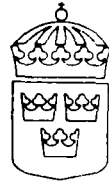

Riksdagens protokoll

1987/88:26

18 november 1987

Protokoll
1987/88:26

Debatter m. m.

Onsdagen den 18 november

Mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande	6
Betygen i skolan	22
Naturvård	43
Kemikaliekontroll m. m.	56
Meddelande om interpellationer	
1987/88:113 av Alexander Chrisopoulos (vpk) om kommuner- nas flyktingmottagande	74
1987/88:114 av Kersti Johansson (c) om ersättning för vård av äldre anhörig	74
1987/88:115 av Sven Munke (m) om förbud mot gödning med avloppsslam	75
1987/88:116 av Rosa Östh (c) om kostens betydelse i hälso- och sjukvårdsarbetet	76
1987/88:117 av Rune Backlund (c) om vårdutbildningarna	77
1987/88:118 av Alf Svensson (c) om bestrålningen av livsmedel	78

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 18 november

Konstitutionsutskottets betänkanden

1987/88:4 om vissa kyrkliga frågor	3
1987/88:6 om riksdagens ombudsmäns och justitiekanslerns ställ- ning som åklagare, m. m.	3
1987/88:7 om justitieombudsmännens redovisning av sin verksam- het	3
1987/88:8 om ändring i lagen om biskopsval	3

Finansutskottets betänkanden

1987/88:1 om bedömningen av den ekonomiska utvecklingen 1987, 1988 och 1989	3
1987/88:2 om allmänna arvsfonden	3

Prot.
1987/88:26

<i>Justitieutskottets betänkande</i>	
1987/88:3 om huvudförhandling i brottmål efter rättspsykiatrisk undersökning	3
<i>Lagutskottets betänkanden</i>	
1987/88:1 om översyn av reglerna angående sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer	3
1987/88:2 om översyn av trafikskadelagen m. m.	3
1987/88:3 om leasing	3
<i>Utrikesutskottets betänkanden</i>	
1987/88:2 om situationen i Afghanistan	3
1987/88:3 om Västra Saharas självständighet	3
<i>Socialutskottets betänkanden</i>	
1987/88:1 om sexuellt överförbara sjukdomar m. m.	3
1987/88:2 om vissa abortfrågor	3
1987/88:4 om genteknik m. m.	3
<i>Kulturutskottets betänkande</i>	
1987/88:1 om vissa kulturminnesvårdsfrågor	3
<i>Utbildningsutskottets betänkande</i>	
1987/88:4 om ämnet religionskunskap i grundskolan	3
<i>Lagutskottets betänkande</i>	
1987/88:10 om ändring i lagen om handelsbolag och enkla bolag ..	6
<i>Utrikesutskottets betänkande</i>	
1987/88:4 om mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande	6
<i>Utbildningsutskottets betänkande</i>	
1987/88:5 om betygen i skolan	6
<i>Jordbruksutskottets betänkanden</i>	
1987/88:5 om naturvård	43
1987/88:6 om kemikaliekontroll m. m.	43
1987/88:7 om hästaveln m. m.	43
1987/88:9 om fiskkonsumtionen efter Tjernobylyolyckan och cesiumhalten i livsmedel	43

Onsdagen den 18 november

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 10 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

1987/88:58 såvitt avsåg ändring i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen till konstitutionsutskottet

i övrigt till justitieutskottet

1987/88:65 till skatteutskottet

3 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1987/88:N1–N6 till näringsutskottet

1987/88:Sf1–Sf7 till socialförsäkringsutskottet

4 § Företogs till avgörande konstitutionsutskottets betänkanden 1987/88:4, 6, 7 och 8, finansutskottets betänkanden 1987/88:1 och 2, justitieutskottets betänkande 1987/88:3, lagutskottets betänkanden 1987/88:1, 2 och 3, utrikesutskottets betänkanden 1987/88:2 och 3, socialutskottets betänkanden 1987/88:1, 2 och 4, kulturutskottets betänkande 1987/88:1 samt utbildningsutskottets betänkande 1987/88:4 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 21).

Konstitutionsutskottets betänkande 4

Mom. 1 (stat–kyrka–frågan)

Utskottets hemställan bifölls med 243 röster mot 44 för reservationen av Birgit Friggebo och Börje Stensson. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2–4

Utskottets hemställan bifölls.

Konstitutionsutskottets betänkande 6

Mom. 2 (JO:s talerätt på det oreglerade kommunala området)

Utskottets hemställan bifölls med 218 röster mot 82 för reservationen av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölles.

Konstitutionsutskottets betänkanden 7 och 8

Vad utskottet hemställt bifölles.

Finansutskottets betänkanden 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölles.

Justitieutskottets betänkande 3

Utskottets hemställan bifölles.

Lagutskottets betänkande 1

Först biträddes reservation 2 av Ulla Orring m. fl. med 93 röster mot 56 för reservation 1 av Per-Olof Strindberg och Nic Grönvall. 152 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölles utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Ulla Orring m. fl. – genom uppresning.

Lagutskottets betänkanden 2 och 3

Vad utskottet hemställt bifölles.

Utrikesutskottets betänkanden 2 och 3

Vad utskottet hemställt bifölles.

Socialutskottets betänkande 1

Mom. 1–4

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 5 (skolans sex- och samlevnadsundervisning)

Utskottets hemställan bifölles med 287 röster mot 16 för reservationen av Inga Lantz.

Socialutskottets betänkande 2

Mom. 1 (utbyggnad av preventivmedelsrådgivningen)

Utskottets hemställan bifölles med 287 röster mot 16 för reservation 1 av Inga Lantz.

Mom. 3 (kostnadsfria preventivmedel)

Utskottets hemställan bifölles med 286 röster mot 16 för reservation 2 av Inga Lantz.

Mom. 4 (preventivmedelsforskning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Inga Lantz – bifölles med acklamation.

Mom. 5 (utgångspunkter för abortlagstiftningen)

Först biträdades reservation 4 av Göte Jonsson i motsvarande del med 31 röster mot 3 för motion 1986/87:So454 av Alf Svensson. 267 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 265 röster mot 28 för reservation 4 av Göte Jonsson i motsvarande del. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (en förutsättningslös översyn av abortlagen)

Utskottets hemställan bifölls med 276 röster mot 17 för reservation 5 av Ingrid Ronne-Björkqvist i motsvarande del. 9 ledamöter avstod från att rösta.

Siri Häggmark (m) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Mom. 7 (ett ökat rättsskydd för fostret)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Göte Jonsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialutskottets betänkande 4

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 (skydd för individens personliga värdighet inom sjukvård och forskning)

Först biträdades reservationen av Daniel Tarschys m. fl. med 138 röster mot 3 för motion 1986/87:So453 av Alf Svensson. 152 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan – som ställdes mot reservationen av Daniel Tarschys m. fl. – genom uppresning.

Kulturutskottets betänkande 1

Utskottets hemställan bifölls.

Utbildningsutskottets betänkande 4

Mom. 1 (undervisningstid i kristendomskunskap)

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 3 för motion 1986/87:Ub221 av Alf Svensson i motsvarande del. 5 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (kristen etik i skolan m. m.)

Först biträdades det av Anita Bråkenhielm under överläggningen framställda yrkandet med 26 röster mot 3 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 1986/87:Ub221 av Alf Svensson i motsvarande del. 270 ledamöter avstod från att rösta.

Prot. 1987/88:26
18 november

*Mänskliga rättigheter
och rätten till självbe-
stämmande*

Härefter bifölls utskottets hemställan med 264 röster mot 27 för det av Anita Bråkenhielm under överläggningen framställda yrkandet. 8 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Föredrogs

lagutskottets betänkande

1987/88:10 om ändring i lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag (prop. 1987/88:27).

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1987/88:4 om mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande samt

utbildningsutskottets betänkande

1987/88:5 om betygen i skolan.

Talmannen meddelade att betänkandena skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptogs till behandling utrikesutskottets betänkande 4 om mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande.

Mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande

Anf. 1 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! De mänskliga rättigheterna sitter trångt i världen. Förtryck, diktatur och förakt för den enskilda människans värde är snarare regel än undantag. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har visserligen följts av bindande konventioner på olika områden. Regelverk finns liksom deklarationer till skydd för speciella grupper.

Men tyvärr handlar det mycket om vackra ord, och knappast ens om det för det stora flertalet av FN:s medlemsländer; anslutningen till 1966 års konvention om de mänskliga rättigheterna omfattar bara cirka hälften av medlemsländerna. Dessutom är det endast 39 stater, i företrädesvis Europa och Nordamerika, som anslutit sig till det protokoll i vilket FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna ges någon möjlighet att kontrollera och följa upp klagomål från enskilda om att deras rättigheter kränks.

Trots att de inte anslutit sig till olika konventioner har många länder dessutom arbetat för att tunna ut och försvaga de texter som antagits. Tematiska konventioner mot tortyr, förtryck av kvinnor, barnarbete eller diskriminering av olika slag har också fått endast begränsad anslutning.

Det är ofta inget fel på de regler som finns. Men viljan att ansluta sig är många gånger dålig, främst hos dem som bäst skulle behöva det. Det är givetvis ingen tillfällighet att de bästa reglerna och de effektivaste kontroll-procedureerna finns inom det europeiska konventionssystemet, där samvete-na trots allt ändå kan vara bäst och lugnast och där kontrollen utifrån är minst behövlig. De länder som har öppna demokratiska styrelseskick kontrollerar därigenom sig själva och ger sina medborgare – i jämförelse med medborgar-na i de totalitära staterna – vidsträckta möjligheter att påtala övergrepp mot den enskilde.

Respekten för de mänskliga rättigheterna är t. ex. i de flesta av våra biståndsmottagarländer bristfällig. Utrikesutskottet redogör i betänkandet för hur de demokratiska och mänskliga rättigheterna i årets behandling av biståndspropositionen fått stort utrymme. Detta är glädjande, inte minst för oss moderater som tidigare i flera år fått kämpa ensamma för betoningen av detta biståndsmål. Ännu har vi inte fått gehör för våra krav på särskilda anslag för demokratiutveckling eller på en kontinuerlig uppföljning av hurdan respekten för de mänskliga rättigheterna är och hur utvecklingen mot eller ifrån demokrati går i de länder som får vårt bistånd.

Det har inte heller i biståndssammanhang varit riktigt lika självklart för alla partier att klart stå fast vid att det är individen som är bärare av de mänskliga rättigheterna. Men i de insatser som Sverige gör inom FN-systemet hävdar vi ständigt just den synpunkten att det är individen som bär de grundläggande mänskliga rättigheterna.

I FN pågår ett ständigt undermineringsarbete, främst från de socialistiska staternas sida, där man försöker ersätta individens okränkbara rättigheter med diffusa skrivningar som överför rättigheterna i statsmaktens eller kollektivens tjänst. Den svenska inställningen måste alltså vara att uthålligt hävda vad som ursprungligen infördes i FN-deklarationerna på detta område: individen som bärare av de grundläggande mänskliga, medborgerliga och politiska rättigheterna.

Vi har i dag ett i dessa frågor enigt betänkande, och det är glädjande. Enigheten uppnås förvisso ibland till priset av en viss elasticitet i tolknings-möjligheter och en viss brist på skärpa. Men detta förringar inte betydelsen av en allmän uppslutning kring de teman och de enskilda problem som tagits upp. Om det finns vissa oklarheter manar det bara initiativtagarna bakom de olika kraven till fortsatt vaksamhet på att regeringen verkligen följer de intentioner som här kommer till uttryck.

Herr talman! Jag vill speciellt peka på två avsnitt i detta betänkande:

Bakom kravet på en särskild rapportör i FN för att undersöka och rapportera våld och förtryck mot kvinnor står motionärer som kan anses representera det moderata kvinnoförbundet. 1979 års konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor har ratificerats av 93 stater. Vid 1985 års kvinnokonferens i Nairobi antogs ett vidsträckt program för att förbättra kvinnornas situation. I det svenska biståndsarbetet har sedan länge betonats vikten av att särskilt beakta kvinnans nyckelroll för framåtskridan-de i utvecklingsländerna.

Som jag tidigare har sagt behövs framför allt bättre kontroll och uppföljningsmekanismer till de överenskommelser som redan finns. Sedan

länge har Sverige verkat för en särskild post som kommissarie för de mänskliga rättigheterna i FN. Men intresset är ljumt. Tidigare har utrikesutskottet uttalat att en särskild rapportör inte sällan kan utföra ett effektivt arbete som kan bli en påtryckning på de länder som blir utsatta för granskning. Utskottet anser i likhet med förra året också i år att en särskild rapportör för våld och förtryck mot kvinnor skulle kunna spela en viktig roll. Detta inser också medlemsländerna, och många länders motstånd mot en sådan rapportör är därför starkt. De vet att de inte skulle tåla en granskning.

Att det finns motstånd mot en god sak får dock inte innebära att man ger upp kampen. Utskottet utgår också från att regeringen fortsätter att undersöka möjligheterna att skapa en särskild rapportör i FN med uppgift att undersöka och rapportera förtryck och våld mot kvinnor. Därmed är vi som står bakom moderata kvinnoförbundets ledning i deras motion nöjda.

Herr talman! En motion bär mitt namn. Jag vill med några ord särskilt beröra förhållandena beträffande de mänskliga rättigheterna i Rumänien.

När jag skrev motionen i januari visste jag lika litet som de flesta andra svenskar något om Anna-Lisa Stoican och hennes kamp mot en absurd förtryckarregering för att hennes make skall få åtnjuta den rörelsefrihet som är en självklarhet och som Rumänien borde ha särskilda förpliktelser att respektera. Rumänien har inte bara anslutit sig till FN-konventionen om de mänskliga rättigheterna utan också undertecknat Helsingforsdokumentet inom den europeiska säkerhetskonferensen. Men det fanns redan i januari tillräckligt mycket att peka på. Mindre känd i Sverige men mera känd i världen är den rumänske direktören för FN-forskningsinstitutet UNIDIR, som på samma sätt som Anna-Lisa Stoicans man kvarhålls i Rumänien och vägras återförening med sin familj. Hans familj väntar fortfarande utanför landets gränser på att han skall få lämna den rapport som FN:s generalsekreterare anser att han bör lämna innan generalsekreteraren accepterar den avskedsansökan som den rumänska regeringen för hans räkning har inlämnat.

Jag hörde för ett par år sedan en rumänsk kvinna i den svenska Helsingforskommittén berätta om förtrycket i sitt hemland. Det som kanske kan synas vara en mindre grym form av förtryck, men som ändå tog mig såsom ett yttersta ingrepp i integriteten, var hennes skildring av hur unga kvinnor i Rumänien systematiskt utsätts för tvångsvisa gynekologiska undersökningar för att man skall kunna kontrollera om de är gravida eller inte och för att man skall kunna se till att de verkligen föder sina barn. Rumänien, ett land utan någon som helst tillgång till förebyggande vård eller preventivmedel, hade länge fullständigt fri abort, och massor av rumänska kvinnor tvingades till ständiga aborter. Plötsligt upptäckte man i landet att det föddes för få barn. Ingen orkar föda barn i ett land där man lever på det sätt som man tvingas göra i Rumänien. Då förbjöds över en natt alla aborter. Antalet dödsfall som följd av illegala aborter steg brant. Nu utsätts kvinnor för tvångsundersökningar för att man skall kunna kontrollera att de föder de barn som staten vill ha av dem. Detta är bara en detalj.

Amnesty International har rapporterat om hur tysk- och ungerskspråkiga minoriteter förtrycks och om hur kyrkan – både den dominerande bysantinska och de protestantiska minoritetskyrkorna – har fått sina möjligheter att

verka, bevara sin kultur och sprida sitt budskap kring skurna. Man berättar om fängelsestraff för människor som delat ut biblar eller hållit andakter bland sina arbetskamrater eller enbart yttrat sig kritiskt mot regimen. Misshandel, även till döds, av samvetsfångar har rapporterats. I flera fall där Amnesty begärt utredning och svar från officiella myndigheter har över huvud taget inget svar givits.

Rumänien har, som jag sagt, utöver förpliktelseerna i FN-stadgan också förbundit sig att respektera de mänskliga rättigheterna av europeisk standard i den europeiska säkerhetskonferensen. Det finns ingen anledning att vi stillatigande skall åse det förtryck som sker mot de rumänska folken – de är flera. Rumänien har varit ett land med tidigare rikliga förbindelser både åt öster och väster, med starka kulturella band med sin omvärld, som nu av en hänsynslös diktator med nepotism och förtryck drivs in i fattigdom och skräck.

Jag har i motionen begärt att Sverige i FN skall undersöka möjligheterna att utsätta Rumänien för den typ av speciell granskning som man kan göra inom FN-systemet. Motionen har fått en positiv skrivning, åtminstone allmänt hållen, i utskottet. Därför har vi moderater avstått från att markera vår ståndpunkt med en reservation. Men vi kommer i fortsättningen att noggrant följa upp att regeringen verkligen gör allt som är möjligt för att se till att sökarljuset även kastas på detta land.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Anf. 2 MARIA LEISSNER (fp):

Herr talman! Frihet och demokrati utgör för liberaler grunden för alla andra rättigheter. Därför är de mänskliga fri- och rättigheterna en absolut förutsättning för mänskligt framåtskridande. Så uttalade sig Liberala internationalen i år vid sitt möte i Ottawa, när organisationen för att fira sitt 40-årsjubileum antog den s. k. Ottawaapellen om mänskliga rättigheter. Att jubilerande Liberala internationalen valt detta som sitt tema är ett tecken på vilken vikt liberaler både i Sverige och internationellt tillmäter idén om de mänskliga rättigheterna.

Människans rättigheter är universella – de tillkommer alla mänskliga varelser. Vår skyldighet att verka för dem får aldrig hindras av nationsgränser eller av protester om inblandning i andra staters inre angelägenheter. Människan är lika mycket värd på bägge sidor gränsen.

Det betänkande som vi behandlar i dag spänner över en rad olika problem och berör många olika länder och folk. Ibland hörs protester om att Sverige i för hög grad agerar världens samvete. Men inget vore farligare än att ge upp den gränslösa kampen för mänskliga rättigheter. Som påpekas i betänkandet angår denna kamp hela det internationella samfundet.

Idén om vissa grundläggande rättigheter för individen är inte ny. Den fanns bl. a. i både Grekland och Indien för mer än 2 000 år sedan. Men det är framför allt under efterkrigstiden som vi i ökande utsträckning börjat verka för ett internationellt erkännande av denna idé.

När man ser på utvecklingen finner man att det finns motsägelsefulla tendenser.

Å ena sidan ser vi dagligen bevis på kränkningar av människans fri- och rättigheter. Det gäller inte minst de sovjetiska judarna, som fortfarande trots den liberalisering som ägt rum har problem att utvandra och som fortfarande har problem att utöva sin kultur i Sovjetunionen. Det gäller kurderna och deras problem att få sina rättigheter respekterade i de stater där de bor. Det gäller utnyttjande av barn och barnarbete, något som sker i en oerhört stor omfattning världen över. Det gäller tvångsförsvinnanden – en terrormetod som använts i ett stort antal stater. Det gäller det världsomfattande förtrycket av kvinnorna och många andra saker som tas upp i betänkandet.

Amnestys årsrapport har sedan starten ökat från 20 till 464 sidor i omfång. Även det kanske kan ses som en negativ tendens när det gäller de mänskliga rättigheternas utveckling.

Eftersom den är aktuell vill jag också ta upp en inrikespolitisk händelse i Turkiet. Nyligen återvände två kommunistiska ledare, trots varningar, till Turkiet för att starta en politisk verksamhet inför valet. De blev omgående arresterade på flygplatsen. Det vare mig främmande att propagera för det kommunistiska budskapet, men jag måste protestera när en stat som Turkiet, som vill bevara och utveckla sin demokrati och söka medlemskap i den europeiska gemenskapen, tar till sådana metoder och uttalar ett sådant förakt för de demokratiska spelreglerna.

Å andra sidan har demokratin fått ett starkare fäste i allt fler länder. Diktatorer i många delar av världen upplever ett ökat tryck. Till och med i Sovjetunionen och Kina märker vi liberaliseringar. I västvärlden tas nu större hänsyn till etniska och religiösa minoriteter än vad som var vanligt tidigare. Inte minst märker vi genom den strida flod av resolutioner och konventioner i internationella fora att mänskliga rättigheter åtnjuter ett ökande internationellt intresse.

Just här gör utskottet sin kanske viktigaste analys. Konventionerna har fått en mycket liten effekt i verkligheten. Det beror på flera saker. Anslutningsgraden är låg, och framför allt saknas mekanismer som tvingar staterna att följa konventionerna. När vare sig kontrollbestämmelser eller sanktioner kopplas till en konvention, riskerar den att bli en papperstiger. Man skulle kunna karakterisera det internationella arbetet med mänskliga rättigheter genom att säga: Anden är villig, men köttet är svagt. Den internationella regelkroppen har för svaga muskler.

Kanske t. o. m. viktigare än att driva fram nya dokument vore att arbeta dels för att få de konventioner och procedurer som finns accepterade och tillämpade, dels för att få dessa konventioner möjliga att användas operativt. Det finns dock ett undantag, en konvention som verkligen behöver tas fram: konventionen mot dödsstraff. Tyvärr har det hittills misslyckats, men det finns trots allt vissa positiva tendenser. Dödsstraffet har avskaffats i Östtyskland, och i Sovjet har kritiska jurister höjt sina röster. Även om utvecklingen tyvärr har varit negativ i USA på det här området, är läget ändå inte hopplöst när det gäller att åstadkomma en konvention mot dödsstraff.

Ett annat principiellt område i betänkandet handlar om de mänskliga rättigheternas plats i vårt bistånd. Det är glädjande att notera att intresset för detta växer i regeringskansliet. Jag tar det som ett bevis för att folkpartiets insatser i debatten äntligen har burit frukt.

Att ge de mänskliga rättigheterna ökat utrymme i biståndet kan handla om många saker:

- Det handlar om att bygga upp en demokratisk infrastruktur genom bistånd till valförberedelser, fria massmedia och en oberoende rättsskipning.
- Det handlar om att främja ökat folkligt inflytande över biståndsprojektens utformning.
- Det handlar om att använda dialogen med mottagarländerna för att hävda de demokratiska värdena och vår syn på mänskliga rättigheter i mottagarlandet.
- Det handlar om att demokratistödande insatser bör kunna gå även utöver programlandskretsen.
- Det handlar om att kanalisera biståndet genom enskilda organisationer, för dessa har en klart demokratistödande effekt genom kontakterna med sina motsvarigheter i mottagarlandet.

Jag vill särskilt nämna hur viktigt det är att med biståndet stödja mänskliga rättigheter genom att snabbt gå in i länder som genom maktskifte börjat en övergång till demokrati. Thomas Hammarberg har vid flera tillfällen påpekat hur viktigt det är att kraftfullt stödja nya demokratiskt inriktade regimer som försöker driva utvecklingen rätt igen. Ett sådant land är Filippinerna, som för demokratis överlevnad vore oerhört hjälpt av kraftfulla internationella stödinsatser. Corazón Aquino mottog Liberala internationalens frihetspris i september för sin kamp för demokrati. Läget är naturligtvis mycket besvärligt, men det är inte hopplöst. Tyvärr måste jag konstatera att Sverige har väntat för länge.

Jag vill avslutningsvis citera en tysk liberal vid namn Barthold Witte som berättar om sin uppväxt under diktatur. Hans mamma försökte för sina barn förklara skillnaden mellan den liberala demokratin och det totalitära styrelseskicket. Hon sade: Föreställ dig att du vaknar mitt i natten, klockan fem, av att det knackar på dörren. Nu skulle det mycket väl kunna vara polisen, men om du är säker på att det är bagarens pojke som kommer med brödet är det ett tecken på att demokratin och de mänskliga rättigheterna har kommit tillbaka.

Herr talman! Jag vill därmed yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 3 BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Herr talman! Det hör ju till ovanligheterna att åtta talare är anmälda då en enig utskottsskrivning behandlas i kammaren. När det gäller utrikesutskottets betänkande nr 4 om mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande är det emellertid inte så konstigt. Betänkandet bygger ju på motioner från alla partier och behandlar många väsentliga frågeställningar, som engagerar de flesta av oss. Det här är ett betänkande som bör läsas av fler än ledamöter, om jag får ge min uppfattning till känna, därför att det är så informativt. Det tar upp många värdefulla bakgrundsbeskrivningar när det gäller aktuella frågor om mänskliga rättigheter. Det är ju både omöjligt och kanske också olämpligt att var och en tar upp samtliga frågor, men jag tror att den sammanlagda debatten ändå kommer att ge en god bild av bredden av

Prot. 1987/88:26
18 november

*Mänskliga rättigheter
och rätten till självbe-
stämmande*

den svenska debatten. För egen del kommer jag att särskilt beröra den centermotion som behandlas och några av de krav som ställdes där.

Låt mig först påminna om att arbetet för de mänskliga rättigheterna är både en rättighet och en plikt. Trots att det har gått nästan 40 år sedan FN:s generalförsamling antog den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna, får vi dagligen bevis för och underrättelser om kränkningar och förtryck i ett stort antal länder över hela världen. Det är viktigt, tycker jag, att man inte enbart lämnar över ansvaret till de nationella organen genom att säga: Det här får regering och riksdag ta hand om. Det är inte bara stora deklarationer i internationella sammanhang som behövs, utan vi har alla, var och en av oss, vardagslivets odramatiska möjlighet att påverka i den lilla skalan. Det är ett dag-för-dag-arbete, som måste pågå med envishet och med styrka.

De mänskliga rättigheterna, som FN formulerade dem, innehåller bl. a. rätten till liv, frihet och personlig säkerhet och förbud mot slaveri, tortyr och omänsklig behandling. Men som Maria Leissner konstaterat finns det ännu inte en konvention om förbud mot dödsstraff – bara begränsningar i dess användande. Detta är ett steg på vägen, men det undanröjer inte det mest brutala av allt, att en stat överlagt kan ta sina medborgares liv.

Centerpartiet har i motion 531 begärt att regeringen skall ta nya initiativ för att få till stånd en internationell överenskommelse om avskaffande av dödsstraffet. Vi gör det inte för att peka på något bristande intresse – det är viktigt att understryka – utan för att ge uttryck åt det breda stöd som regeringen har när den driver Sveriges krav. Det är ju ett känt faktum att en klar majoritet senaste gången röstade mot Sveriges försök att få frågan på dagordningen i FN.

Det kan verka positivt att antalet avrättningar och dödsdömda har minskat under de senaste åren, men den förhoppning som detta väcker bleknar igen, när man med Amnesty kan konstatera att *antalet* länder där dödsstraff tillämpas har ökat.

Däremot går utvecklingen framåt i Europa. Över hälften av Europarådets medlemmar har undertecknat ett tilläggsprotokoll till den europeiska konventionen. Ett alldeles nytt framsteg för mänskliga rättigheter i Europa är också den konvention som i år har antagits av Ministerkommittén – mot tortyr och inhumana eller förödmjukande straff, som översättningen kan lyda. Denna konvention ger nämligen en internationell kommitté rättighet att besöka platser där personer finns som är på ett inhumant sätt berövade sin frihet eller utsätts för kränkning av sina mänskliga rättigheter. Konventionen är öppen för undertecknande i slutet av denna månad, och jag förutsätter att den kommer att bli till stor hjälp och nytta för att bekämpa människas våld mot människa också när det formellt råder fred.

Herr talman! Barnen är en särskilt utsatt grupp i samhället, som borde skyddas via ett vuxenansvar, eftersom de representerar framtid och möjligheter. Vi vet alla att detta "borde skyddas" är så långt man kan komma i dagens verklighet. Barnen drabbas i allmänhet hårdast av de naturkatastrofer som vi dagligen påminns om – i morse fick vi i nyheterna en rapport om att 15 miljoner barn dör av ren svält varje år – men ännu mera borde deras

skyddslöshet och utsatthet vädja till oss när orsaken är rent människoframkallad, så att säga.

Jag hade för ett tag sedan tillfälle att se en film som betraktade en aktuell konflikt just från barnens synvinkel. Vilken konflikt det gällde gör faktiskt detsamma i det här sammanhanget – villkoren är lika grymma på många ställen på vår jord. Kameran vandrade från unga ansikten med gamla ögon till stympade lemmar, skrumpnande ärr och deformerade kroppar. Ingen fråga ställdes av dessa barn, men hela den avslutande sekvensen var ändå anklagande: Vilken framtid ger ni oss? Det är de överlevandes fråga. De många dödsoffren under krig och andra konflikter anklagar bara via statistiken.

Ett annat exempel på att det ofta är barn som får dyrt betala för de vuxnas konflikter är användandet av plastkulor, som är en ohygglig variant av den s. k. gummikulan och ofta används för att skingra demonstrationer och annat. Jag hade tillfälle att tala med några irländska kvinnor häromveckan och höra deras berättelser om vilken effekt dessa hårda projektiler har, i och för sig på alla men speciellt på barn, där de är lemlästade och oftast dödande. Den frågan har redan uppmärksammats både i kammaren och i internationella konventioner i olika sammanhang men måste tas upp gång på gång, så att England och Sydafrika, som enligt den uppgift jag har fått är de enda länder som använder dessa plastkulor i dag, också i fortsättningen får mycket starka påtryckningar från Sverige.

Vi har från centerpartiets sida lagt särskild tonvikt på barnens mänskliga rättigheter. Det är värdefullt att utskottet ställer sig enat bakom vårt krav på att arbetet med en konvention för barn ges hög prioritet och att Sverige är aktivt i det arbetet. En stor del av betänkandet ägnas åt frågorna om barnens villkor, och det tycker vi är en bra markering.

Till sist några ord om situationen på det mänskliga rättighetsområdet i några länder som särskilt har tagits upp i motioner som behandlas i betänkandet. Det har ett särskilt värde att vi har fått tillfälle att studera och uttala oss om förhållandena inom de här speciella områdena. Problemen får då en mycket påtaglig belysning, som kanske ger mer än allmänna omdömen och synsätt. Exempelvis Rumänienfrågan har på ett särskilt sätt berört oss detta år. Jag kan instämma i att vi skall ha ambitionen att noga bevaka utvecklingen så länge det finns sådana exempel på de oacceptabla förhållandena som familjen Stoican.

Jag skall säga några ord om två av de motioner som handlar om de sovjetiska judarnas situation. Man har där på senare tid kunnat se nya tendenser. Det kan inte betecknas som en viss lättnad i förhållandena – det vet vi inte mycket om – men vi kan ändå skönja en viss förhoppning. Ett antal välkända personer har äntligen fått tillstånd till utresa, bl. a. Ida Nudel, familjen Brailovskij, Josef och Inna Begun. Vad detta betyder för dem som ännu inte har fått positivt besked på sina ansökningar återstår att se. Två saker får emellertid inte glömmas bort i sammanhanget:

För det första bör var och en enligt FN ha rätt att lämna sitt land och även att återvända dit om man så önskar. Detta grundläggande åtagande har ännu inte uppfyllts av Sovjetunionen. De i sammanhanget få personer som beviljats utresevisum får inte, hur glädjande detta än är, skymma det faktum

att Sovjet ännu inte som medlemsland uppfyller de krav som FN ställer.

För det andra återstår över 10 000 s. k. refuseniks och förmodligen också ett okänt antal, som inte vågat eller ansett det möjligt att ansöka på grund av osäkerhet för familj och anhöriga. Dessa människors rätt måste naturligtvis också i fortsättningen försvaras.

Herr talman! Det är som sig bör att utskottet står enigt bakom betänkandet om de mänskliga rättigheterna, och jag har bara tagit upp några få av de områden som berörs i vårt betänkande. Det är väsentligt av den anledningen att vi utifrån den enigheten starkt kan driva frågan i olika fora och ta vårt ansvar samt också i fortsättningen arbeta för att förbättra människors villkor och försvara deras rättigheter var de än kränks.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan i betänkande nr 4.

Anf. 4 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan i betänkande 4. Det finns, som redan har påpekats av tidigare talare, inga reservationer, utan vi har ett enigt utskott bakom betänkandet. Det är naturligtvis bra att vi har kunnat enas om uttalanden och skrivningar i dessa frågor, som alla har kunnat ställa sig bakom, så att vi har fått ett enhälligt utskottsbetänkande. Det betyder givetvis inte att de olika frågor som vårt parti eller andra partier har drivit kommer att försvinna, utan de kommer att återkomma och vi kommer att få debattera dem på nytt.

I dagsläget är det bra att det finns enighet i denna fråga. Den har också manifesterats i olika flerpartimotioner som behandlas i utskottsbetänkandet, vilket också är ett tecken på att det finns vissa gemensamma och övergripande värderingar på detta område, som alla kan ställa sig bakom.

Man kan spekulera litet i varför debatten om mänskliga fri- och rättigheter har pågått under hela efterkrigstiden och kanske intensifierats alldeles speciellt under det senaste decenniet. Man kan fråga sig om det beror på att övergreppen mot olika människor i olika stater i olika delar av världen har ökat, att förtrycket har blivit värre, att människor plågas mer i vår tid än tidigare. Om man försöker göra någon sorts statistiska överväganden torde man finna att så inte är fallet. Det har alltid förekommit folkmord, tortyr osv. i mänsklighetens historia. Den ökade uppmärksamheten kan nog inte bero på ökat våld.

Däremot är det väl ganska klart att den ökade insynen, det ökade informationsflödet, den snabba informationen i massmedia överallt i världen har gjort att olika förhållanden kommer fram och belyses på ett helt annat sätt än i det äldre samhället. Denna utveckling har faktiskt skett i vår tid. – Jag tror att det är en övergripande och viktig orsak till att debatten om mänskliga fri- och rättigheter har intensifierats och till att opinionen och trycket mot dem som utför övergrepp har ökat. Man är medveten om att det gäller att förändra situationen – eljest riskerar man att råka ut för det internationella samfundets fördömande.

Man kan inte heller tala om civilisationen och säga att vi allteftersom världen civiliseras blir bättre människor. Den illusionen har kanske funnits, men vi har sett alltför många övergrepp i vår egen tid från s. k. civiliserade

stater. Det gäller stater som har anslutit sig till alla möjliga fina värderingar om demokrati och mänskliga fri- och rättigheter – och ändå har det, som alla känner till, förekommit fruktansvärda övergrepp. På det sättet har inte människan förändrats.

Det viktiga är, anser jag, att man fortsätter, så mycket man orkar efter måttet av sin förmåga, att ta till sig den flod av information som kommer om sakernas tillstånd, att man orkar opponera, att man orkar försöka driva opinion och skapa internationellt tryck. Vår uppgift, här hemma i vårt land, är givetvis att skapa en opinion i Sverige för att bekämpa sådana här företeelser.

Jag nämnde demokratiska fri- och rättigheter. Jag vill påstå att s.k. demokratiska fri- och rättigheter i ett land – dvs. val, parlament i vanlig formell ordning, regeringar som på något sätt grundar sig på parlamentariska majoriteter – inte ger några som helst garantier för att mänskliga fri- och rättigheter respekteras.

Jag kan som exempel nämna Indien, som är en stat med en mycket modern konstitution, en av de mest långtgående som vi känner till. Det finns inte heller något land, tror jag, där så många människor utsätts för förtryck, där mänskliga fri- och rättigheter undertrycks så mycket som just i Indien. Det gäller barn, kvinnor, oliktankande, fattiga, kastlösa osv.

Ett annat land litet närmare oss är Turkiet, som redan har nämnts i debatten. Där håller man nu på att utveckla ett parlamentariskt system. Det skall bli val osv. Turkiet har en regering som grundar sig på ett parti i parlamentet. Ändå är vi helt på det klara med att i Turkiet förtrycks, mördas och torteras människor varje dag och varje vecka – också under de få minuter vi nu debatterar här i den svenska riksdagen. Demokratiska fri- och rättigheter i den meningen att man formellt kan tala om val och om parlament är inte någon garanti, det har vi också tidigare i historien sett t. o. m. i Europa.

Vi i vpk har väckt några motioner som vi kanske återkommer till senare. En ny företeelse har redan nämnts här – i alla fall en relativt ny företeelse –, dvs. de "försvinnanden" som förekommer i många stater. Metoden tillämpas i stor omfattning i Latinamerika och även i Turkiet, som jag redan nämnt. Polis, paramilitära förband eller terrorgrupper av olika slag som är oidentifierbara hämtar upp och för bort människor från gatan, i hemmen under natten eller på arbetsplatsen. Ofta försvinner dessa människor helt och hållet, i andra fall återfinns de svårt torterade eller massakrerade utanför de städer och byar där de har levat.

Detta är en ny och en mycket allvarlig företeelse som ökar kraftigt i många stater. Det finns alltså all anledning för oss att sätta strålkastarljuset på denna företeelse.

Vi i vpk har avstått från att driva denna fråga genom att avge reservationer. Jag tror att alla partier i den svenska riksdagen måste ta ställning till och uppmärksamma frågan. Förfarandet med dessa försvinnanden kommer att fortsätta att utnyttjas av de regimer som vill förtrycka vissa grupper och rörelser. Metoden är bekväm och inte så kostsam, och den sätter en oerhörd skräck i befolkningen som har blivit utsatt för den.

Slutligen, herr talman, vill jag ta upp frågan om kurderna. Vi har lagt fram

en motion som vi har haft i många år. I detta sammanhang har vi nöjt oss med skrivningen i utrikesutskottets betänkande. Frågan är för den skull inte avförd från dagordningen.

Jag har redan nämnt Turkiet, vilket man ofta återkommer till i dessa sammanhang. Turkiet är åtminstone delvis en europeisk stat. Framför allt genom Europarådet har vi då kanske närmare möjligheter att verka för att sätta press på den turkiska regeringen angående den behandling som regeringen ger sina medborgare. I detta sammanhang gäller det framför allt den kurdiska medborgargruppen.

Någon avsevärd förbättring för kurderna i Turkiet har inte inträffat. De är fortfarande oerhört diskriminerade. Jag hade tillfälle att i september göra en resa på två veckor till Turkiet och besöka flera av de stora städerna. Jag talade med folk från skilda samhällslager, yrkeskategorier och naturligtvis med kurder. Det är inte bara i de kurdiska provinserna, i Kurdistan i östra Turkiet, som förtrycket är stort, utan det gäller även de stora städerna Istanbul, Izmir och Ankara i de västra delarna av landet. Många kurder har flyttat dit för att finna arbete och utkomst. De diskrimineras, får jobb sist och får gå först. Uppträder de som större eller mindre företagare får de oftast muta sig till kontrakt, sticka svarta pengar under bordet osv. Turkiska företagare gynnas i första hand och kurderna diskrimineras.

Naturligtvis får barnen inte tala kurdiska. Det finns över huvud taget ingen möjlighet att utbilda barnen på det egna språket, utan de måste gå i turkiska skolor etc.

Denna diskriminering är ett oerhört övergrepp och ett brott mot alla de konventioner som det har talats om tidigare här i dag. Vårt parti anser att Sverige har möjlighet att driva den här frågan speciellt i Europarådet. Vi återkommer till detta så småningom vid behandlingen av ett annat betänkande.

Även i de andra stater där kurderna bor, Irak, Iran och Syrien – som är deras gamla bosättningsområden – förtrycks de mycket hårt. Kriget mellan Irak och Iran har speciellt drabbat den kurdiska folkgruppen. Det gränsområde som ofta nämns i krigstelegram och liknande rapporter är just Kurdistan. Gränsområdet mellan Irak och Iran går rakt igenom de kurdiska bosättningarna. De områdena drabbas från ömse håll. Ena dagen kan kurdiska byar bombas av irakier, andra dagen kan de anfallas av iranska förband. Att kurderna är särskilt utsatta i detta sammanhang glöms ofta bort.

Det finns också många kurder som har flytt till Libanon. De har inte funnits där sedan tidigare. Det finns också kurder i Sovjetunionen, ca 250 000–300 000. Sovjetunionen är den enda platsen i världen där kurderna kan ge ut tidningar och böcker samt ha undervisning på sitt eget språk. Det är alltså en viss skillnad på de olika områdena.

På grund av de många flyktingarna har vi fått en stor kurdisk bosättning i Västeuropa, speciellt i Västtyskland men också i vårt eget land. Den kurdiska folkgruppen uppgår i dagsläget till ca 9 000 personer i Sverige. Det finns alltså all anledning att uppmärksamma den kurdiska frågan, och vi kommer från vårt partis sida att fortsätta att driva den.

Innan jag lämnar ämnet Turkiet, herr talman, vill jag peka på en dagshändelse som redan har nämnts här. För att testa den s. k. demokratiska

utvecklingen i Turkiet och de mänskliga fri- och rättigheterna där, återvände generalsekretären i turkiska arbetarpartiet Nihat Sargin och generalsekretären i det kommunistiska partiet Haydar Kutlu den 16 november, dvs. i förrgår, till landet. De beledsagades av parlamentariker från Västeuropa, fackföreningsfolk och medlemmar i de västeuropeiska kommunistiska partierna. Det hela var ett test för att undersöka hur det var med de mänskliga fri- och rättigheterna i Turkiet. De arresterades direkt på flygplatsen i Ankara och fördes, trots protester från beledsagarna, till fängelse. Vad som händer med dem där vet man inte nu.

Den turkiska presidenten, f. d. generalen Kenan Evren, har uttalat att han aldrig kommer att tillåta några vänsterrepresentanter, några socialister och allra minst några kommunister att återvända och arbeta fritt i Turkiet. I och med detta måste man utdöma talet om en demokratisk utveckling i Turkiet. Det tycks gälla bara vissa medborgare.

Med detta, herr talman, yrkar jag än en gång bifall till utskottets hemställan.

Anf. 5 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Det är glädjande att vi har ett enigt betänkande från utrikesutskottet när det gäller mänskliga rättigheter och rätten till självbestämmande. Även om det här kanske inte blivit en debatt utan mera av deklamationer, är det självfallet också glädjande att man trots det eniga betänkandet tar upp de här frågorna. Det är nödvändigt att ständigt aktualisera dessa.

Jag tänker inte gå in i detaljer i utskottsbetänkandet utan snarare försöka göra några reflexioner. Mycket av det som sagts i dag kan jag ställa mig bakom. Det eniga betänkandet visar att vi i många stycken är överens.

FN:s generalsekretär Pérez de Cuéllar noterade förra året, i den årliga rapporten till generalförsamlingen om FN:s arbete, att FN genom åren varit mycket framgångsrikt och mångsidigt när det gäller att definiera mänskliga fri- och rättigheter. Han menar att FN nu står inför en betydligt svårare och mer komplicerad uppgift, nämligen att se till att dessa fri- och rättigheter respekteras.

Vi har centrala och helt klara internationella normer för dessa mänskliga fri- och rättigheter. De finns i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna från 1948, som alltså kan fira 40-årsjubileum nästa år. De finns också i de båda konventionerna från 1966 om medborgerliga och politiska rättigheter samt om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. De här båda konventionerna överför principerna från rättighetsförklaringen till lagligt bindande form.

Tyvärr har, som talare har sagt före mig, bara litet drygt hälften av FN:s medlemsstater ställt sig bakom konventionerna, dvs. ratificerat dem. I somras var det 85 länder som hade ratificerat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och 89 som hade ratificerat den om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Utöver detta, som skulle kunna kallas själva normsystemet för mänskliga rättigheter, finns det en lång rad deklamationer och konventioner som har antagits av FN genom åren fram till den år 1984 antagna konventionen mot

Prot. 1987/88:26
18 november

*Mänskliga rättigheter
och rätten till självbe-
stämmande*

tortyr. Här är att märka att den antogs 1984, men först den 26 juni i år trädde den i kraft. Då hade den ratificerats av de 20 stater som erfordras.

Ja, herr talman, regelverket för de mänskliga rättigheterna finns. Det är sämre med efterlevnaden. Om drygt tre veckor, den 10 december, har vi de mänskliga rättigheternas dag. Den firas världen över, också i Sverige. Men jag antar att det går som förr om åren, att den drunknar i vårt svenska Nobelfirande. Det är synd, för egentligen borde denna mänskliga rättigheternas dag vara varje dag på året. Varje dag borde vi driva den här frågan.

När vi skall fira de mänskliga rättigheternas dag om tre veckor måste vi, då som i dag, tyvärr konstatera att det förekommer förtryck i de mest skiftande former världen över. Vi tvingas konstatera att man använder tortyr, trots FN:s tortyrkonvention, att man förföljer individer och grupper på grund av tro eller politisk övertygelse, att man fängslar utan rättegång, att man summariskt avrättar människor och att man låter människor tvångsvis bara försvinna. Fortfarande är detta vanliga företeelser runt om i världen. I många delar av världen berövas fortfarande miljoner människor sina möjligheter att helt enkelt överleva. Britta Hammarbacken gav alldeles nyss ett exempel. Rasdiskriminering förekommer på många håll, och det förhatliga apartheid-systemet håller sitt grepp om folken i Sydafrika och Namibia.

Jag sade förut, herr talman, att vi egentligen borde driva frågan om mänskliga rättigheter varje dag, och självfallet gör vi det på olika sätt. Men under det år som börjar den 10 december och som pågår fram till 40-årsjubileet av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna den 10 december 1988 borde vi dra i gång en regelrätt kampanj för mänskliga rättigheter. Det finns folkrörelser här hemma som ligger i startgroparna och förhoppningsvis är det likadant världen över. Det riktades en direkt uppmaning till folkrörelserna i världen från FN:s 41:a generalförsamling, alltså den som ägde rum förra hösten. Men FN:s 41:a generalförsamling riktade också uppmaningar till medlemsstaterna att ratificera eller tillträda de konventioner vi redan har, om man inté redan har gjort det. Vidare riktades en uppmaning till medlemsstaterna att upprätta och stärka både nationella och lokala institutioner för att främja och skydda mänskliga rättigheter.

Generalförsamlingen uppmanade också undervisningsprogram om mänskliga rättigheter. Vi skulle kunna ha undervisningsprogram för olika nivåer inom vårt skolsystem, i princip från förskolan upp till universitetsnivå. Det är självklart att detta är ett viktigt avsnitt när det gäller de mänskliga rättigheterna. För det är med barnen vi kan göra frågan om mänskliga rättigheter till en självklarhet överallt i världen. Det är genom barnen vi kan nå fram.

Herr talman! Vi skulle behöva en världskampanj för mänskliga rättigheter, och den skulle mycket väl kunna starta här i Sverige.

Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan.

Anf. 6 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Under september månad besökte jag Chile. I Chile förekommer fortfarande omfattande kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Jag skall i dag bara ta upp en sida av de här kränkningarna, och det

gäller enskilda personers försvinnande på olagligt sätt.

Under den månad jag besökte Chile försvann fem personer: José Julian Peña Maltes, Manuel Jesús Sepulveda Sanchez, Alejandro Alberto Pinochet Arenas, Gonzalo Iván Fuenzalida Navarrete och Julio Orlando Muñoz Otarola.

Under en avsevärd tid har det inte förekommit försvinnanden i någon större omfattning. Mer än 2 000 människor beräknas ha försvunnit i Chile efter militärkuppen. Detta är en allvarlig fråga, inte bara i Chile, utan i många andra länder runt om i världen.

Den 14 februari i år anordnades här i Stockholm, under bred anslutning, ett seminarium om enskilda personers tvångsförsvinnanden. Vid detta seminarium berördes bl. a. den arbetsgrupp inom FN som undersöker tvångsförsvinnanden och ofrivilliga försvinnanden. Den har också berörts i utrikesutskottets betänkande. Arbetsgruppen inom FN har verkligen genomfört ett konsekvent, metodiskt och outtröttligt arbete och har regelbundet rapporterat till kommissionen för mänskliga rättigheter. Arbetsgruppen har vid upprepade tillfällen rekommenderat att man inom FN skulle anta ett instrument som skulle kunna vara mer verksamt när det gäller att beivra tvångsförsvinnanden. I arbetsgruppens rapport från den 24 januari 1986 begär man av Subkommissionen för förebyggande av diskriminering och skydd av minoriteter att denna informerar kommissionen för mänskliga rättigheter om förutsättningarna och nödvändigheten av att utarbeta ett internationellt instrument som kan tillämpas vid personers tvångsförsvinnanden och ofrivilliga försvinnanden.

Jag delar utskottets uppfattning att tiden ännu inte är mogen för att få till stånd en konvention på detta område, även om den mera långtgående målsättningen bör vara en konvention.

Däremot anser jag, i likhet med vad som framkom på seminariet och med vad arbetsgruppen har sagt, att det skulle behövas en resolution eller förklaring som ett hjälpmedel i kampen mot försvinnandena.

Utskottet har också behandlat situationen i Turkiet. Det är riktigt att Turkiet numera har öppnat möjligheten för att enskilda klagomål kan göras inom ramen för Europakonventionen för mänskliga rättigheter. Det är emellertid beklagligt att utskottet inte har observerat att Turkiet har gjort ett flertal förbehåll när det gäller anslutningen, och dessa förbehåll förtar en del av verkningarna, av Turkiets anslutning till tilläggsprotokollet. Det är angeläget att Turkiet i fortsättningen förbehållslöst ansluter sig till tilläggsprotokollet.

Situationen i Turkiet är allvarlig. Regeringspartiet har hitintills inte medverkat till att några som helst ändringar kommit till stånd i den starkt antifackliga lagstiftningen, som står klart i strid inte bara med konventionen om de mänskliga rättigheterna utan också med ILO-konventionen. En massiv internationell opinion måste mobiliseras för att pressa den turkiska regeringen att upphäva den antifackliga lagstiftningen.

Demokrati och mänskliga rättigheter är viktiga frågor i den valrörelse som nu pågår i Turkiet. De framsteg som gjorts är klart otillräckliga, vilket jag kunde konstatera under ett veckolångt besök i Turkiet. Kränkningarna gäller främst det utbredda bruket av tortyr och dödsstraff. Det avkunnas ständigt

nya dödsdomar. Mer än 150 dödsdomar är nu underställda parlamentets prövning.

I Turkiet finns i dag 18 000 politiska fångar, varav 12 000 som ännu inte är dömda. Det rör sig för det mesta om medverkan i "olagliga" organisationer, demonstrationer och strejker.

Den nybildade kommittén för mänskliga rättigheter i Turkiet kräver avskaffande av dödsstraffet, upphävande av alla dödsdomar och allmän amnesti för de politiska fångarna. Detta är mycket angelägna krav, som påkallar ett brett internationellt stöd.

De nyligen gjorda arresteringarna av två ledande kommunister i Turkiet, som har berörts av Oswald Söderqvist, är oroande. Det är ett nytt tecken på att demokratin är mycket ofullkomlig i Turkiet. Det är angeläget också för en socialdemokrat att säga att förbud mot kommunistpartier i länder inom ramen för Europarådet inte är acceptabelt. Det finns inget annat land inom Europarådet som förbjuder kommunistpartier, och därför bör inte heller Turkiet upprätthålla ett förbud mot kommunisterna. Det är angeläget att de två arresterade kommunistiska ledarna snarast frigges.

Anf. 7 KARL-ERIK SVARTBERG (s) replik:

Herr talman! Hans Göran Franck och jag har inga delade meningar när det gäller det fruktansvärda brott mot mänskliga rättigheter som tvångsförsvinnandena är. Jag vill bara upplysa om att det som Hans Göran Franck efterfrågade, dvs. en resolution om mänskliga rättigheter, faktiskt antogs av FN:s generalförsamling den 4 december förra året. I den resolutionen sägs det klart ut att man välkomnar beslutet i kommissionen för de mänskliga rättigheterna att förlänga mandatet med två år för den speciella arbetsgrupp som studerar frågan om påtvingade eller ofrivilliga försvinnanden. Vidare uppmanas kommissionen att med prioritet fortsätta det inledda arbetet. Resolutionen riktar en vädjan till alla regeringar att samarbeta med arbetsgruppen. Berörda länder uppmanas också att särskilt beakta arbetsgruppens önskan att besöka varje land för att göra det möjligt för arbetsgruppen att mera effektivt uppfylla sitt mandat.

Så sade FN:s generalförsamling. Det är alltså en direkt uppmaning och en uppmantran till arbetsgruppen i dess arbete. Men vi vet att det behövs mycket fortsatt arbete för att komma till rätta med dessa försvinnanden och de regimer som låter misshagliga eller oppositionella människor, medborgarrättsadvokater och andra, bara försvinna spårlost.

Anf. 8 HANS GÖRAN FRANCK (s) replik:

Herr talman! Jag är mycket väl medveten om den resolution som Karl-Erik Svartberg talar om. Det har också förekommit tidigare resolutioner i den här frågan, eftersom arbetsgruppen har funnits sedan 1980. De uttalanden som FN:s generalförsamling har gjort i anledning av att en arbetsgrupp har tillkommit har varit värdefulla och viktiga i arbetet.

Vad det nu rör sig om är inte en resolution av denna karaktär utan om att göra en förklaring – eller resolution – som skulle kunna vara ett första steg mot en konvention. Vid det seminarium jag talade om lades det fram ett utförligt förslag i den riktningen.

Jag vill också nämna att FEDEFAM har tagit upp frågan och anser att man fått en positiv respons från FN:s arbetsgrupp för en sådan förklaring, som mera i detalj går in på de olika problemen som rör försvinnanden, men att en sådan förklaring inte har karaktären av en konvention.

Det är inte främmande för Förenta nationerna att man arbetar på detta sätt. Många av de framsteg som har skett på de mänskliga rättigheternas område har börjat med en förklaring eller resolution för att därefter, när tiden är mogen, övergå till konvention.

Anf. 9 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Återigen ligger det på vårt bord en fempartimotion som behandlar de mänskliga rättigheterna i Sovjetunionen. En fempartimotion är en tung markering från vår riksdag och ett bevis för den utomordentliga vikt som vi i vårt land fäster vid respekten för de mänskliga rättigheterna, såväl enligt FN-konventionen som enligt Helsingforsavtalet.

Vi påminner i vår motion om det fredspris som utdelades av Norges nobelkommitté till Andrej Sacharov 1975, vilket han dock inte själv kunde ta emot vid ceremonin i Oslo.

Det finns all anledning för oss att nu uttrycka vår tillfredsställelse över att man i Sovjet ändrat uppfattning om Sacharov och att han tillåtits återvända till Moskva. Sacharov har också haft modet att redan i samband med att förvisningen hävdades direkt till generalsekreteraren Gorbatjov deklarerera att hans kamp för de mänskliga rättigheterna skulle fortsätta.

I slutdokumentet från Helsingforskonferensen erkänner de undertecknande staterna "den allmänna betydelsen av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, vilkas respekterande är en väsentlig faktor för den fred, rättvisa och välfärd som är nödvändiga för att säkerställa utvecklandet av vänskapliga förbindelser och samarbete mellan dem liksom mellan alla stater". Jag vill också påminna om och understryka att de undertecknande staterna förklarar sig vara bundna av de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

Vi hävdar i vår fempartimotion att en statsledning, som gör anspråk på att bli betraktad såsom aktivt arbetande för världsfred, måste visa sin goda vilja bl. a. genom att förverkliga ingångna avtal om mänskliga rättigheter.

Vi är djupt oroade av det faktum att så många samvetsfångar fortfarande sitter i fängelser och läger, dömda för förtal av Sovjetunionen, ligistfasoner, antisovjetisk agitation, våldsamt motstånd osv. Brottet är egentligen något annat, t. ex. brevväxling med utlandet, studium av hebreiska, anhållan om tillstånd att utvandra.

Naturligtvis hälsar vi med djup tillfredsställelse att den senaste tidens "glasnost" och "perestrojka" lett till frigivning och utresetillstånd för ett större antal än något år sedan 1979, då ca 50 000 fick tillstånd att utvandra. Men detta är trots allt bara några få i förhållande till det antal som enligt konventionen skulle ha sin självklara rätt att resa ut ur sitt land – lika väl som rätten att återvända till detsamma. Vi konstaterar således att några av dessa människor, vilkas namn vi nämnt i en bilaga till vår motion, i dag är frigivna, t. ex. Yosif Begun, Yosif Berenstein och Ida Nudel.

Vi vill också för framtiden ha goda relationer med Sovjetunionen. Men för

att vi skall kunna uppfatta Sovjet som trovärdigt i kampen för fred och mänskliga rättigheter måste Sovjet fortsätta på den förhoppningsvis fastlagda kursen mot frisläppande av samvetsfångar, mot beviljande av ansökningar om utresetillstånd. Man måste upphöra med att förfölja oliktankande, upphöra med att döma dessa till långvariga straff och/eller förvägra dem rätten att utvandra.

Utskottet säger i detta sitt betänkande, 1987/88:4, att den svenska regeringen "har tagit varje tillfälle i akt att påtala de sovjetiska judarnas och samvetsfångarnas situation. Regeringen har i olika internationella sammanhang som t. ex. FN, ESK och Europarådet kritiserat Sovjetunionen för brotten mot de mänskliga rättigheterna; för förföljelsen och fångslandet av oliktankande samt för att människor förvägrats rätten att emigrera."

Vidare anser utskottet "att regeringen även i fortsättningen bör upprätthålla trycket på den sovjetiska ledningen att visa respekt för de mänskliga rättigheterna enligt överenskomna internationella principer samt att såväl judar som andra sovjetmedborgare ges sina grundläggande rättigheter vari inkluderas rätten att utvandra".

Vi motionärer noterar att utskottet konstaterar att regeringen måste fortsätta trycket på sovjetregeringen. Som representant i vår riksdag för aktionskommittén för Sovjets judar vill jag deklarerat att såväl vi här i vår svenska riksdag som ledamöter i andra demokratiska parlament över vår värld oförtrutet kommer att fortsätta arbetet för de sovjetiska judarnas rätt i alla de sammanhang där konventionerna om de mänskliga rättigheterna skall gälla.

Herr talman! Vi som med djup inlevelse och medkännande vill bistå alla som slåss för rätten att tillerkännas de självklara mänskliga rättigheterna kommer inte att förtrötas i vårt arbete. Vi kommer oförtrutet att verka för att de mänskliga rättigheterna skall erkännas över hela världen – av alla nationer!

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om utbildningsutskottets betänkande 5.)

Kammaren övergick till att debattera utbildningsutskottets betänkande 5 om betygen i skolan.

Betygen i skolan

Anf. 10 BIRGITTA RYDLE (m):

Herr talman! Jag har åtskilliga gånger varit uppe i den här talarstolen och talat om värdet av betyg. Det är bra att vi har ett särbetänkande om betygen, nämligen Ub 1987/88:5 som vi alltså nu debatterar.

Att betygen är föremål för stort intresse vittnar inte minst de många betygsmotioner som väckts här i riksdagen om.

Ett genomgående krav under åren från oss moderater har varit: Låt oss avskaffa det relativa – om än modifierade – betygssystemet och ersätta det med ett rättvist sådant.

Mest fart tog betygsdebatten i samband med tumultet kring införandet av blockbetyg. Förvisso är den debatten inte slutförd. Varje ämne har sitt eget värde och skall så ha fortsättningsvis – det kommer vi moderater att medverka till. Men den har också ett ursprung i resonemanget om att "femmorna är slut". Oavsett om detta resonemang har utgått från en felaktig uppfattning lokalt om vilka jämförelser som skall göras eller från att någon tillförlitlig riksläkare inte kunnat fastställas är vår slutsats: Systemet har inte fungerat. Därför kräver vi nu i vår reservation, som så många gånger förr, ett annat betygssystem.

Det är djupt beklagligt att utskottets majoritet – som i själva verket är en socialdemokratisk minoritet – inte ställer upp på en absolut nödvändig förändring

- för tilltron till ett betygssystem,
- för elevernas skull,
- för deras möjligheter att visa vad de verkligen kan och vad som är deras huvudinriktningar.

Står inte den socialdemokratiska minoriteten i utskottet på elevernas sida? Har ni en så kollektivistisk syn på människor att ni inte vill tillåta någon att finna sig själv och komma till sin rätt? Har ni aldrig tänkt på att någon som är svag i ett ämne kan vara så mycket bättre i ett annat och vill känna tillfredsställelse över att kunna visa det?

Ulf Nilsson – känd pedagog från Malmberget – sade i en intervju om dagens grundskola: "Den utgår ifrån att alla skall springa 100 m på samma tid." Jag undrar vad den socialdemokratiska idrottsministern – eller skolministern – säger om det. För är det så man tycker, skall man ju avskaffa allt vad skolungdomstävlingar heter, det må sedan gälla idrott, matematik eller något annat. En del kan springa fort, en del kan hoppa högt eller långt, andra är duktiga bollbehandlare – individuellt eller i lag. En del visar sig vara språkinriktade, andra löser matematiska problem snabbt. Vad som förenar alla elever är att de accepterar att någon är bättre i något och inte ser något förnedrande i det.

Var och en har sin specialitet. Det skall man ha rätt att få bevis på. Och när det gäller skolans ämnen skall betyget vara kvittot på vad man har inhämtat i de olika ämnena i förhållande till de krav läroplanen ställer.

Den socialdemokratiska minoritetens argument för bibehållande av nuvarande betygssystem är rent ut sagt erbarmliga. De innehåller inte något som helst försvar – att det är bra. På s. 3 i betänkandet står: "Utskottet finner inte att det föreligger skäl för riksdagen att uttala sig för förändringar i betygssystemet ----." Allt som står i övrigt i betänkandet är referat, och man anför inga som helst synpunkter.

I vår reservation framför vi punktvis flera anledningar till att betygssystemet måste förändras och anger vilka krav som ett riktigt betygssystem måste uppfylla. Vi kräver att regeringen senast under år 1989 lägger fram ett samlat förslag som uppfyller våra krav.

För det första gäller vad jag redan har sagt – läroplanens krav på kunskaper och färdigheter skall vara utgångspunkten för betygssättningen. Kunskaperna

skall relateras till kursernas innehåll och inte till vad klasskamraterna eller årskurskamraterna i riket kan.

För det andra skall naturligtvis eleverna inför val av ämnen och individuella satsningar få en klar redovisning från skolan vad dessa betyder. På så vis blir betygen en sporre för eleverna att satsa på det de själva tycker är viktigt och intressant.

Herr talman! Skolans information skall också göra klart för eleverna vilka grundkunskaper de måste ha för vidare studier. Utan den informationen lurar skolan eleverna och kan åsamka dem en skada, som kanske aldrig går att reparera.

För det tredje är det odiskutabelt att inget annat system än betyg ger elever och föräldrar den mest objektiva informationen om skolresultaten, förutsatt att betygssystemet är rätt utformat.

För det fjärde är det otillständigt att elever går 14 terminer i skolan innan de får det första skriftliga beviset på sina kunskaper. Betyg skall ingå som en naturlig del av skolarbetet och inte vara något dramatiskt som inträffar i årskurs 8. Därför skall betyg ges även i tidigare årskurser.

För det femte behöver den nuvarande femgradiga betygsskalan ses över. Eftersom en av betygsfunktionerna är att vara instrument för urval till högre studier bör systemet omfatta fler betygssteg än nu.

För det sjätte måste det också skapas likvärdighet mellan betyg givna i ungdomsskolan och betyg inom den statliga och kommunala vuxenutbildningen.

För det sjunde skall elever ha möjlighet att efter kompletterande studier förbättra sitt slutbetyg i ett eller flera ämnen och få tillgodoräkna sig detta när de söker vidare utbildning. Jag har inte minst här i kammaren talat för att orättvisor skall rättas till. Den största orättvisa jag har upplevt på skolans område är just denna: Ditt en gång givna slutbetyg gäller när du söker vidare utbildning. Det är det som gäller, oberoende av hur mycket kunskap du efteråt skaffat dig inom skilda ämnen. Vad du egentligen kan får inte räknas dig till godo, även om du tenderat för och fått ett högre betyg. Det är, herr talman, ett stort underkännande av vårt helt omöjliga, modifierade relativa betygssystem.

Jag yrkar bifall till reservation 1 och även till reservation 4.

Anf. 11 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! "Utskottet finner inte att det föreligger några skäl för riksdagen att uttala sig för förändringar i betygssystemet." Så summariskt avfärdar utskottet en fråga som engagerar de allra flesta elever och föräldrar i vårt land i dag.

Trots att en mängd motioner redovisar de problem som det nuvarande betygssystemet fortfarande orsakar, nöjer man sig med att endast beskriva de regler som nu gäller och ger inga argument för att man avstår från åtgärder.

För några få veckor sedan besöktes riksdagen av en stor mängd ungdomar, som ville öppna en dialog med politikerna. Ungdomarna både lyssnade och gav en mängd intressanta synpunkter.

En ganska stor grupp av ungdomarna besökte utbildningsutskottet. En av de frågor de tog upp var just problemen med det relativa betygssystemet, som

fortfarande ger upphov till alla de misstolkningar som utskottsmajoriteten uppenbarligen tror är ett passerat stadium. Nej, fortfarande får elever höra att "femmorna tyvärr är slut".

Feltolkningarna av betygssystemet är tyvärr seglivade och finns överallt i skolorna. Det relativa betygssystemet motverkar allt samarbete som vi försöker lära eleverna och utan vilket inga arbetsplatser i samhället kan fungera. Tyvärr är det en realitet att eleverna inte hjälper varandra, därför att deras eget betyg då kan sättas på spel. Allt detta redovisade de besökande eleverna, och majoriteten av dem var utan tvivel för betyg.

Det finns ingen skola utan kunskapskontroll. På något sätt måste läraren alltid ta reda på om inläringen av ett moment har fungerat och finna ett instrument med vilket resultat kan mätas. Både eleven och föräldrarna måste också få information om hur eleven har klarat olika moment. En genomförd kunskapskontroll ger eleven ett mål att arbeta för och understryker att det arbete som utförs är viktigt.

I diskussionerna om betygen har rollen som urvalsinstrument en avgörande betydelse. Många har menat att motivation för skolarbetet kan skapas på andra, bättre sätt och att bättre information till föräldrar och elever kan ges vid samtal.

Vår utgångspunkt är i stället att betygens informerande och motiverande roll skall betonas. Urvalet till högre studier bör kompletteras med andra metoder. Vi menar att en god undervisning innebär att eleverna finner motivation i arbetet på många olika sätt. Betygen är en del i detta. Kontakterna mellan hem och skola måste intensifieras. Betygens roll att ge information till föräldrarna skall ses som ett komplement till annat samarbete.

Vi anser att det främsta syftet med betyg i skolan skall vara att ge ett instrument för utvärdering av undervisning, motivera eleven och ge information till eleven och föräldrarna. Målrelaterade betyg skulle uppnå mycket av detta. Sådana betyg skulle ge varje elev möjlighet att sätta upp mål för sig själv. Han eller hon skulle veta vilket betyg vissa kunskaper motsvarade. Betygen skulle informera om vilka kunskaper eleven hade, inte relationen till klasskamraterna. Sådana betyg skulle därmed minska risken för stress och konkurrens i klassen.

Diskussionerna i betygsfrågan har till stor del handlat om i vilka årskurser betyg skall ges. Detta är i och för sig en angelägen fråga. Lärare, elever och föräldrar upplever i dag att betygen kommer in alltför sent i grundskolan – i åttonde klass. Detta tillfälle ligger alltför nära antagningen till gymnasiet. Därmed dramatiseras betygsättningen i onödan.

Betygen får dock, enligt vår mening, aldrig ersätta personliga kontakter mellan föräldrar, lärare och elever. Det som i dag kallas kvartssamtal måste utvecklas. Betygen är bara ett sätt bland andra att hålla kontakten med hemmet.

Betygen skall kunna överklagas och prövas av en högre instans. De skall inte heller vara definitiva. Den som vill förbättra ett betyg skall kunna göra det, om man vid ett senare tillfälle är bättre motiverad.

Vår grundsyn på betygen hindrar inte att vi anser att det skall vara tillåtet för skolor att pröva både fler och färre betygstillfällen, liksom helt andra

betygsformer. Elever som har gått i skolor med andra betygsformer än de vanliga får lita till att de kan antas till högre utbildning genom t. ex. antagningsprov.

Vi anser alltså att betygens roll vid antagning till högre studier bör kompletteras med t. ex. antagningsprov som ordnas vid några tillfällen inför terminsstarten. I speciella fall kan anlags- och lämplighetstester komma i fråga.

Till många utbildningsvägar skulle annat än betyg kanske bli helt avgörande. Till andra linjer återigen skulle betygen fortfarande spela den största rollen. I sådana sammanhang bör man också överväga att ge betygen i utbildningens karaktärsämnen en högre vikt jämfört med betyg i andra ämnen, alltså viktade betyg.

På samma sätt som betyg skall kunna höjas för att ge eleven en andra chans, måste också prov och tester kunna erbjudas vid flera tillfällen och kunna upprepas.

Herr talman! I reservation 1, som är gemensam för folkpartiet och moderaterna, sammanfattas de krav som man kan ställa på ett bra betygssystem.

Det skall utgå från läroplanens krav och inte från en jämförelse mellan eleverna.

Betygen skall fungera som en sporre.

De skall ge information om den enskilde elevens uppnådda resultat.

Betygen bör ges tidigare än nu.

Betygen skall vara användbara för urval till högre studier, och det skall kunna finnas flera betygssteg än vad som finns nu.

Vidare skall det råda likvärdighet mellan betyg i ungdomsskolan och inom komvux.

Elever skall kunna förbättra sina slutbetyg i ett eller flera ämnen, om de senare finner att de är bättre motiverade att göra goda resultat.

I reservationen krävs att regeringen senast under 1989 lägger fram ett samlat förslag till ett nytt betygssystem som tillfredsställer de krav jag här har redovisat.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer där folkpartiet är representerat.

Anf. 12 LARZ JOHANSSON (c):

Herr talman! Frågan om betygen i skolan har tagits upp i inte mindre än 13 motioner som behandlas i det här betänkandet. Bara antalet motioner är ett belägg för att det finns många uppfattningar om betygen, förvisso många skilda uppfattningar också.

När man diskuterar betygens roll i skolan, tycker jag att man också skall erinra sig bakgrunden till det system som vi har i dag. I samband med beslutet om läroplanen våren 1979 träffades här i riksdagen en bred kompromiss om betygens roll och utformning, en kompromiss som praktiskt taget helt och hållet också moderata samlingspartiet ställde sig bakom.

Man skall också komma ihåg att det ursprungliga förslaget i samband med läroplanen lades fram av den dåvarande folkpartistiska skolministern, som föreslog en helt betygsfri grundskola. Nu blev det så småningom denna breda

kompromiss som har lett till det betygssystem som vi har i dag.

Som jag sade inledningsvis, kan man ha olika uppfattningar om det här med betyg, och det har vi förvisso, men om en sak torde vi ändå kunna vara överens, och det är att det nuvarande betygssystemet uppvisar många brister i förhållande till målsättningarna som fanns när besluten fattades. Vi har pekat på en del av det i centermotionen.

Det finns anledning att sätta många frågetecken kring betygen, deras roll som mätare av kunskaper, som informationsgivare, som stimulansfaktor för eleverna och som urvalsinstrument till högre studier. Det har, som tidigare påpekats, också förts många diskussioner om huruvida betygen skall vara relativa eller kurs- eller målrelaterade eller vad man vill kalla dem.

Under senare tid har vi också fått många exempel på andra brister i det här systemet. Bl. a. är de ganska ofta florerande taktikvalen i skolan ett utslag av betygssystemets brister. Det sker taktikval redan i grundskolan och det sker till och med i gymnasieskolan, vilket sedan leder till problem på högskolan.

För en tid sedan kunde vi läsa en rapport om de blivande lärarnas dåliga matematikkunskaper. Den var förvisso alarmerande och gav också stora rubriker, men det var ganska få som gjorde sig tid till att fundera över de bakomliggande orsakerna och varför man kunde få de här resultaten.

Jag skall inte göra någon grundlig analys utan bara nämna att man kunde konstatera att av de lärarstuderande som klarade matematikproven sämst hade de flesta fyror och femmor i betyg i matematik, medan däremot de som klarade matematikproven ganska bra ofta hade tvåor och treor i betyg. Det var bara det att de hade förvärvat betygen på olika gymnasielinjer, tvååriga resp. treåriga, och med helt olika kunskapskrav bakom.

Det är då ett belägg för betygens ofullkomlighet. Det finns många andra exempel på hur snett betygen slår när man använder dem som urvalsinstrument. Av och till har vi kunnat konstatera att det ofta till de yrkesförberedande linjerna i gymnasieskolan, de mycket praktiska utbildningarna, krävs betydligt högre betygsmedeltal för att komma in än vad som varit fallet på många av de studieförberedande, teoretiska linjerna.

Sedan har det över tiden skiftat vilka utbildningar som för tillfället har råkat vara mest populära, och hur den tilltänkta arbetsmarknaden har sett ut har också gjort att det har varierat, men tendensen har vi ändå kunnat se ganska klart.

Herr talman! Jag skulle kunna ge många sådana här exempel, men vi har behandlat detta ganska utförligt i våra motioner i år och föregående år. Det har lett oss i centerpartiet fram till att det är rimligt att göra en ny betygsutredning. Om riksdagen skall fatta nya beslut om betygen och betygens utformning, är det rimligt att försöka göra det med så bred enighet som möjligt. Det är förutsättningen för att ett betygssystem, hur det sedan än är utformat, skall få acceptans ute i skolväsendet.

Vi har alltså föreslagit att det borde göras en parlamentarisk översyn. Jag höll nästan på att säga, herr talman, att det är knappt att utskottsmajoriteten ens avvisar det förslaget. Man konstaterar bara helt frankt att utskottet finner inte att det föreligger skäl för riksdagen att uttala sig för förändringar i betygssystemet.

Jag kan hålla med om att utskottet kanske inte har skäl för att säga att

precis så här skall det se ut, och det och det skall vi ändra på. Men man borde väl åtminstone våga ge sig på en översyn av det nuvarande systemet.

Eller är det så, Margareta Hemmingsson, om jag nu får ställa en rak och mycket konkret fråga, att ni som företrädare utskottsmajoriteten i alla stycken är helt nöjda med det nuvarande betygssystemet? Tycker ni att det är så bra att man över huvud taget inte skall fundera över några förändringar?

Den frågan går det mycket lätt att svara ja eller nej på. Om man inte kategoriskt svarar ja, borde man rimligen bifalla centermotionens utredningskrav. Eller vågar man sig in ens på att utreda frågan?

Jag låter den frågan stå öppen, och jag hoppas att jag får ett klart och tydligt svar av Margareta Hemmingsson så småningom.

När det gäller de övriga partiernas agerande är det klart att vi är besvikna också på dem. Vi tycker att det hade varit rimligt, om man har de ambitioner som man säger sig ha, att man då också hade anslutit sig till vårt utredningskrav. Jag lade märke till att när Birgitta Rydle argumenterade för vissa förändringar sade hon: "Det kommer vi moderater att medverka till." Jag ber om ursäkt, Birgitta Rydle, men jag tror inte på det. Jag tror inte att ni har någon ambition att försöka medverka till några förändringar, utan ni vill väldigt gärna ha den situationen bestående, så att ni kan säga: "Å ena sidan vill socialdemokraterna och vpk avskaffa betygen helt och hållet, medan vi å andra sidan är de yttersta försvararna av betygssystemet och dess fullkomlighet."

Det är förvånande att man låter detta politiskt-taktiska avvägande vara avgörande för hur man agerar, för det är kanske litet väl optimistiskt att tro att moderata samlingspartiet kan diktera: "Så och så skall ett nytt betygssystem se ut. Nu begär vi att den socialdemokratiska regeringen senast nästa år lägger fram ett sådant förslag." Det är med förlov sagt väl optimistiskt. Jag tror inte att det är ett uttryck för att man verkligen vill ha en förändring till stånd.

När det gäller folkpartiets agerande måste jag erkänna att jag inte riktigt vet vad folkpartiet egentligen vill. När vi behandlade den här frågan i utskottet argumenterade Ylva Annerstedt mycket skickligt för centerkravet på en utredning och anslöt sig också till detta, men när vi någon vecka senare kom till justeringstillfället företrädde folkpartiet av någon annan representant, som raskt anslöt sig till den moderata reservationen i stället. På bara någon vecka svängde uppfattningarna ganska klart.

Men även vpk:s inställning förvånade mig litet grand. Jag kan ha respekt för att vpk som politiskt parti hävdar kravet på en betygsfri skola, men det måste rimligen också innebära att man tror att det är någonting som vore bra. Om man tror på någonting, skall man väl åtminstone våga pröva sina teorier i en förutsättningslös utredning, men inte ens det vågar vpk utan ställer sig också vid sidan av kravet på en förutsättningslös utredning.

Herr talman! Med detta har jag argumenterat för att om man vill ha förändringar i det nuvarande betygssystemet, måste man vara beredd från olika sidor att ganska förutsättningslöst pröva hur ett sådant system skulle kunna förändras och på vilket sätt man skulle kunna åstadkomma att det blir bättre. Har man inte den ambitionen, är det naturligtvis enklast att stå fast vid sina ursprungliga ståndpunkter och bara reservera sig för dem, och så kan

den socialdemokratiska minoriteten i utskottet bestämma att ingenting skall hända. Det kan väl ändå inte vara att föra betygsfrågan framåt?

Herr talman! Jag yrkar bifall till centerreservationen nr 2.

Prot. 1987/88:26
18 november

Betygen i skolan

Anf. 13 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Larz Johansson ägnade sig själv åt betygsättning i sitt anförande. Han betygsatte varje parti, han hade synpunkter bl. a. på de krav som vi framför från vårt håll och undrade om vi ägnar oss åt partitaktik. Nej, Larz Johansson, det är faktiskt inte partitaktik vi ägnar oss åt. Vi verkar för att vi skall få ett betygssystem som tillgodoser eleverna på ett så bra sätt som möjligt. De kraven tänker vi fortsätta att ställa, oavsett vilket betyg Larz Johansson sätter på oss.

Jag tycker att det verkar ungefär som att det bara är centerpartiet och Larz Johansson som verkligen är perfekta, och det vill jag faktiskt motsätta mig. Vi kommer, som jag sade, att fortsätta att kräva att betygssystemet blir sådant att det tillgodoser eleverna. Det är det viktiga för oss.

Anf. 14 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! De krav på ett gott och bra betygssystem som vi har fört fram i reservationen är de krav som vi har argumenterat för i motioner och på annat sätt. Det är klart att man kan diskutera en utredning, om man tror sig få gehör från samtliga oppositionspartier för att göra en sådan, men den situationen förelåg inte. Självfallet redovisar vi då klart de betygssystemskrav som vi vill föra fram. Vi tror inte att det gagnar att dra ut på tiden genom en utredning, om vi nu har klara krav på hur ett betygssystem skall se ut och vill sätta en tidsgräns för reformen – det är nämligen bråttom. Alldeles uppenbart kommer en mängd elever i kläm med nuvarande betygssystem, och många känner sig orättvist behandlade. Det är betygssystemets fel, därför att det missuppfattas i så stor utsträckning. Man hör fortfarande elever och lärare som säger att femmorna tyvärr är slut och elever som säger: "Jag kan tyvärr inte hjälpa min kompis, för då kan mitt betyg vara i fara." Vi vill inte ha ett sådant betygssystem. Vi tycker att det brådskar att regeringen gör någonting åt det. Men när man läser utskottsbetänkandet ser man att socialdemokraterna alldeles uppenbart tycker att det inte finns anledning att göra något åt betygssystemet. Det anser vi i folkpartiet är alldeles fel. Det brådskar att göra någonting åt det betygssystem vi har i dag.

Anf. 15 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Ena stunden ivrar Birgitta Rydle för betyg, men när hon själv blir utsatt för betygsättning, och dessutom enligt sin egen uppfattning får ett dåligt betyg, blir hon väldigt frustrerad, vad det nu kan bero på.

Vi hävdar inte alls, Birgitta Rydle, att vi i centerpartiet är perfekta eller har den perfekta uppfattningen i den här frågan. Vi tycker ätt det råder så pass mycken osäkerhet kring frågan att det finns skäl att göra en ordentlig översyn. Vi är inte beredda i dag att till varje bokstav säga att så och så skall ett nytt betygssystem se ut, men vi har en ambition att försöka förbättra det som vi har nu och som egentligen alla kan vara överens om är ganska dåligt. Då har vi sagt att en utredning borde vara en framkomlig väg, som alla partier skulle kunna vara beredda att pröva.

Däremot menar moderata samlingspartiet, numera uppenbarligen med instämmande av Ylva Annerstedt, att man vet precis hur ett nytt betygssystem skall se ut. Bl. a. säger Ylva Annerstedt: "Vi hinner inte låta det dra ut på tiden med att göra någon översyn, utan det här måste ske fort." Ja visst, men vad uppnår folkpartiet nu med sin reservation? Det kommer inte att hända någonting. Om alla parter däremot hade varit beredda att diskutera den här frågan förutsättningslöst, hade vi säkert kunnat uppnå någonting.

Dessutom, Ylva Annerstedt, är inte femmorna slut. Det vet vi ju allesammans, och det behöver vi inte fatta några nya riksdagsbeslut om. Om sådana missuppfattningar fortfarande sprids ute i skolväsendet, då handlar det om information och utbildning, då måste man tala om, att inte heller med det nuvarande systemet tar några femmor slut och för övrigt inte några-ettor och tvåor heller. Det vet Ylva Annerstedt precis lika bra som jag, och för det krävs alltså inte några nya riksdagsbeslut.

Anf. 16 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Vi har satt en tidsgräns för när enligt vår mening detta förslag till betygssystem skall vara färdigt. Vi låter regeringen få tid på sig fram till 1989 för att åstadkomma detta. Vi ger också utomordentligt klara besked till hur vi menar att detta bör uppnås.

Larz Johansson säger att det inte händer något med förändringen av betygssystemet. Man skulle då kunna säga att centerpartiet faktiskt är ensamt om sin reservation och alltså har ännu mindre förutsättningar att uppnå någon förändring.

Sedan talar Larz Johansson om att det inte behövs något beslut för att förändra effekterna av det nuvarande betygssystemet. Nej, rent formellt behövs det inte något beslut, men vi vet också att trots ett idogt och intensivt informationsarbete om att man inte får lov att ha inställningen att femmorna är slut och att det skall vara en viss fördelning inom klassen, så råder detta förhållande på olika ställen i landet, och vi kan inte råda bot på det. Det innebär att vi måste förändra betygssystemet. Vi måste även komma till rätta med alla andra nackdelar. Vi har ju räknat upp ett antal nackdelar med det nuvarande betygssystemet. Relativiteten är en av nackdelarna. Men förutsättningarna för en förändring är uppenbart mycket större om man har klara linjer om hur man vill att det skall se ut och att man också sätter en tidsgräns för när detta skall ske, vilket folkpartiet tillsammans med moderaterna har gjort.

Anf. 17 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Det är beklagligt att ni i centerpartiet velar och inte kan säga hur ett bra betygssystem skall se ut. Om ni hade varit klara i er uppfattning och omtänksamma om eleverna så hade ni nog också ställt er bakom kravet på att frågan om betygen måste få en snar lösning. Det är därför som vi har förordat att regeringen senast under 1989 skall lägga fram ett förslag till ett nytt betygssystem.

Anf. 18 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Det brister litet grand i logiken då Ylva Annerstedt fortsätter att hävda att vi behöver ha ett beslut om ett annat betygssystem för att komma bort från den relativa betygsskala som inte existerar. Utskottet har nämligen återigen upprepat, för vilken gång i ordningen vet jag inte, att den nuvarande betygsskalan innebär att betyget tre är ett medelbetyg – övriga betygsgrader ges med hänsyn till elevens prestationer – och att det inte skall finnas någon proportion mellan antalet ettor, tvåor, treor och fyror. Det har gällt i ganska många år nu, och för att komma bort från detta förhållande, om nu det skulle vara det allra viktigaste, behövs det inte något riksdagsbeslut, utan det handlar fortfarande om ett idogt upplysnings- och informationsarbete.

Sedan påstår Birgitta Rydle att centerpartiet velar. Vi föreslog även föregående år att en förutsättningslös utredning skulle tillsättas. Ganska länge under diskussionens gång i utskottet var moderata samlingspartiet med på att man skulle tillsätta en utredning. Det var för övrigt även vpk. Om jag minns rätt ställde sig folkpartiet den gången bakom reservationen fullt ut, den som man nu vid justeringstillfället bestämde sig för att inte ställa sig bakom.

Jag upprepar en gång till att vi i centerpartiet inte är så tvärsäkra i varje detalj då det gäller hur ett nytt betygssystem skall se ut. Birgitta Rydle säger då att moderaterna vet hur ett sådant skall se ut. Nu har Birgitta Rydle inte någon mer replikrätt i detta meningsutbyte, men det hade varit välgörande om t. ex. moderata samlingspartiet klart och exakt hade talat om hur den nuvarande och vanliga företeelsen med taktikval redan i grundskolan, när eleverna väljer mellan olika kurser, till och i gymnasieskolan och vidare till högskolan, skall undvikas genom en reformering av betygssystemet. Det är en viktig fråga och kanske mycket viktigare än frågan om antalet femmor inte räcker till. De nuvarande förhållandena ger nämligen en lång rad med mycket beklagliga resultat, och dessa måste vi försöka komma till rätta med.

Talmannen anmälde att Ylva Annerstedt och Birgitta Rydle anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 19 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! I det replikskifte som vi nyss har åhört haglar det av honnörssord, och detta gäller även reservationerna. Det talas om rättvisa, objektivitet och sporrar för eleverna att göra sitt bästa. Om detta kan man för det första säga att det som av vissa anses som rättvist i ett tekniskt administrativt system betraktas med nödvändighet som orättvist av andra.

För det andra paras objektivitet nästan undantagslöst med subjektivitet. Alltså: skall man betygsätta vad som är sprunget ur värderingar blir vad som kallas objektiva förhållanden för vissa faktiskt subjektiva förhållanden och ibland t. o. m. objektiva villkor.

För det tredje talas det i reservationerna från folkpartiet och moderaterna om en sporre för eleverna att göra sitt bästa. Vem vill inte göra sitt bästa? Är sporren ett verktyg att få någon att göra sitt bästa av fri vilja och med full insikt?

I sitt anförande säger Ylva Annerstedt att betygens främsta betydelse ligger i att de skall vara ett instrument för utvärdering av undervisningen. Utvärdering förutsätter minst tvåvägskommunikation. Min fråga är: Skall eleverna i så fall få betygsätta även lärarna?

Herr talman! Det finns en sak som det svenska skolsystemet har lyckats med och där man gör ständiga framsteg, nämligen utsortering av barn. I dag skall riksdagen debattera betygen, ett av de bästa instrumenten för att lyckas med utsortering. Med hjälp av betygen kan man sortera agnarna från vetet. Betygen utvisar vilka som skall gå vidare till högre studier. Betygen är ett ypperligt repressivt instrument. Om betygshets kombinerats med provstress och öppen redovisning av resultaten inför klassen, går det inte att få en vassare egg att skära med genom de sociala skikten. Med hjälp av betygen kan man på ett praktiskt sätt se till att elever fostras till konkurrenstänkande och insikt om de snäva intressenas förträfflighet. Betygen bringar ordning och reda så till vida att det via dem praktiskt går att visa att skolans mål och dess verkliga rörelse inte stämmer överens.

Betyg vill framför allt de elever ha som har höga betyg. För dem som har låga betyg kvittar det, eftersom de enbart skapar begränsningar.

De betygsegenskaper som jag nu har räknat upp är bara några exempel ur en lista som skulle kunna göras mycket lång. Egentligen är det förvånande att den skolpolitiska diskussionen i Sverige inte har kommit längre när det gäller betygen. Debatten fastnar gärna i hur man skall utveckla betygssystemet, inte i vilka möjligheter och villkor en betygsfri skola har.

Inom vpk anser vi att en betygsfri skola skulle gagna den pedagogiska utvecklingen. Man skulle kunna söka nya metoder, utveckla system för inläring, skapa en miljö för den fria tanken och en ärlig atmosfär i skolan, bara man slapp släpa på betygen.

Vår betygsfria skola förutsätter en intensiv samverkan mellan skolan och hemmet. Det är mot den bakgrunden vi också förespråkar sex timmars arbetsdag. Vår betygsfria skola bygger på övertygelsen att det är läraren, eleven och hemmet tillsammans som bäst avgör vilka kunskaper och färdigheter skolan lyckats förmedla och vilka eleven har lärt sig. Vår skola bygger alltså på en stor tilltro till den enskildes kännedom om sig själv och det egna arbetet i skolan.

Vi är övertygade om att intresse och nyfikenhet väger minst lika tungt som poäng vid prov, då det gäller hur mycket man kan lära sig.

I vår betygsfria skola kan man utveckla individualiteten och låta den verka i gruppen. Eleverna kan dela med sig och behöver inte helt plötsligt börja betrakta samarbete som fusk. Vi är övertygade om att det i en betygsfri skola är lättare att motarbeta mobbning, eftersom den konstlade konkurrensen underblåses av bl. a. betyg.

Frågan är: Vad vill socialdemokraterna? Var står ni i betygsfrågan? Det vore välgörande om Margareta Hemmingsson kunde ange någon socialdemokratisk ståndpunkt – eller flera – i betygsfrågan, när hon nu snart får ordet.

Är ni beredda att åtminstone medverka till en utredning om den betygsfria skolans möjligheter och villkor?

Nu har Margareta Hemmingsson fått åtminstone tre frågor. Jag är glad om jag kan få svar på en.

Jag yrkar bifall till reservation 3.

Prot. 1987/88:26
18 november

Betygen i skolan

Anf. 20 MARGARETA HEMMINGSSON (s):

Herr talman! Låt mig inledningsvis påpeka att det var mycket intressant att iaktta den borgerliga enigheten. Detta är ju litet skrämmande när man funderar över vem som skulle kunna få ansvaret för skolpolitiken och utbildningspolitiken i en tänkt borgerlig regering. Ni får väl sitta ett tag och fundera på hur ni skall handskas med betygsfrågan. Något klarläggande på den punkten fick vi inte i dag.

Men nu vill jag tala om skolan i stället.

I slutet av sommaren står de plötsligt där – nybörjarna, förstaklassarna. En rulle med papper att lägga om de nya böckerna sticker upp ur väskan. En och annan tand saknas; det kan man se när de skrattar. De kramar mammas eller pappas hand. Det är första dagen i skolan. De är förväntansfulla. De har längtat till den här dagen, och nu hungrar de efter kunskap.

Framför sig har de nio års skolplikt, men också rätt till nio års utbildning. De *vill* lära sig. Just då finns kanske inte tankarna på att lära för livet; det handlar mer om att kunna läsa sin egen godnattsaga, räkna ut veckopengen eller skriva brev till farfar.

Föräldrarna vill också att barnen skall lära sig – mycket. Mest av allt vill de att det skall gå *bra* för barnen i skolan. Ibland kan det vara litet svårt att beskriva vad det där med att det skall gå bra innebär. De vill att barnen skall trivas i skolan, att de skall få en bra lärare och att de inte skall få några problem att följa med i undervisningen. Det skall gå bra för dem.

Läraren står där med en ny stor grupp framför sig: barnen och deras föräldrar. Alla vill de, inkl. läraren, att det här med inläringen skall gå bra. Vi vet dock att några av barnen redan kan läsa, att några inte är riktigt mogna för att lära sig läsa och att en tredje grupp är precis "läsmogen".

Nu krävs det att läraren kan individualisera, anpassa undervisningen efter varje elevs kunskaper och behov. Det gäller att lära eleverna grunderna, ge dem baskunskaperna, så att de sedan kan använda dessa för att själva lära sig mera.

Nu vill naturligtvis läraren ha någon form av kontroll på hur det går med inläringen. Eleverna vill själva pröva sina nyvunna kunskaper. Hur starka är de egentligen? Föräldrarna i sin tur vill gärna få något mer informativa rapporter från skolan än elevernas ganska fåordiga meddelanden av typen: Det var fisk till lunch, fröken är sjuk eller något dylikt.

Hur skall då detta gå till? Vilket är det bästa instrumentet för att tillgodose alla dessa önskemål?

Det är självfallet så att det inte finns något entydigt svar på den frågan. Det krävs många insatser från lärarens sida. Samtidigt får vi inte stanna vid förstaklassarna; vi måste ha en information som håller också högre upp i årskurserna. Jag tänker här ta upp några exempel.

Läraren måste naturligtvis följa elevernas arbete, inte bara det som kommer på pränt – utan deras *arbete*. Samtidigt som läraren kanske ger korta eller längre prov, förberedda eller oförberedda – här tänker jag på elevernas

möjligheter att förbereda sig – så måste också eleverna få möjligheter att pröva sina kunskaper på egen hand. Skall de tävla, så skall det ske mot sig själva. Jag såg i TV ett program om en lärare som arbetade med litet nya metoder i matematikundervisningen. När man arbetade med multiplikationstabellen, utgick man från att eleverna jämförde sig med sig själva. Det är ett typexempel på att det faktiskt fungerar.

Men det är också viktigt att tala med eleverna, att ta reda på vad de tycker är svårt och vad som inte är svårt.

Det här ger mycken information till läraren, och i viss mån också till eleven. Jag brukar säga att eleven knappast kan undgå att upptäcka om han eller hon kan läsa, kan sexans multiplikationstabell, översätta en mening från engelska till svenska eller göra många mål i fotboll. Eleven är egentligen den som sitter inne med den mesta informationen om sina egna kunskaper.

Hur skall då föräldrarna få veta hur det går med skolarbetet? Låt mig ge några exempel:

- Genom besök i skolan.
- Genom att ta del av barnets hemarbete.
- Genom att eleven får ta hem och visa upp vad vi skulle kunna kalla "provresultat". Det är ju inte så, Birgitta Rydle, att ett betyg i årskurs 8 är den första skriftliga informationen till hemmet om elevens kunskaper.
- Men det kanske allra viktigaste sättet är att träffa läraren eller lärarna och samtala om skolarbetet. Då kan man också få mer kött på benen än vad provresultat eller färdigarbetade böcker kan ge.

Herr talman! Hem och skola har i samband med ett rådslag sänt ut information om betygssystemet. Samtidigt har man ställt några frågor till föräldrarna.

Ett urval av resultaten av detta rådslag, som fortfarande pågår, visar att mer än 75 % av föräldrarna vill ha kvar betygen i grundskolan. Lika många vill ha dem redan från årskurs 6. Men samtidigt anser 40 % att betygen har en negativ inverkan på undervisningen och det sociala klimatet i klassen.

Är då detta ett tecken på att föräldrarna vill att hem och skola skall börja strida för betyg redan från årskurs 6? Den nye ordföranden Lars Lindahl ger själv följande kommentar:

"Snarare ser jag det som ett budskap från föräldrarna att de tycker att de får för dålig information om sina barn. Något som kanske inte bara beror på lärarna utan också på föräldrarna. Från bägge håll får man försöka se till att det fungerar bättre."

Nej, Lars Lindahl är inte intresserad av en ny betygsdebatt. Han håller med SÖ-chefen Erland Ringborg om att det är tokigt att det skall behövas femmor för att bli t. ex. frisör. Han säger: Hela den här frågan handlar också om urvalssystem och vad det skall användas till.

Vad tycker då eleverna? Elevförbundets ordförande Helene Lewin säger följande: Betygen är en rest från den gamla Lutherska skolan och ett av de få straffmoment som i dag finns kvar. Vi ser betygen som en kork i flaskan, som ett hinder för en demokratisk skola. Om eleverna skall ha inflytande på undervisningen och läroplanens mål skall kunna uppfyllas måste betygen bort.

Även på lärarhåll har man en mycket bestämd uppfattning om betygen. Sveriges lärarförbund har gett ut ett program för utveckling av ungdomsskolan som heter Skolan som vi vill ha den. Där har man ägnat ett särskilt kapitel åt frågan om en skola utan betyg. Jag skall be att få citera ur denna skrift:

”Formerna för utvärdering av skolans verksamhet och elevernas arbete bör utvecklas. Skolan måste ge en information till elever och föräldrar som är tydlig och inte lämnar utrymme för missförstånd. En del av denna information ges nu i form av betyg.

Forsknings- och utvecklingsverksamhet som syftar till att ersätta betygen med bättre instrument för utvärdering av skolans verksamhet och elevernas arbete behövs.

I skolan måste arbetssätt och arbetsformer kontinuerligt förändras och förbättras. Utbildningen och den utveckling eleven genomgår bör i framtiden beskrivas och värderas med bättre instrument än dagens betyg.”

Herr talman! Med detta som bakgrund kan man naturligtvis fundera över varför utskottets majoritet nöjer sig med tidigare uttalanden om en avveckling av betygen på sikt och varför vi inte kräver en direkt avveckling.

Tyvärr behövs betygen fortfarande för urval till gymnasieskolan, trots att antalet platser har ökat så att praktiskt taget alla som söker till gymnasieskolan kan tas in. Alla kan dock inte komma in på den utbildning de önskar. Då måste urvalssystemet vara sådant att det kan användas även om årskullarna ökar eller om det blir plötsliga svängningar i elevernas val.

Även om inte betygen kan avskaffas helt är det ändå önskvärt att de får mindre betydelse. Man kan anta att om betygen får mindre betydelse för urvalet kommer också betygskonkurrensen mellan eleverna att minska och därmed också de styrande effekterna på undervisningen.

Jag vill med det sagda yrka avslag på reservation nr 1 av moderata samlingspartiet och folkpartiet. De syftar i sina yrkanden närmast till att gå den motsatta vägen, att strama upp betygens betydelse och att öka tillfällena då betyg ges.

Låt mig emellertid konstatera att folkpartiet har lämnat de tidigare idéerna om att stödja centerns krav på en utredning. Nu har folkpartiet utan utredning ställt sig i högerburen.

Centerpartiet håller däremot fast vid kravet från 1985/86 års riksmöte, men på den tiden krävdes en utredning om betygssystemets utformning. Numera uttalar centerpartiet inte någon tilltro till betygen – man anger ingen synpunkt alls.

Jag vill, samtidigt som jag svarar nej på Larz Johanssons fråga om socialdemokraterna är helt nöjda med dagens betygssystem, fråga honom vad centerpartiet anser, efter allt detta tyckande och betygsättande av andra partiers åsikter i betygsfrågan. Jag kan instämma i Birgitta Rydles uttalanden. Det skulle vara mycket intressant att höra om Larz Johansson vågar ha någon centerpolitisk åsikt.

Numera nöjer sig centerpartiet med att kräva en utredning. Det måste vara en lätt modell, för att man skall slippa ta ställning. Utskottsmajoriteten anser emellertid att det är av största vikt att hålla fast vid tidigare beslut om betygens avskaffande.

Med detta yrkar jag avslag på reservation nr 2.

Reservation nr 3 av vänsterpartiet kommunisterna, med krav på ett omedelbart avskaffande av betygen, måste också avslås. Tyvärr kvarstår problem med gymnaseintagningen som gör att skolan ännu inte kan göras helt betygsfri.

I reservation nr 4 krävs att kommun skall få möjlighet att besluta om fler betygstillfällen än i årskurserna 8 och 9. Det är ett krav som vi naturligtvis inte kan ställa oss bakom, och jag yrkar avslag även på detta.

Avslutningsvis: Det finns det inte mycket att säga om Birger Hagårds reservation nr 5. Birgitta Rydle yrkade inte bifall till den, och t. o. m. den moderata partistämman sade nej till kravet på ett återinförande av betyg i ordning och uppförande. Utskottsmajoriteten vill inte heller stödja detta krav, och vi yrkar avslag på reservation nr 5.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till hemställan i utbildningsutskottets betänkande 1987/88:5 och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 21 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Margareta Hemmingsson talade i sitt anförande mycket om vad alla andra säger om betygen. Hon refererade till Hem och skola, till Elevförbundet, till Sveriges lärarförbund och till skolöverstyrelsen, men vad hon själv tyckte uppfattade jag inte att vi fick veta någonting om. Det vore bra om vi verkligen finge veta det.

Jag vill kommentera litet av vad Margareta Hemmingsson sade. Hon berättade vad Elevförbundets ordförande hade sagt om betygen. Det visar sig att det hon talat om är det nuvarande relativa betygssystemet, som inte är bra och som vi moderater vill skall ersättas med ett annat.

På grundskolans högstadium går närmare 335 000 elever, och av dessa är 13 500 medlemmar i Elevförbundet. Jag anser att Elevförbundet därmed icke är representativt för Sveriges högstadieelever.

Margareta Hemmingsson talade också mycket om att föräldrarna kräver information, och jag håller med henne om det. Den informationen kan ges på många olika sätt, varav betygen är det mest objektiva. Muntliga samtal kan nämligen aldrig bli objektiva. Muntlig information från lärare till förälder kommer alltid att vara full av subjektiva omdömen som mycket lätt kan missförstås.

Till grund för samtal måste ligga lärarens iakttagelser, inte bara av elevernas sociala utveckling utan också av deras kunskaper och färdigheter. Föräldrarna får en bristfällig information, om läraren t. ex. enbart talar om vilka framsteg eleven har gjort sedan föregående samtal. Föräldrarna måste också få upplysning om hur eleven ligger i förhållande till de i läroplanen fastställda målen. Att säga att Pelle är bättre på att räkna i år men utelämna den viktiga informationen att han fortfarande inte är så bra som han kunde vara är att vilseleda både Pelle och hans föräldrar.

Jag vill sluta med att säga att Margareta Hemmingssons hela argumentation handlar om det nuvarande relativa, modifierade betygssystemet, som är mycket dåligt och som skall ersättas med ett nytt.

Anf. 22 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill ta fasta på ett uttalande som Margareta Hemmingsson gjorde i sitt anförande. Hon sade, apropå de elever hon exemplifierade med, att det bästa sättet att utvärdera är att jämföra sig med sig själv. Jag skulle vilja föreslå att Margareta Hemmingsson ansluter sig till vår reservation. Det är precis detta vi föreslår. Ta bort den relativitet som finns i betygssystemet i dag och låt eleverna i stället få jämföra sig med sig själva och med sina tidigare resultat.

Relativiteten är inte avskaffad. Den finns kvar fullt ut i gymnasieskolan. Folkpartiet föreslår flera modeller för utvärdering, kunskapskontroll och information. Betygen är ett av de instrumenten. Den delen med information som vi har i dag är således mycket dålig. Det är självklart för oss att vi skall förbättra detta. Vi har visat på vilket sätt vi vill att man skall förbättra det. Folkpartiet vill inte avskaffa betygen – tvärtom. Vi har bl. a. sagt att det är alldeles uppenbart att de allra flesta föräldrar och de allra flesta elever vill ha betyg – men det skall vara ett förbättrat betygssystem.

Birgitta Rydles siffror visade med all önskvärd tydlighet hur föga representativt Elevförbundet är när det gäller alla Sveriges elever.

Sedan några ord om möjligheten att sätta betyg och att öppna en dialog. Folkpartiet har visat på den möjligheten tidigare, nämligen att elever och föräldrar i större utsträckning också skall få välja skola både inom och utom det allmänna skolväsendet.

Anf. 23 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Vi får nog bortse från Margareta Hemmingssons klassiska inledning. Hon pekade på att det finns olika uppfattningar hos de borgerliga partierna. Det gör det förvisso. Vi redovisar ju öppet att vi har olika uppfattningar i denna fråga.

Margareta Hemmingsson höll ett långt och vackert tal om diverse saker i skolan utan att egentligen ge konkret besked på någon enda väsentlig punkt. Slutligen sade hon något som jag inte riktigt förstod. Hon sade att utbildningsutskottet håller fast vid tidigare beslut om betygens avskaffande. Vad är det för dumheter? Utbildningsutskottet har inte fattat några beslut om det tidigare.

Vad som däremot gäller är den breda kompromiss som 1979 träffades mellan socialdemokrater, folkpartister, centerpartister och moderater. Moderaterna hade en reservation där man sade att det bordé finnas ytterligare ett betygstillfälle i årskurs 7. De grundläggande principerna för vad betygen skulle användas till, vilken information de skulle ge och att det viktigaste var att de var urvalsgrund för högre studier stod alla dessa partier helt eniga bakom. Det är det beslutet som gäller, Margareta Hemmingsson – inte någonting om betygens avskaffande.

Sedan säger Margareta Hemmingsson, efter att ha pläderat på ett sätt så att det lät som om hon ville avskaffa betygen, att hon inte är nöjd med tingens nuvarande ordning. Men ändå säger utskottet att vi inte skall göra några förändringar. Det förhållande som råder nu är visserligen dåligt, men vi skall inte ändra på någonting. Jag måste säga att det inte är särskilt logiskt.

Margareta Hemmingsson säger vidare att vi måste ha kvar betygen som

urvalsinstrument. Det är möjligt att vi måste ha dem till det. I sin nuvarande utformning är de mycket dåligt lämpade för det. Margareta Hemmingsson gav inget besked om vad hon tänker göra åt det faktum att elever väljer allmän kurs i engelska och matematik i årskurs 9 för att få ett bra betyg, så att de kan komma in på gymnasieskolan. De väljer där en lätt linje för att få bra betyg i matematik, kanske en femma och söker sedan in på mellanstadielärlinjen utan att egentligen kunna någon matematik. Detta är skolans problem i dag. Det leder sedan i sin tur till resultat att de elever som så småningom får dessa lärare inte heller lär sig någon matematik.

Man kan då inte säga dels att man inte är nöjd med betygssystemet, dels att det skall vara ett instrument för urval till högre studier, för att i nästa ögonblick säga att man inte är beredd att vidta någon förändring eller göra den minsta lilla översyn. Det är en mycket dålig logik.

Anf. 24 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Margareta Hemmingsson säger att det är skrämmande eller intressant att höra den borgerliga oenigheten. Ja, det tycker jag också.

Men vad innehåller den socialdemokratiska enigheten i betygsfrågan? Margareta Hemmingsson har refererat vad t. ex. olika organisationer och andra tycker i betygsfrågan. Men vad tycker socialdemokraterna? Jo, att man skall avveckla betygen på sikt. Vad innebär på sikt? Det här låter som sveket i folkomröstningen genom linje 2.

Margareta Hemmingsson säger att betygen än så länge är ett tekniskt instrument för urval till gymnasieskolan och att de är nödvändiga. De är inte först och främst ett tekniskt instrument för urval till gymnasieskolan, utan de är i första hand – vilket Margareta Hemmingsson också borde kunna inse – ett socialt urvalsinstrument. Hur skall man annars kunna förklara betygens roll i den ökande sociala snedrekrytering som vi ser i fråga om teoretiska utbildningar och högre studier?

Det sägs att betygen skulle tjäna som ett verktyg för att lösa problem vid gymnasieintagningen. Det beror på att man varje år ifrån oppositionens sida får tjata fram socialdemokraterna till en vettigare dimensionering av gymnasieskolans elevplatser. Det beror i sin tur på att det är finansdepartementet som styr utbildningspolitiken i detta land, inte ansvarskännande utbildningspolitiker inom socialdemokratien.

Min fråga kvarstår: Vill socialdemokraterna medverka till att åtminstone utreda en betygsfri skolas villkor och möjligheter?

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 25 MARGARETA HEMMINGSSON (s) replik:

Herr talman! Det var många synpunkter. Låt mig inledningsvis säga att jag är riktigt förvånad över denna upprördhet över att jag kommenterade vad berörda människor vid skolan anser. Tycker vi inte att det är viktigt? Jag tycker att det är mycket intressant och mycket viktigt för denna debatt vad föräldraorganisationen, lärarorganisationen och elevförbundet tycker – även om inte alla elever är organiserade.

Kritiken gällde nu att jag inte framförde de socialdemokratiska ställningstagandena. Men de står ju i utskottets betänkande. Vi behandlar det som en minoritet i utskottet står bakom. Precis som jag sade tidigare står vi fast vid att vi inte skall ha några betyg där de nu är avskaffade – för det är de. Betygen skall finnas där de i dag finns – i åttan och nian. De fungerar där som urvalsinstrument.

Birgitta Rydle! Betygen är inte det mest objektiva urvalsinstrumentet. Vi vet ju att det inte alltid fungerar på det sättet ute i skolorna. Man försöker därför att få betygsättningen i de högre årskurserna på högstadiet att utgå från resultaten vid standardprov, för att ändå få någon form av objektivitet. Jag håller med om att de urvalsinstrument som vi har i dag inte är de bästa. Vi hoppas också få möjligheter att ytterligare minska deras betydelse.

Men, Birgitta Rydle, det sades mycket om Pelle och hur vilseledd Pelle blir. Det har ju egentligen ingenting med betygssystemet att göra. Det har att göra med en lärare som inte arbetar på ett sådant sätt att informationen till föräldrarna blir riktig. Självfallet kan vi inte acceptera att en lärare säger till föräldrarna att Pelle räknar bra i år utan att, precis som Birgitta Rydle säger, sätta detta i relation till vad man egentligen skall kunna begära.

Ylva Annerstedt gjorde en liten feltolkning av mig vad gäller detta med att jämföra med sig själv. Jag sade att om man skall ha något tävlingsmoment, skulle väl det enda sättet vara att låta eleverna jämföra sina kunskaper med vad de har klarat av tidigare.

Till Larz Johansson: Om nu mina inledningar är klassiska vad beträffar den borgerliga oenigheten, är det ju ni som står för denna oenighet. Ni får ändra på den, så skall jag också ändra på mina inledningar.

Tiden medger tyvärr inte att jag också bemöter Björn Samuelsons fråga i detta inlägg.

Anf. 26 LARZ JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Margareta Hemmingsson gjorde nu en reträtt i förhållande till sitt påstående i det föregående inlägget. Hon säger att betygen skall vara avskaffade där de redan är avskaffade och att de skall finnas kvar där de finns. Så blir hon ledsen för att vi har synpunkter på hennes sätt att argumentera. Margareta Hemmingsson får naturligtvis gärna använda den tid hon disponerar till att berätta om vad andra organisationer tycker. Men vi vet det faktiskt också ganska bra. Vi har kontakter med Hem och skola, elevförbund och lärarorganisationer samt med skolans verklighet. Vi känner till dessa resonemang. Men de synpunkterna är vi inte intresserade av att få här och nu av Margareta Hemmingsson. Hennes uppgift är att försvara utskottets ställningstagande. Det har Margareta Hemmingsson gjort på det sättet att hon säger att nuvarande betygssystem inte fungerar bra men att socialdemokraterna inte är beredda att ändra på det. Däremot säger hon ingenting om på vilket sätt man skulle kunna komma till rätta med alla de olägenheter som vi har påpekat. Det vore bättre att Margareta Hemmingsson förde den debatten i stället för att berätta vad Hem och skola och Elevorganisationen tycker, för vi kan tala med dem själva.

Svaret är alltså uppenbarligen från socialdemokraterna att vi har ett dåligt betygssystem som inte fungerar men att det inte skall ändras.

Anf. 27 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Margareta Hemmingsson redovisar vad andra tycker. Det är bra, eftersom de siffror Margareta Hemmingsson redovisade bara styrker de krav som folkpartiet ställer i reservationen. Hon säger t. ex. att 75 % av föräldrarna vill ha betyg. Ja, det har vi också funnit att föräldrarna vill. Hon säger vidare att 40 % tycker att betygen ger dålig information. Ja, det tycker vi också. Därför vill vi ändra det betygssystem som tillämpas i dag och ersätta det med ett system som ger bättre information.

Sedan säger Margareta Hemmingsson att Elevorganisationen inte vill ha betyg och menar att ordföranden för 13 500 elever skall få representera en grupp elever på 335 000. Jag tycker det är uppseendeväckande. Självfallet representerar Elevorganisationens ordförande blott och bart 13 500 elever som inte vill ha betyg. Om de övriga eleverna hade funnit Elevorganisationens ställningstagande bra, hade de naturligtvis anslutit sig till det.

Det betygssystem vi har i dag ger upphov till en mängd missförstånd om dess tillämpning. Det uppmärksammar till taktikval, och det ger upphov till stress, dålig stämning samt dåligt samarbete mellan eleverna. Allt detta är ett faktum. Margareta Hemmingsson medger detta, men hon vill inte göra något åt det. Socialdemokraterna struntar i att en lång rad elever i dag hamnar i kläm därför att vi har ett dolt betygssystem. Betygen är en av många informationskällor till föräldrarna, men en av de allra viktigaste. Då är det angeläget att vi ser till att betygssystemet blir så bra som möjligt. Det vill vi göra med vår reservation.

Jag vill ta upp en annan sak, och det är att betygen i dag i årskurs 9 skall vara ett sammanfattningsbetyg, grundat på den samlade informationen från högstadiet, alltså årskurserna 7, 8 och 9. De betyg läraren sätter i årskurs 7 skall vara underlag för betygen i årskurs 9 men eleverna och föräldrarna skall inte få reda på det. Man skall alltså inte ge betyg i årskurs 7. Jag tycker inte det är riktigt. Självfallet bör man också få den informationen från årskurs 7.

Anf. 28 BJÖRN SAMUELSON (vpk) replik:

Herr talman! Visst är det, Margareta Hemmingsson, intressant att höra vad andra tycker. Men nu är det mest intressant att få veta vad socialdemokraterna tycker. Jag återupprepar min fråga: Vill socialdemokraterna medverka till att utreda en betygsfri skolas villkor och möjligheter? Kanske vi får med det verktyget och den mekanismen reda på socialdemokraternas ståndpunkt i denna fråga.

Låt mig i min sista replik i denna debatt få visa på orimligheten i att sätta betyg i skolan. Jag besökte en skola i Värmland, årskurs 1, elevernas första dag i skolan. Läraren frågade Kalle vad han hade för förväntningar på skolan. Vad vill du med skolan? Jo, sade Kalle, jag vill läsa och räkna och klättra i träd. Frågan är om man skall betygsätta läsa och räkna och klättra i träd, som ju utvecklar motoriken och kanske gör det lättare att lära sig att läsa och räkna.

Vi återkommer till denna fråga om vi inte får ett klart besked av Margareta Hemmingsson om socialdemokraternas ställningstagande i betygsfrågan. Vi kommer att väcka en motion i januari där vi föreslår en utredning om en betygsfri skolas villkor och möjligheter.

Anf. 29 BIRGITTA RYDLE (m) replik:

Herr talman! Det enda som vi tydligen får veta om vad socialdemokraterna tycker om betygen är det som står på två rader i utbildningsutskottets betänkande:

”Utskottet finner inte att det föreligger skäl för riksdagen att uttala sig för förändringar i betygssystemet – – –.” Detta är alltså vad socialdemokraterna tydligen tycker.

Margareta Hemmingsson talade i sitt första inlägg om ett matematikprojekt som en lågstadielärare har ägnat sig åt och som visar att elever gör mycket goda framsteg i matematik. Hon nämnde att eleverna får tävla med sig själva. Just detta, Margareta Hemmingsson, är vårt mål, vår syn på betygen: betygen skall inte mäta elevers kunskaper i förhållande till andra elever i en klass eller i en årskurs över hela riket, utan elevers kunskaper skall mätas i förhållande till kraven i läroplanen och kursplanen. Då kan vi få ett mätbart betygssystem.

Det är uppenbart att alla de som har uttalat sig om betygen som Margareta Hemmingsson refererar till vänder sig mot just det relativa betygssystemet. Jag är övertygad om att om vi hade ett annat betygssystem, skulle deras syn på betygen vara annorlunda.

Jag vill slutligen betona att varken Elevorganisationens ordförande eller Hem och skolas ordförande kan vara representativ i fråga om vilken åsikt som medlemmarna själva har i deras resp. organisationer. Elevförbundets ordförande och Hem och skolas ordförande talar för sig själva och inte för hela medlemsorganisationen.

Anf. 30 MARGARETA HEMMINGSSON (s) replik:

Herr talman! Utskottet har i det här betänkandet svarat på de motioner som har kommit in kring betygen. Det är inte någon proposition eller någon ny utredning kring betygen som har presenterats.

Det har funnits synpunkter på skrivningen i betänkandet, och man har reserverat sig. Då måste det ju ha funnits uttalade synpunkter som man hade kunnat reservera sig mot.

Socialdemokraterna vill inte ha ett återinförande av betyg i de årskurser där betygen har avskaffats. Vi anser inte att betygen till fullo kan sägas fungera som det allra bästa, och därför svarade jag som jag gjorde på Larz Johanssons direkta fråga.

Vi tycker därför att vi måste utveckla andra instrument som kan användas för det syfte som vi i dag har betygen till, som urvalsinstrument till gymnasieskolan. Men när det handlar om elevernas och föräldrarnas information om hur skolarbetet fortskrider är inte betygen det allenarådande för att få ett klarläggande om hur det står till.

Betygens funktion kommer in sent, och det tycker vi är bra. Därför tycker vi också att föräldrasamtalen skall utvecklas. Men föräldrar och elever skall också ges möjlighet till annan information. Det var detta jag försökte beröra i mitt inledningsanförande: de olika diskussioner som pågår dels kring hur föräldrasamtal ibland fungerar, dels om vilka möjligheter som eleverna har att få kännedom om hur det går med skolarbetet.

Vi vill inte i dag tillsätta någon utredning, vare sig om betygssystemets

utformning eller om dess avskaffande. Vi anser inte att vi i dag befinner oss i ett läge där en sådan utredning skulle kunna komma fram till något klarläggande eller någon klart uttalad förändring.

Avslutningsvis vill jag säga till Ylva Annerstedt, som hade missuppfattat vad de 40 procenten avsåg, säga att de 40 procenten gällde föräldrar som ansåg att betygen hade negativ inverkan på trivseln i skolan. Jag ville bara upplysa om det.

Andre vice talmannen anmälde att Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 31 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! I det betänkande som nu debatteras behandlas bl. a. en motion, UbU220, av Charlotte Branting och mig. Den innehåller två yrkanden, om dels uppgifterna för en parlamentariskt sammansatt betygsutredning, dels avskaffande av betyget i barnkunskap i grundskolan.

Enligt vårt sätt att se har utskottet inte tagit ställning till vårt andra yrkande. Vi motionärer anser att det är orimligt att alla betyg skall ha samma betydelse vid poängberäkningen till olika linjer på gymnasieskolan. Vi tycker alltså att det skall vara viktade betyg och att ett sådant system bör utredas. I avvaktan på en sådan utredning föreslår vi att man tills vidare räknar bort betyget i barnkunskap.

Enligt timplanen för högstadiet har eleverna bl. a. tolv veckotimmar i matematik, nio veckotimmar i engelska, tolv i svenska och en i barnkunskap. Denna enda timme i barnkunskap förläggs oftast till årskurs 9.

Det är fullkomligt orimligt att ämnesbetyget i barnkunskap skall väga lika som t. ex. betyg i ett ämne som eleven har undervisats i under hela grundskolan i många timmar per vecka.

Barnkunskap är ett viktigt ämne, inte minst ur jämställdhetssynpunkt. Särskilt väsentligt är att ämnet är obligatoriskt, så att också pojkar får undervisning i ämnet.

Om man inte sätter betyg kan man på olika sätt informera om att en elev deltagit i undervisningen, bl. a. som en anteckning i betyget. Så sker redan i dag t. ex. i fråga om fria aktiviteter och vilka tillvalsämnen eleven har haft på högstadiet.

Herr talman! Vi beklagar att utskottet inte har insett det orimliga i det nuvarande systemet och anser att det är nödvändigt med en översyn av betygssystemet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Utrikesutskottets betänkande 4

Utskottets hemställan bifölls.

Utbildningsutskottets betänkande 5

Mom. 1 (vissa förslag på betygsområdet)

Först biträdades reservation 2 av Pär Granstedt och Larz Johansson med 40 röster mot 15 för reservation 3 av Björn Samuelson. 243 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter biträdades reservation 1 av Birgitta Rydle m. fl. med 108 röster mot 34 för reservation 2 av Pär Granstedt och Larz Johansson. 156 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 156 röster mot 107 för reservation 1 av Birgitta Rydle m. fl. 36 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (kommuns möjlighet att besluta om fler betygstillfällen än de nuvarande)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Birgitta Rydle m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

7 § Föredrogs

jordbruksutskottets betänkanden

1987/88:5 om naturvård,

1987/88:6 om kemikaliekontroll m. m.,

1987/88:7 om hästaveln m. m. samt

1987/88:9 om fiskkonsumtionen efter Tjernobylyolyckan och cesiumhalten i livsmedel.

Andre vice talmannen meddelade att betänkandena skulle debatteras i angiven ordning och avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Först upptogs till behandling jordbruksutskottets betänkande 5 om naturvård.

Naturvård

Anf. 32 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande 1987/88:5 behandlas en rad naturvårdsfrågor som berörts i motioner under den allmänna motionstiden i januari. Inriktningen av naturvårdsarbetet tas upp liksom nationalparkerna och våtmarkerna. I betänkandet behandlas även frågan om ersättning till markägarna och förslag om ny naturvårdslagstiftning.

Motionerna har avstyrkts med hänvisning till bl. a. pågående överväganden om naturvårdsförvaltningen och naturvårdsobjekt i fjällvärlden.

I reservation 2 tar vi moderater upp skyddsformen naturreservat. Vi anser att syftet med naturreservat i första hand bör vara att skydda särskilda naturtyper, t. ex. biotoper för hotade arter och geologiska formationer. Däremot bör denna skyddsform inte komma i fråga när det gäller att ta

hänsyn till friluftsliv och rekreation. Här finns andra mindre ingripande skyddsformer att tillgå. Där det är möjligt bör ägaren av den berörda marken eller intilliggande marker få ett tillsynsansvar för naturreservatet. Härigenom uppnås en personlig ansvarskänsla, och kostnaderna för tillsynen kommer att minska. Denna modell bör kunna användas även för andra naturvårdsobjekt. Vi anser att många av dagens naturreservat inte har sådan status att de bör kvarstå som naturreservat. Regeringen bör därför utvärdera syftet med denna skyddsform. Detta bör ges regeringen till känna.

I reservation 2, som är en gemensam borgerlig reservation, tas värden av kulturlandskapet upp. Den enskilde markägaren bör, säger vi, anlitas för att vårda och bevara natur- och kulturvärden i sitt företag och även erhålla ersättning härför. Härigenom skulle behovet av ingripanden med stöd av naturvårdslagstiftningen kunna minskas. Det skulle vara stora fördelar med att lägga ansvaret för skötseln av skyddsobjektet så nära detta som möjligt. Den enskildes detaljkunskaper, intresse och ansvar samt engagemang för projektet kan vara mycket omfattande och bör utnyttjas. Det skulle också vara bra om boende i området därigenom kan få ökade utkomstmöjligheter; det bidrar till en levande landsbygd.

I reservation 4 anser vi moderater att delar av Stora Sjöfallets nationalpark är så påverkade av exploatering att de inte längre kan sägas representera sådana väsentliga naturvärden som krävs för att ett område skall få vara nationalpark. Skyddstatusen bör ändras så, att den harmonierar med det skyddsvärde som föreligger i verkligheten. Vidare vill vi ge Sjaunjaområdet ett starkare skydd än vad nuvarande reservatsförordnande medger. Det bör bli nationalpark. De delar av Stora Sjöfallets nationalpark som fortfarande har ett stort skyddsvärde bör införlivas i Sareks nationalpark resp. den, som vi föreslår, nyinrättade nationalparken i Sjaunja. Detta bör ges regeringen till känna.

I Abisko nationalpark har stora ingrepp gjorts bl. a. i samband med vägbyggen. Dessa områden bör brytas ut från nationalparken och överföras till naturreservat. Vi vill genom vårt yrkande i reservation 5 ge regeringen detta till känna.

I reservation 12 tar vi upp frågan om ersättning till markägare. Det måste vara självklart att den enskilde markägaren alltid hålls skadeslös, när staten i det allmännas intresse inkräktar på driften av ett jordbruks- eller skogsföretag. Vi understryker i denna reservation kravet på att det fortsatta reformarbetet inriktas på att full ersättning alltid skall utgå vid alla grader av intrång.

När det gäller reservation 14, som tar upp naturvårdslagens bestämmelser om hotade arter, menar vi att skyddet för hotade växt- och djurarter bör förstärkas. Detta bör främst ske inom naturvårdslagstiftningens ram. I naturvårdslagen bör införas regler som gör det möjligt att direkt få ett skydd för sådana arter med genetiska variationer som är utrotningshotade eller av andra skäl i behov av skydd. Skyddsåtgärderna bör självfallet bekostas av det allmänna. Dessutom anser vi att ersättning alltid skall utgå för försvårande av pågående markanvändning. Ersättningen skall vara sådan att markägaren upplever det som positivt att ta ansvar för just den art som är hotad. Vi vill ge regeringen också detta till känna.

Sedan har vi reservation 16, som gäller strandskyddet. Vi menar att man bör ompröva strandskyddsreglerna på ett sådant sätt att man inte i onödan har ett skydd som inte uppfattas som relevant.

Jag vill med detta lilla inlägg yrka bifall till de reservationer i betänkandet som har moderata underskrifter.

Anf. 33 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Under hösten kommer riksdagen att behandla en rad betänkanden från jordbruksutskottet som behandlar miljöfrågor. Tidigare har avfallsfrågorna diskuterats, och senare kommer betänkanden om bl. a. vattenvård och freoner att tas upp. I dag behandlas naturvärden och kemikaliekontrollen. Utmärkande för alla dessa betänkanden är att socialdemokraterna yrkar avslag på många framåtsyftande förslag från oppositionspartierna. Man hänvisar till den miljöproposition som skall komma i vår. För naturvärden, som vi behandlar just nu, hänvisar man inte ens till den kommande propositionen. I stort sett vill regeringens företrädare framhålla att allt är bra som det är, att naturvårdsfrågorna är under kontroll och får en tillfredsställande hantering. I folkpartiet har vi motsatt uppfattning. Vi anser att naturvårdsfrågorna inte får den uppmärksamhet och det utrymme som de förtjänar. Vi har därför i det här betänkandet anmält inte mindre än elva reservationer, som jag yrkar bifall till och nu skall kommentera.

Först vill jag då betona att naturvårdsfrågorna inte kan ses avgränsade från andra miljöfrågor. Hoten mot naturvärden finns i luftföroreningarna, i vattnets förändringar och i hårda exploateringar. Naturområden hotas av skogsdöd och därigenom uppkommande förändringar i det ekologiska systemet. Många arter hotas genom tungmetaller och andra gifter i vattnet. Ett exempel på detta är sälarna i Östersjön och många fågelarter, vilkas fortplantning är hotad av miljögifter. För många växtarter finns motsvarande risker. En konsekvent naturvårdspolitik innebär också att åtgärder måste sättas in för att så långt som möjligt avvärja också dessa hot. Det gäller såväl luftföroreningar som föroreningar av sjöar, vattendrag och hav.

Den naturvård som vi diskuterar här i dag gäller skyddsinsatser för hotad natur. Förvalterskapstanken – tanken att vi inte har rätt att missbruka naturen, att vi har skyldigheter inte bara mot våra medmänniskor utan också mot naturen, att vi måste slå vakt om hotade arters fortbestånd – är djupt rotad i den liberala och frisinnade idétraditionen. Att naturen i sig själv innefattar oersättliga värden är för oss folkpartister en självklar slutsats. Många gånger har vi fått konstatera att dessa slutsatser inte är lika självklara för socialdemokraterna. Vi har fått föra en envis kamp för att bevara de sista orörda älvarna, för att få ett skydd för de oersättliga fjällskogarna, för att skydda hotade arter, för att få behålla de urskogsrester som finns kvar, för att få de nationalparker som det är nödvändigt att få inrättade och slutligen också för att få fram de ekonomiska resurser som erfordras. På alla dessa områden har vi rönt motstånd från socialdemokraterna.

Jag skall nu kortfattat belysa några av reservationerna, som redovisar de skillnader i synsätt som föreligger mellan oss och regeringens representanter.

I en gemensam borgerlig reservation pekas på möjligheterna att i högre grad än tidigare engagera de enskilda jordbrukarna i naturvårdsarbetet.

Detta synsätt överensstämmer väl med folkpartiets allmänna syn på jordbrukspolitiken. Vi vill ha ett miljömål som är likställt med producent- och konsumentmålen. Det är då självklart att betona att den enskilde jordbrukaren också skall kunna få ersättning för naturvårdsinsatser, vare sig det gäller att hålla hagmark eller jordbruksmark öppen. För vår del har vi därför i det sammanhanget fört fram arealersättningen som en framkomlig väg för att uppfylla det målet.

Utbyggnadsepoken när det gäller nationalparker får till skillnad från älvutbyggnadsepoken inte vara avslutad. Sjaunja, Taavavuoma och Rogen är angelägna nationalparker, som vi från folkpartiet årligen för fram till riksdagens prövning. Lika regelmässigt avstyrker utskottsmajoriteten våra yrkanden. Vi återkommer, eftersom vi vet att tiden talar för oss. Förr eller senare måste riksdagens majoritet också ställa upp bakom dessa i och för sig självklara krav. Vi ser med bekymmer på det faktum att inte ens nationalparksskyddet, som i och för sig är det starkaste skydd ett område kan få, har varit tillräckligt. Stora delar delar av Stora Sjöfallets nationalpark är ett exempel på detta. Det finns ingen anledning att behålla nationalparker som förlorat sitt naturvärde. De delar av denna park som fortfarande har skyddsvärde bör hänföras till Sareks nationalpark.

Det är över huvud taget nödvändigt att ge det svenska fjällområdet ett bättre och varaktigt skydd mot exploatering. Inte minst den debatt som pågår om de fjällnära skogarna visar detta. Naturreservatsbildningen måste bli mer omfattande, och resurser måste avsättas för att möjliggöra dessa skyddsåtgärder.

Folkpartiets reservationer tar dessutom upp behovet av fler s. k. marina reservat för att skydda den marina miljön. Marina reservat är motsvarigheten till naturreservat på land. Det finns områden i Östersjön, skärgårdarna och Öresund som är utsatta för hot och behöver skyddas. Vi tar liksom tidigare upp behovet av bättre skydd för våtmarker samt flora- och faunavården. Jag konstaterar med tillfredsställelse att också moderaterna, såvitt jag kan erinra mig för första gången, detta år uttalat sig för skydd av hotade arter. Det är naturligtvis värdefullt att uppslutningen kring skyddsfrågorna blir så stor som möjligt. Jag hoppas bara att moderaterna i kommande budgetarbete också är beredda att ställa de resurser som erfordras till förfogande.

Svenska naturskyddsföreningen har utarbetat ett diskussionsförslag om en ny naturvårdslagstiftning. Vi anser att det är tid att se över naturvårdslagstiftningen, och Naturskyddsföreningens förslag är ett så värdefullt bidrag till debatten att det inte bör få hamna i en skrivbordslåda i regeringskansliet. I en reservation har vi utvecklat de skäl som vi anser föreligger för en översyn av lagstiftningen.

Antarktisk spelar en avgörande roll i jordens ekologiska system. För folkpartiet har det därför varit naturligt att ställa sig bakom de yrkanden som ställts från centern om initiativ från Sverige för att få Antarktisk förklarad som internationell nationalpark.

Herr talman! Jag yrkar än en gång bifall till de elva reservationer där folkpartiets representanter finns med.

Anf. 34 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Naturen är ju en viktig tillgång för oss, som vi verkligen måste vårda. De människor som har förmånen att speciellt få vårda naturen, vare sig det gäller jord eller skog, känner också i de allra flesta fall sitt ansvar. Det är viktigt att hjälpa till så att vederbörande också får en möjlighet att göra det på ett bra sätt.

Vår natur är ju utsatt för en mängd angrepp och föroreningar från olika håll, inte minst från luften. Detta debatteras inte i det här betänkandet, men det är kanske det största hotet. Att avsätta nationalparker, naturreservat och annat är naturligtvis också viktigt, men det löser inga problem om vi inte kan klara skyddet av miljön i övrigt.

Centerpartiet har ett par reservationer i detta betänkande, som jag tänkte tala litet om. Den ena gäller ett utnyttjande av möjligheten för dem som äger skyddsobjekt att göra jobben där själva. Ingvar Eriksson har också pläderat för detta och talat om det engagemang som de människor känner som har hand om dessa objekt. Det här är ingen uppfattning som vi har skaffat oss så där utan vidare, utan det är någonting som vi har lärt oss av erfarenheten.

Naturvårdsförvaltningskommittén lämnade 1986 ett betänkande, där man stöttade vår åsikt. Utredningen menade att detta kanske är det bästa sättet att bevara många skyddsvärda områden. Man tyckte detta var så bra att man skulle vilja avsätta 50 milj. kr. om året för att betala dem som sköter objekten. I budgeten finns det 10 milj. kr. för faunavård. Det är ju bra, men det räcker inte. När pengarna delas ut på länsstyrelserna blir det ganska litet på varje ställe.

Ivar Franzén har i en motion tagit upp den här saken och begärt att det skall föras över pengar från Beredskapsarbeten till detta konto, så att man kunde betala fler markägare för att de sköter sina skyddsobjekt. På detta sätt skulle man troligen också kunna minska de motsättningar som kan uppstå när man vill lägga restriktioner av någon art på ett visst område. En minoritet i utskottet har reserverat sig för detta. Vi föreslår i reservation 3 att man skall göra en sådan överföring och skapa en sådan ordning som innebär att man i fler fall kan ersätta dem som redan brukar markerna för sitt jobb.

I reservation 12 tar moderaterna upp ersättningsfrågorna. Dessa har kommit i ett nytt läge genom plan- och bygglagen, i och med att alla intrång med stöd av olika lagar, framför allt naturskyddslagen, skall behandlas på samma sätt. Här infördes också begreppet ackumulerat intrång, för att man inte skall kunna göra små intrång då och då för att på det sättet komma undan att behöva betala för intrången. På det sättet har den här situationen blivit betydligt bättre, och ersättningsreglerna har blivit fördelaktigare för dem som drabbas av intrång. Därför tycker jag att det inte fanns något motiv för den reservationen från moderaterna.

Från centerpartiets sida har vi också tagit upp skyddet av Antarktis. Det är kanske det sista större område som finns där inte människan – i varje fall inte i större utsträckning – har gjort intrång. Antarktis har en mycket känslig miljö och har mycket stor betydelse för hela jordens ekologi och för strömmarna i oceanerna. Föroreningar där kan alltså påverka klimat och miljö i stora områden på jorden. Nu är det ju så att det finns stora intressen som vill exploatera områdena där nere. T. o. m. den svenska regeringen har för avsikt

att vara med i ett projekt för exploatering. Det tycker vi är fel, och vi har därför i en motion föreslagit att Antarktis görs om till en internationell nationalpark. I reservation 17 har vi också följt upp detta förslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3 och reservation 17 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 35 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Sverige har i ett internationellt perspektiv ett stort antal unika naturområden. Skyddet mot olika typer av exploatering är ofullständigt.

Vpk föreslår i reservation 1 till detta betänkande en landsomfattande naturvårdsstrategi. Vi behöver en totalsyn på dessa frågor. En totalsyn måste grundas på en totalinventering av skyddsvärda områden. Det är bråttom med en sådan inventering. Det finns en mängd faktaunderlag i bl. a. lärens naturvårdsplaner, naturvårdsverkets och skogsstyrelsens urskogsinventeringar och utredningen om naturtyper i Norden.

De områden som i denna totalinventering betraktas som skyddsvärda måste garanteras ett skydd för framtiden som är oberoende av ekonomiska bedömningar, som växlar över tiden. I det här fallet finns i de övriga reservationerna till betänkandet mycket som borde innebära att det krav på en landsomfattande naturvårdsstrategi som vi för fram skulle kunna vinna större anslutning än den som finns inom vpk.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 till betänkandet.

Anf. 36 OVE KARLSSON (s):

Herr talman! Naturvården är en del av miljövårdsarbetet, en viktig sådan och en del som engagerar många människor. Den utveckling som skett de senaste åren, då allt fler intresserat sig för miljö och naturvård, är positiv.

I Sverige har vi länge ställt stora krav på naturvårdshänsyn och mycket av det hittillsvarande miljö- och naturvårdsarbetet har på många sätt varit framgångsrikt. Det finns samtidigt anledning att med tillfredsställelse hälsa det engagemang som allt fler människor har i de här frågorna, ett engagemang som bottenar i den kunskap man skaffat sig.

På många håll i världen skövlas miljön på ett helt oförsvarbart sätt. Det enda som gäller är kapitalets intresse av att på kortaste möjliga tid få största möjliga avkastning.

Vi socialdemokrater klassar naturvården mycket högt och anser det angeläget att vi på ett aktivt sätt arbetar för en effektiv naturvård, som kan motsvara människors högt ställda krav.

För oss socialdemokrater handlar miljöpolitiken och naturvården om att skapa ett framtida samhälle, som på ett skonsamt sätt tar vara på naturresurserna och skapar en uthållighet i miljön. Vi måste ha lagar och regler, föreskrifter och allmänna råd, som kan förhindra en ohämmad och oönskad exploatering av vårt land och vår jord. Som politiker har vi en stor och svår uppgift framför oss när det gäller att skapa allmän förståelse för ett naturvårdsarbete som ger alla människor en god miljö och där tillgängliga resurser utnyttjas på ett acceptabelt sätt.

Det är inget enkelt arbete vi politiker har framför oss när det gäller att

tillvarata naturvårdens intressen. Ju mer vi engagerar oss för frågan, desto större tycks intressekonflikten bli.

Jag är övertygad om att den opinion som finns alltmer kommer att medföra att vi på område efter område kommer att behöva arbeta med förebyggande hushållning av naturresurserna i stället för att i efterhand städa upp.

I det betänkande som vi nu debatterar, behandlas ett tjugotal motioner med en rad olika yrkanden. Till betänkandet har fogats inte mindre än 17 reservationer.

Vad gäller reservation nr 1 om en landsomfattande naturvårdsstrategi hänvisar utskottet till att regeringen för närvarande bereder naturvårdsförvaltningskommitténs betänkande. Det finns därför ingen anledning att nu vidta några omfattande åtgärder vad gäller strategin för naturvården.

I reservation nr 2 tas skötseln av våra nationalparker och naturreservat upp. Även här vill jag hänvisa till att förslag torde kunna förväntas i anledning av naturvårdsförvaltningskommitténs förslag.

Reservation nr 3 aktualiserar vården av vårt kulturlandskap. Det är angeläget att vården och skötseln av vårt kulturlandskap sker på ett riktigt och bra sätt. Jag tycker att ansvaret bör ligga på naturvårdsverket. Sedan må det ankomma på verket att avgöra om någon annan skall utöva den direkta tillsynen.

I reservationerna 4, 5, 6 och 7 tar reservanterna upp dels frågan om naturreservat i fjällnära områden, dels frågan om skogsbruk i fjällområdet.

Som vi alla vet är enligt lag större delen av fjällvärlden, just med hänsyn till de natur- och kulturintressen som finns, att betrakta som område av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp får komma till stånd endast efter särskild prövning.

Det som specifikt tas upp i de här reservationerna har utskottet avstyrkt, med hänvisning till naturvårdsverkets fjällutredning, vilken skall ligga till grund för verkets och berörda länsstyrelserns arbete med en naturvårdsplan för fjällområdet. Vad gäller de här områdena tycker jag att det finns anledning att lyssna på de människor som närmast berörs och således låta berörda länsstyrelser komma till tals och låta deras synpunkter väga mycket tungt.

Vad gäller skogsbruk i fjällområdena måste naturligtvis avverkningar ske med stor försiktighet.

De stora områden, 1,2 miljoner ha, varav 420 000 ha produktiv skogsmark och fjällbjörkskog, som domänverket nyligen avsatt genom s. k. domänreservat, garanterar skydd av stora områden – områden som innehåller urskog, men också värdefulla biotoper av både flora och fauna.

Vad gäller reservation nr 8 må det ankomma på naturvårdsverket och berörda länsstyrelser att bedöma behovet av ytterligare marina reservat.

Skyddet för de älvar som folkpartiet tar upp i reservation nr 9 är reglerat i lag.

Vad gäller reservation nr 10 kan jag hålla med om att Sverige har ett internationellt ansvar för bevarande av vissa arter vad gäller både flora och fauna. Det pågår ett omfattande arbete från naturvårdsverkets sida, och vi får väl följa det arbetet, men någon ytterligare riksdagens åtgärd just nu finner jag inte pakallad.

Reservation 11 gäller våtmarkerna. Vi är alla överens om vikten och värdet av våtmarker, men det krävs också kunskaper om dessa på flera sätt. Eftersom naturvårdsverket arbetar med frågan genom en inventering, och med tanke på de uttalanden som gjorts från regeringen, yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationen.

Reservation nr 12 gäller intrångsersättning. Frågorna om ersättning i samband med intrång i markanvändningen avgörs ytterst av domstol. Problemet var föremål för en ingående diskussion i samband med att riksdagen behandlade plan- och bygglagen. Lagen har inte varit i kraft längre än sedan den 1 juli i år, och enligt min uppfattning har markägareintressena kommit i ett förmånligare läge än tidigare. Jag yrkar därför avslag på reservationen.

Reservationerna 13, 14 och 15 har det gemensamt att de tar upp frågor om naturvårdslagstiftningen.

Utskottet har här hänvisat till den nya naturresurslagen, som trädde i kraft vid halvårsskiftet. Lagens syfte är att stärka naturvårdsintressena och långsiktigt garantera en god hushållning med naturresurserna.

Reservation nr 16 gäller strandskyddet. Även den frågan har varit föremål för riksdagens behandling i samband med antagandet av ny plan- och bygglag. Riksdagen avtog även då förslag om avskaffandet av det generella strandskyddet. Det finns ingen anledning att nu frångå den uppfattningen.

Reservation nr 17 tar upp Antarktis. Självfallet är det mycket viktigt att slå vakt om den känsliga miljö som finns i Antarktis. Det finns ett fungerande Antarktisfördrag – en internationell överenskommelse – som Sverige godkänt. Det är enligt min mening inom ramen för det avtalet som ett fortsatt arbete bör ske.

Förhandlingar pågår också för att reglera utvinningen av mineral i Antarktis. Vi bör avvakta resultatet av dessa förhandlingar.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan på alla punkter och avslag på samtliga 17 reservationer.

Anf. 37 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Kapitalets intressen är ett hot mot naturvården, tyckte jag mig höra Ove Karlsson säga. Från folkpartiets sida upplever vi att socialdemokraterna har ställt upp i olika sammanhang där det gällt att tillgodose exploateringsintressen. Det gäller älvarna, det gäller fjällskogarna och flera andra områden som jag tidigare har preciserat. Det argumentet är i detta sammanhang, Ove Karlsson, inte något riktigt bra argument.

Ove Karlsson har en standardformulering som han alltid använder när vi debatterar naturvårdsfrågorna – det är ju inte första gången som Ove Karlsson och vi andra debatterar dem. Han säger nämligen att någon ytterligare riksdagens åtgärd icke är påkallad. Alla dessa frågor som vi har tagit upp, Ove Karlsson, är väl ändå olösta? De kommer ständigt tillbaka, och varje år hänvisar Ove Karlsson till pågående utredningar. Jag skall nämna några av dessa. Ove Karlsson! När skall för det första fjällutredningen redovisa några konkreta förslag, så att vi får slut på den debatt som nu pågår?

För det andra har våtmarksinventeringen haft otillräckliga resurser. När blir våtmarksinventeringen slutförd så att vi kan göra en utvärdering?

På område efter område är resurserna otillräckliga, och man ligger långt efter med de utredningsinsatser som bör göras. När får vi utredningarna slutförda?

Prot. 1987/88:26
18 november

Naturvård

Anf. 38 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Också jag skulle vilja kommentera yttrandet från Ove Karlsson om att de kapitalistiska intressena är ett hot mot naturvården. Det är säkert så i många sammanhang. Socialdemokraterna brukar dock inte vara de som ställer sig mot kapitalet. För närvarande har vi exempel på detta på västkusten, där bl. a. trädskadarna agerar. Jag har inte kunnat finna att socialdemokraterna och Ove Karlsson har varit särskilt aktiva för att åstadkomma några förändringar i de sammanhangen. Det gäller även beträffande fjällskogen och på en del andra områden.

Vad beträffar skogsvården, som det här kanske framför allt gäller, är naturligtvis de flesta människor som är aktiva inom det skogliga området beroende av skogen för sin utkomst. Men samtidigt är de mycket intresserade av goda förhållanden på naturområdet. De är rädda om det mesta som finns i skogarna. Att beskylla dem för något annat vore fel.

Jag kan tala om för Ove Karlsson att jag var på en skogsdag som skogsägarna anordnade för inte så länge sedan. Där ägnades mycket tid åt att prata om hänsynen till naturen och vad man inte skall ge sig på när man är ute och huggar. T. ex. skall man inte hugga ända ned till mossan i kärret utan lämna en bit av trädet kvar. Albestånd skall man låta stå kvar eftersom de är viktiga för ekosystemet. Döda träd och boträd skall vara kvar, och tillräckligt mycket skog skall lämnas kvar kring boträd, för de fåglar eller andra djur som bor där.

Det ägnas mycket intresse åt detta och det finns ett stort engagemang. Jag tycker man skall uppmuntra detta i stället för att vifta bort det.

Anf. 39 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Det talas om kapitalistiska intressen, men frågan gäller att engagera de många enskilda människornas intressen. Det sker i det samhälle som vi på den borgerliga sidan arbetar för. Varför, Ove Karlsson, inte utnyttja det engagemang som vi från borgerligt håll anser att man skall utnyttja när det gäller naturvårdsarbetet? Detta framhåller vi inte minst i vår reservation där vi tar upp jord- och skogsbrukarnas engagemang för att skydda naturvårdsobjekt. På så sätt skulle man på ett bättre och bredare sätt engagera människor i miljövårdsarbetet.

Ove Karlsson hade inte mycket att komma med när det gäller synpunkter på nationalparker och naturvårdsreservat. Han hänvisar bara till väntade förslag och överväganden från naturvårdsförvaltningskommittén. Han ger alltså inga synpunkter på kraven som vi ställer. Nog borde väl socialdemokraterna ha mera att komma med?

När det gäller ersättning för gjorda intrång säger Ove Karlsson att det saknas domslut. Trots det arbete som föregick plan- och bygglagen och naturresurslagen, förekommer det fall där det inte utgår fullständig ersättning. Vi moderater hävdar på det allra bestämdaste att man i det fortsatta

arbetet måste förenas kring kravet på att alla intrång från det allmännas sida skall fullt ut ersättas.

Herr talman! Nog finns det skäl att påkalla ytterligare åtgärder.

Anf. 40 OVE KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vänder mig först till Lars Ernestam. Det finns anledning att påpeka att det har aviserats en proposition i dessa frågor och att propositionen kommer att ta upp många av de frågor som ni nu tar upp i reservationerna. När ni påstår att socialdemokraterna skulle vara ointresserade av dessa frågor talar ni naturligtvis mot bättre vetande. Vi kan bara hänvisa till att vi från socialdemokratisk sida på alla sätt har understött domänverket när det gällt att avsätta stora områden som reservat i de fjällnära skogarna. Det är inga små områden som har avsatts. Det är förvånande att folkpartiet år efter år försöker hävda att det är riksdagen som skall fatta beslut om hur reservatsbildningarna skall se ut i de fjällnära områdena, i stället för att låta kommuner och länsstyrelser ha ett visst inflytande. Lyssna på människorna som finns i närheten av de områden som skall avsättas! Detta gäller även det som Lennart Brunander nämnde. Vi kan också konstatera att allemansrätten gör att människor i stor utsträckning kan vistas ute i skog och mark.

Jag håller med, Lennart Brunander, om att människorna har ett stort engagemang. Vi vet att det är många som tar stora naturvårdshänsyn i avverkningarna och att det bedrivs en omfattande kursverksamhet för att lära ut hur man skall gå till väga. Naturligtvis skall vi slå vakt om och dra nytta av detta. Vi vet att man är aktiv på skogsägarsidan och på bolagssidan och att det sker ett omfattande utbildningsarbete bland skogsarbetarna själva. Också de skall lära sig hur man skall ta naturvårdshänsyn i anslutning till avverkningen.

Bara några få ord om naturvårdsverkets arbete när det gäller våtmarkerna. Vi vet att det pågår en omfattande inventering, som har gjorts rikstäckande, för att man skall få klart för sig hur förhållandena är och vilka områden som är angelägna att avsätta.

Anf. 41 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Nu börjar Ove Karlsson att bli riktigt intressant. Dels säger han att vi har att avvakta propositionen på naturvårdsområdet, dels säger han att detta är frågor som riksdagen inte har med att göra. De skall avgöras lokalt. Jag tycker att Ove Karlsson skall försöka att förklara vad han egentligen menar.

Nu vet jag att det skall komma en miljöproposition i vår. Såvitt jag har kunnat förstå finns det inga speciella hänvisningar i detta betänkande till förslag på naturvårdsområdet som skall vara med där. Därför tycker jag att det är viktigt att få det preciserat av Ove Karlsson. På vilka av de områden som vi har tagit upp här kommer förslag med i miljöpropositionen?

Självklart delar jag uppfattningen att de lokala diskussionerna är viktiga, att människor lokalt skall vara med i diskussionen om gränser för vad som skall avverkas och för vilka områden som skall bevaras. Detta arbete skall bedrivas lokalt. Men regeringen har ett ansvar för att dessa diskussioner

slutförs. Då räcker det inte med att år efter år hänvisa till att någon ytterligare åtgärd från riksdagen icke är påkallad. Därför vill jag nu att Ove Karlsson förklarar på vilka områden vi får förslag, på vilka områden vi inte får förslag och på vilka områden riksdagen inte har någonting att göra.

Anf. 42 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Ove Karlsson säger att man skall lyssna på människorna. Det är väl riktigt. Därför tycker jag också att Ove Karlsson bör lyssna på oss borgerliga, när vi representerar en stor grupp människor i samhället.

Vi menar att engagemanget från enskilda på olika sätt skall utnyttjas. Ove Karlsson hade alls ingen kommentar till förslaget att man skall utnyttja enskilda för skötseln av naturvårdsobjekten. Jag tycker att det är beklagligt. Jag noterar detta. Men han har chansen att komma tillbaka.

Han nämner allemansrätten, en unik företeelse som vi har i Sverige. Men för att allemansrätten skall fungera på ett bra sätt krävs det också att man klarlägger vilka skyldigheter den innebär, annars kan allemansrätten ifrågasättas. Vi tycker att allemansrätten är mycket bra. Det är angeläget att slå vakt om den. Men vi kommer aldrig att i längden klara detta, om inte enskilda människor tar sitt ansvar och även uppfyller de skyldigheter det är fråga om. Det förs ute i samhället i dag vissa diskussioner om detta.

Det är som sagt viktigt att engagera de enskilda människorna i skötsel, vård och ansvar när det gäller att beträda och utnyttja den natur vi lever i.

Anf. 43 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Nu säger Ove Karlsson att han visst känner till att det finns många som jobbar i skogen eller äger skog och som tar hänsyn, utbildar sig och lär sig för att bevara naturen och miljön bättre. Det är något annat än vad Ove Karlsson antydde i sitt första anförande. Samtidigt säger Ove Karlsson att vi naturligtvis skall utnyttja detta. Så kan man naturligtvis säga. Men jag tycker att man skall uppmuntra det också, inte bara utnyttja det. Man skall också ibland uttala att man uppskattar det. Det tror jag är viktigt. Annars kan intresset försvinna. Detta ligger egentligen mycket nära dem som jobbar i markerna.

I min första replik hann jag inte med att ta upp någonting om Antarktis. Ove Karlsson säger att den svenska regeringen och andra nu sitter och förhandlar om mineralutvinning där. Men det menar vi är fel. Man skall inte förhandla om detta, utan man skall i stället förhandla om att göra en internationell nationalpark för att skydda dessa områden. Det behövs.

Anf. 44 OVE KARLSSON (s) replik:

Herr talman! Det börjar bli rätt intressant, precis som Lars Ernestam också säger. Det han egentligen är ute efter är att det är riksdagen som skall detaljreglera hur det skall se ut ute på fältet vad gäller naturreservat, domänreservat och hänsyn till naturen. Men man måste ta hänsyn till synpunkter som kommer från länsstyrelser och kommunerna. Riksdagen skall dra upp riktlinjerna, och det bör vi göra utifrån de förslag och utredningar som har gjorts av våra verk och myndigheter.

Ingvar Eriksson pläderar för en ändring av skötseln av naturvårdsområde-

na. Det bör ankomma på naturvårdsverket, och eventuellt andra som har dessa områdens skötsel till sin uppgift, att avgöra på vilket sätt det skall ske i praktiken, ute på fältet. Om de, vilket skett i en del fall, finner det påkallat att komma överens med markägaren om att sköta områdena på annat sätt än som görs i dag är det väl upp till dem.

Lennart Brunander tyckte att vi ibland kunde uppskatta vad någon gör. Det kan vi gärna göra och gör det många gånger också. Men det är skillnad mellan att debattera med Lennart Brunander och de borgerliga partierna här och att framföra beröm till de markägare som tar stor hänsyn till naturvården i samband med att de avverkar skog eller vidtar åtgärder på sina marker i övrigt.

Jag är medveten om att det är många som har ett stort intresse för naturvården. Vi skall också ge uttryck för vår uppskattning av dem. Men det finns också anledning att påtala att man från borgerligt håll även borde ställa upp och stötta de socialdemokratiska förslag som syftar till en bra naturvård.

Andre vice talmannen anmälde att Lars Ernestam anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 45 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Vid förra riksmötet infördes en bestämmelse om tillståndsplikt för markanvändning enligt den nya 18 c § i naturvårdslagen. Syftet med den lagändringen var att förstärka skyddet för bl. a. våtmarker som är värdefulla ur naturvårdssynpunkt. Det var också en beställning från Sveriges riksdag till regeringen att komma med ett förslag om detta.

När propositionen om lagändringen kom, väckte jag tillsammans med ett par andra partikamrater en motion om att bestämmelserna i 18 c § i naturvårdslagen skulle utvidgas till att gälla även naturliga vattensamlingar och märkegravar. Motionen avslogs med motiveringen att sådana vattensamlingar och liknande våtmarker redan hade ett skydd. Man talade då inte så mycket om att avtappning eller sänkning av sjö, som 18 c § egentligen handlar om, redan har ett lagstadgat skydd enligt 1 kap. 4 § 4 p. i vattenlagen.

Lagen om sjösänkningar har funnits minst hela detta århundrade. Trots denna paragraf i vattenlagen och trots det skydd som denna lagstiftning ger för t. ex. en sjö ansåg regeringen det angeläget att också skriva in skyddet i naturvårdslagen. Jag å min sida hävdade då att märkegravar och smärre naturliga vattensamlingar i minst lika hög grad behövde detta förstärkta skydd.

Visserligen är närvaron i kammaren inte överväldigande stor, men man kanske läser protokollet i stället, och det kan vara av intresse att veta hur märkegravarna har uppkommit. I slutet av 1700-talet lärde sig de svenska lantbrukarna efter engelskt mönster att gödsla med märke – det var kalkhaltigt jordmaterial som fanns i avlagringar speciellt i södra Sverige, främst i Skåne och Halland. Jag kan nämna att det halländska jordbruket fick sin uppgång just genom märkeglingen. Halland var ju i övrigt ett landskap av sand- och ljunghedar.

Utvecklingstiden för detta slags gödsla var 1800-talet, och det berodde på att laga skiftet inte var genomfört förrän då. Tidigare härskade den s. k.

bondekonservatismen, innebärande att om inte alla bönder ställde sig bakom en åtgärd blev ingenting gjort. Denna bondekonservatism finns tydligen kvar ännu i dessa dagar. Åtminstone verkar den finnas kvar i jordbruksutskottet, som i stället för att pröva olika utvägar mycket konservativt håller sig kvar vid ett tidigare fattat beslut och använder mycken tid och möda att finna argument för att avstyrka en motion, även om beslutet – som i detta fall – vilar på osaklig grund. Jag skall, herr talman, utveckla detta i det aktuella ärendet.

Regeringen ville med sin proposition 1985/86:159 förstärka skyddet för bl. a. våtmarker som är värdefulla ur naturvårdssynpunkt. Det var enligt min uppfattning en bra ambition. Genom propositionen riktades blickarna på våtmarkernas betydelse och på de ekologiska synpunkterna. Eftersom man främst ville slå vakt om sjöar blev propositionen inriktad på skydd för dessa. Sjöar har emellertid, som jag tidigare nämnde, haft ett mycket starkt skydd mot ingrepp under hela 1900-talet. Trots detta framläggs propositionen – man vill med andra ord göra en ytterligare markering av betydelsen. Att man sedan glömt bort andra viktiga våtmarker är kanske bara att beklaga. Jag och många med mig menade att också andra vattensamlingar, t. ex. märkegravar eller andra naturliga vattensamlingar, är värda ett skydd, och denna uppfattning har vunnit anklag i mycket breda naturvårdskretsar.

Utskottet har vid prövningen av min motion klart sagt ifrån att man delar mina uppfattningar om bl. a. märkegravarnas värde från naturvårds- och kulturminnessynpunkt och anser det angeläget "att dessa värden beaktas i de sammanhang där en prövning av vattenföretag äger rum enligt naturvårds- och vattenlagstiftningen." Detta är mycket svårförståeligt men finns i utskottstexten. Trots dessa högtidliga deklARATIONER är man dock inte beredd att gå motionsförslaget till mötes. Detta är, herr talman, beklagligt ur såväl naturvårds- som kulturminnesvårdssynpunkt.

Utskottet motiverar sitt avslagsyrkande bl. a. med hänvisning till bestämmelser som gäller naturvårdsreservat och naturvårdsområden. Utskottets ledamöter har tydligen inte en aning om att märkegravar inte ligger i sådana områden. Märkegravarna ligger, som jag tidigare har förklarat, på ren jordbruksmark och brukar inte omfattas av dessa bestämmelser. I utskottets betänkande talas också om prövning av arbetsföretag som väsentligt ändrar naturmiljön. Det är bara så att man inte söker tillstånd för att få fylla igen märkegravar som befinner sig på jordbruksmark, och därför har flera tiotal sådana vattensamlingar hittills försvunnit under det senaste året i mitt län utan att något ingripande skett.

Andra lagar som utskottet hänvisar till är lagen om skötsel av jordbruksmark och lantbruksstyrelsens allmänna råd om jordbrukets hänsyn till naturvårdens intressen. De sistnämnda råden är inte åtföljda av några sanktioner vid överträdelse. De särskilda föreskrifter som nämns i betänkandet är mycket litet kända liksom de allmänna råden. Inte heller dessa innehåller någon straffsanktion. För att få ytterligare argument hänvisar utskottet till lantbruksstyrelsens informationskrift, där man framhåller att samråd med länsstyrelsen krävs vid igenfyllning av småvatten, om naturmiljön kan komma att väsentligt ändras genom åtgärden.

Man ställer sig då frågan: Vem skall bedöma om naturmiljön väsentligt ändras genom åtgärden? Skall bonden själv göra det – någon annan är ju inte inkopplad?

Prot. 1987/88:26
18 november

*Kemikaliekontroll
m. m.*

I stället för dessa hänvisningar till bestämmelser och information borde utskottet ha tillagt följande fem ord i lagtexten 18 c § "eller naturliga vattensamlingar och märkegravar". Med det tillägget skulle man ha åstadkommit en tillståndsplikt för ägarna. Det hade rimmat helt med de intentioner som regeringen hade när man föreslog tilläggsparagrafen 18 c för att skydda våra naturvärden.

Jag vill också, herr talman, understryka att det här inte handlar om något förbud utan i stället om en plikt att anmäla till länsstyrelsen förändringar av t. ex. märkegravar eller småvatten. Det är inte heller förenat med några kostnader till skillnad från mycket annat som rör naturvärden.

Eftersom det är min övertygelse att regeringen också skulle tillmötesgå den begäran vi framställt i motion 1986/87:Jo828 vill jag göra ett särskilt yrkande, nämligen:

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Jo828 som sin mening ger regeringen till känna att även småvatten i form av naturliga vattensamlingar och märkegravar bör omfattas av de provningsbestämmelser som gäller sjö i 18 c § naturvårdslagen.

Med detta anförande – i vilket Rune Rydén (m) instämde – var överläggningen i detta ärende avslutad.

(Beslut fattades efter debatten om jordbruksutskottets betänkande 6.)

Kammaren övergick till att debattera jordbruksutskottets betänkande 6 om kemikaliekontroll m. m.

Kemikaliekontroll m. m.

Anf. 46 KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! I jordbruksutskottets betänkande 6 behandlas ett antal förslag om kemikaliehantering och kemikaliekontroll.

Från centerpartiet har vi väckt motioner som berörs i betänkandet. En handlar om konstgödning, som rubriken är i utskottstexten och i reservation 1. Ett annat begrepp för konstgödning som ofta används numera är handelsgödsel. Det beror på att konstgödningen inte alltid är särskilt "konstig" utan består av alldeles naturliga ämnen. Detta faktum bidrar också till att det finns kadmium i många av de råvaror som ingår i konstgödsel eller handelsgödsel.

Även om naturvårdsverket utövar en viss kontroll och åtminstone är uppmärksam på kadmiumhalten i handelsgödsel, riskerar vi att få in råvaror som är alldeles för mycket bemängda med tungmetaller, framför allt kadmium. De stora importörerna har ålagt sig själva en ganska stor restriktivitet i detta fall, men det förekommer också mindre importörer av råvaror och framför allt import av färdiga gödselmedel, som är baserade på råvaror med stort innehåll av kadmium.

Vi anser att det här krävs ökad kontroll. På sikt borde man få en lagstiftning, som innebär att handelsgödsel med innehåll av kadmium, som är

ett gift i jorden, inte skall få användas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 1.

Jag vill också erinra om att vi för bara några dagar sedan här i kammaren behandlade ett betänkande om avfallshantering och avloppsslam, varvid också frågan om tungmetaller var uppe till debatt. Riksdagen fattade våren 1986 ett beslut om att regeringen skulle fastställa gränsvärden för tungmetaller i avloppsslammet. Än så länge har vi bara riktvärden från naturvårdsverket. Jag tror att det är angeläget att regeringen tar dessa miljöfrågor på fullt allvar.

En annan fråga som behandlas i detta betänkande gäller obligatorisk kemikalieförsäkring. Det är ju vanligt att vi försäkrar oss för risker som är svårbedömda eller okända. Det gäller t. ex. risken för brand, risken för stöld och risken för bilolyckor. När det gäller brand och stöld ligger det i den enskildes intresse att ha en försäkring, och detta har nu lett till att de allra flesta är försäkrade. När det gäller bilolyckor riskerar man att drabba andra, och därför är försäkringen lagreglerad.

Nu ändrar sig riskförhållandena i samhället. Vi tillverkar och använder varje år en mängd nya ämnen och produkter. Dessutom produceras i industrianläggningar en mängd kemiskt avfall som innehåller ämnen av vilka vi bara känner till en del. Men många av de ämnen vi känner till är farliga, och kanske finns det bland dem som vi inte känner till ett stort antal som är mycket farliga.

På många håll tillämpar man principen att den som skadar eller förorenar bör betala. Det är också en princip som tillämpas i miljöskyddslagen, där det krävs ett strikt ansvar av den som förorsakar en skada på människa eller egendom.

Ett strikt ansvar är emellertid inte på något sätt en garanti för att en skada blir ersatt. Det kan bero på olika förhållanden. Orsakssambandet kan vara svårt att reda ut. En miljöskada i ett komplicerat ekosystem är t. ex. inte alltid lätt att direkt härleda från en enda förorenare eller från en enda produkt. Det kan alltså vara flera olika faktorer, flera ämnen, flera förorenare som bidrar till en skada. Men skadan som sådan kan ändå helt säkert bedömas som en miljöskada på grund av användningen – eller utsläppet – av olika kemikalier.

Ett annat skäl till att en skada inte blir ersatt enligt nuvarande lagstiftning är att det kan förflyta lång tid från det att ett utsläpp eller en förorening har gjorts till dess att upptäckten kommer och skadan märks. Ett ytterligare skäl är att företag som har förorenat eller gjort utsläpp kan hinna upphöra under den förflutna perioden. När man kommer så långt att man skall försöka komma till rätta med problemet, finns det inte längre någon som kan ställas till ansvar. Den nu ganska gamla men ändå kända händelsen vid BT Kemi i Teckomatorp är ett exempel på sådana fall.

Principen för miljöarbetet är naturligtvis att man skall förhindra, inte ersätta, skador. Men om skador ändå uppstår, är det viktigt att människor får en ekonomisk ersättning.

Det är av detta skäl som vi föreslår en obligatorisk kemikalieförsäkring. En sådan försäkring skulle inte bara leda till ersättning, den skulle också få andra effekter. Genom att försäkringsbolagen får fastställa premier kommer

försäkringsbolagen att på ett professionellt sätt bedöma riskerna. När de har gjort det, kommer det att bli dyrt att släppa ut och använda farliga kemikalier eller sådana ämnen som är osäkra och okända. Därför kan man med ganska stor säkerhet slå fast att en kemikalieförsäkring skulle leda till minskad användning av osäkra och farliga kemikalier.

En försäkring som man har lagstiftat om skulle också tvinga tillverkare eller myndigheter att kontrollera hårdare, eftersom försäkringsbolagen och försäkringstagarna skulle ha stort behov av att få en ordentlig kontroll av vilka ämnen produkten innehåller. En okontrollerad produkt skulle sannolikt betinga en alldeles för hög premie. På detta sätt skulle vi få hjälp att utvärdera vad det är för ämnen vi handskas med.

En obligatorisk kemikalieförsäkring skulle alltså leda till en minskning av användningen, en bättre kontroll och en ordentlig ekonomisk ersättning till dem som blir lidande om en skada ändå kommer till stånd.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservation 4 och i övrigt till utskottets hemställan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 47 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Den omarbetade lagstiftning för kemikaliekontrollen som gäller sedan den 1 januari 1986 har alltså nu varit i kraft inte fullt två år. I samband med den nya lagens ikraftträdande inrättades också en ny myndighet, kemikalieinspektionen, som fick omfattande uppgifter. Den skall ansvara för förhandsgranskning av nya kemiska ämnen och utföra utredningsarbete när det gäller olika kemiska ämnen som tas i bruk. Myndigheten ansvarar också för produktregistret. I praktiken gäller förhandsgranskningen endast bekämpningsmedel.

En omfattande debatt pågår nu om uppfattningen att kunskapen om de kemiska ämnen som ingår i olika produkter är otillräcklig. Detta är naturligtvis ett sanningsenligt konstaterande, och det är mycket angeläget att vi får en så säker kännedom om olika kemikalier som möjligt.

De uppgifter som förestår är mycket omfattande, och det torde vara omöjligt för oss i vårt land, med den brist vi har på toxikologer, att ensamma ta fram de uppgifter som behövs. Det fordras ett omfattande internationellt samarbete, och tillverkarna måste ta sitt ansvar och göra de undersökningar som erfordras för att så långt som möjligt nå den trygghet som behövs. Den nya myndighetens möjligheter att fullgöra sina uppgifter skall utvärderas. Jag finner det angeläget att den utvärderingen kommer till stånd och att vi därefter får ta ställning till vilka ytterligare åtgärder som erfordras.

I det här betänkandet redovisas också ett antal motioner, bl. a. folkpartiets partimotion om totalförbud mot användningen av PCB. Utskottet hänvisar liksom tidigare år till att förslag om avvecklingsplan skall föreläggas riksdagen. Vi har tagit del av den upplysningen flera år. Är det allvar nu. Grethe Lundblad – som jag har diskuterat de här frågorna med tidigare – eller skall vi behöva återkomma också nästa år med motioner? Från folkpartiet anser vi att det finns tillräckligt underlag för att riksdagen skall

kunna uttala sig för ett principbeslut om att avveckla PCB-användningen.

Jag vill också, herr talman, säga att reservationerna tar upp viktiga frågeställningar. Det är naturligtvis angeläget att kadmiumanvändningen i konstgödseln elimineras och att förslaget om att obligatorisk kemikalieförsäkring diskuteras. Det har pågått en miljöskadefondsutredning, där folkpartiet inte har varit representerat och där vi alltså inte har tagit ställning till olika frågor. Men vi tror principiellt att försäkringsformen är den bästa när det gäller att komma till rätta med den här typen av frågor.

Den korta tid som nuvarande organisation fungerat gör dock att det kan vara rimligt att avvakta något år för att se hur kemikaliekontrollen fungerar. Jag förutsätter att regeringen bifaller kemikalieinspektionens förslag om att s. k. nitrifikationshämmare förhandsprövas på samma sätt som bekämpningsmedel. Om så inte blir fallet finns det skäl att återkomma till den frågan på samma sätt som vpk har gjort i dag.

I ett särskilt yttrande har folkpartiet framhållit att det är angeläget att miljömärkning kan genomföras enligt förslag som redovisas i motion från Ingrid Hasselström Nyvall. Motionären kommer senare i debatten att kommentera sitt förslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3 och i övrigt, med de kommentarer jag har anfört, till utskottets hemställan.

Anf. 48 JAN JENNEHAG (vpk):

Herr talman! Det finns knappast någon som hävdar att vi skall kunna behålla och utveckla landets jordbruk med hjälp av ökad intensitet, fler kemikalier och fler gifter. Vpk föreslår i reservation 2 ett förbud mot s. k. nitrifikationshämmare. Det måste vara fullständigt galet att möta kemikaliseringen med ännu fler skördehöjande kemikalier. Det är höga och obalanserade kvävegivor – inte den naturliga nitrifikationen – som är den främsta orsaken till urlakningen av kväveföreningar.

Vi behöver helt enkelt inte nitrifikationshämmare i dagens och framtidens jordbruk. De ändå som behöver dem är tillverkarna, reklammakarna och försäljarna av medlen.

Nu har tydliga kemikalieinspektionen föreslagit att nitrifikationshämmarna skall betraktas på samma vis som bekämpningsmedel. Det skulle bl. a. innebära förhandsprövning. Det låter i och för sig bra, men jag anser inte att vi skall ägna tid, kraft och pengar åt att pröva medel som är onödiga och som medför en oönskad utveckling av jordbruket. Sådana medel skall förbjudas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 49 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Den ökande mängden kemikalier i Sverige, i både industri, hushåll, jordbruk och natur, har en mycket central ställning i dagens miljödebatt. Jag anser det dock felaktigt att enbart klistra en etikett av farlighet och osäkerhet på användning av kemikalier. Det finns i dagens konsumtion såväl livsviktiga kemikalier som livsfarliga kemikalier och dessutom en mängd mer eller mindre nödvändiga samt mer eller mindre miljöfarliga kemikalier. Det är den nya kemikaliekontrollens och kemikalieinspektionens uppgift att sortera och utvärdera denna enorma mängd

kemikalier, att förbjuda de farliga och sätta gränsvärden för ofarlig användning och hantering av kemikalier men också att ge klartecken för sådana kemikalier som kan vara viktiga i kanske just miljövården, i avloppsrening samt vid neutralisering i industri och sjukvård. Vi måste försöka minska användningen av kemikalier till sådan nivå att de inte är till skada för hälsan eller miljön.

Från den 1 januari 1986 har vi en ny kemikaliekontrollag och ett nytt statligt verk för kemikaliekontroll. Vi i denna kammare måste erkänna att verket har ett komplicerat arbetsområde. Men såväl verkets chef som dess personal har satt full fart från början, och det är glädjande.

Vid en hearing i jordbruksutskottet har vi fått se prov på hur kemikalieinspektionen efter uppgifter från industrin samt egna kontroller registrerar farliga kemikalier; hur man med hjälp av sina förordningar om kemiska produkter i stort, om speciellt bekämpningsmedel och kadmium samt om vissa hälso- och miljöfarliga produkter avser att utöva sin kontroll, helst i samarbete med kemiindustrin men om nödvändigt också genom sitt myndighetsansvar, genom att tvinga producenter att lägga ner eller ändra viss produktion.

Den nya uppgiften att förhandsgranska nya kemiska ämnen är viktig men mycket arbetskrävande, och den måste genomföras samtidigt som vissa utredningar om äldre kemikaliers miljö- eller hälsofarlighet känns nödvändiga att påbörja.

Det är positivt att kemikalieinspektionen så snabbt har fått fart på märknings- och informationsverksamheten – på det sättet kan konsumenter och allmänhet medverka i detta viktiga arbete.

Det kan naturligtvis ändå finnas grupper eller personer som anser att kontrollen inte är tillräcklig eller att den utvecklas för långsamt. Jag vill också gärna betrakta de här behandlade motionerna och de tre första reservationerna som ett uttryck för otålighet över att arbetet med att stoppa användningen av farliga kemiska produkter måste ta en viss utredningstid i anspråk och att många hinder i det arbetet måste övervinnas.

Enligt de förordningar som kemikalieinspektionen har utfärdat skall producenten utreda, och sedan skall produktkunskap, produktinformation och produktregister utvecklas med utgångspunkt i de uppgifter som inkommer. Det är mycket viktigt att klarlägga vilka ämnen som gör att produkten får farliga egenskaper, vilken art de farliga egenskaperna har, hur vanligt förekommande de är, hur hälsa och miljö kan skyddas vid användning av produkten samt vilka åtgärder som behövs när produkten blir avfall.

Kemikalieinspektionen har, för att prioritera arbetet, fått göra en indelning av alla kemikalier i livsfarliga produkter, mycket farliga produkter, farliga produkter och måttligt farliga produkter. Detta innebär naturligtvis att farliga produkter även under några år framåt kommer att finnas med i hanteringen, men kemikalieinspektionen är tvungen att prioritera sitt arbete.

När man ser denna förordning med 24 sidor med kemiska produkter, där det föreligger skyldighet att anmäla till register och kontroll på grund av miljöfarlighet, förstår man att det nu pågår ett enormt arbete inom kemikalieinspektionen.

Det finns också en speciell förordning om bekämpningsmedel, där man kan gå ännu hårdare fram än beträffande andra produkter, eftersom det kan bedömas om det finns behov av dessa medel.

Vidare finns det en förordning som möjliggör hårdare ingripanden mot kemiska produkter som t. ex. används i sjukvårdsartiklar, leksaker, hushållsgods eller klädesplagg samt sådana produkter som används i eller av hushåll. Det gäller också vissa produkter som används i miljövården, t. ex. vid kalkning och oljeutsläppsbekämpning.

Kemikalieinspektionen har alltså försökt prioritera sitt arbete så att man främst ingriper mot användningen av sådana ämnen som är farliga för människors hälsa.

Herr talman! Jag skall nu övergå till att kommentera motioner och reservationer. I reservationen och motionerna om konstgödning ges uttryck för hur viktigt det är att sänka kadmiumhalten i konstgödning, t. ex. genom övergång till andra råvaror. Ett skydd mot miljöriskerna är minskad användning av konstgödsel, vilket naturvårdsverket har föreslagit när det gäller havsföroreningarna.

Det finns ett formellt kadmiumförbud i Sverige, men kadmium finns ändå kvar i många produkter i samhället, och det är ett starkt giftigt ämne.

Nu har naturvårdsverket antagit ett handlingsprogram för att begränsa kadmiumutsläppen från olika verksamheter. I fråga om kadmiumhalten i konstgödning kan vi slå fast att en övergång till användning av norrländsk apatit i stället innebär att man får ett annat gift på halsen, nämligen arsenik. Därför måste man försöka rena den råvara som används i dag. Naturvårdsverket har i samarbete med Supra en pilotanläggning för att ta bort kadmium ur konstgödsel, men något fullgott resultat har ännu inte uppnåtts.

Vi har i dag i Sverige samma regler som EG när det gäller kadmium, men vi ser de reglerna endast som ett första steg. En möjlighet att minska den kadmiumbelastning som sker på naturen via konstgödseln är att minska konstgödselanvändningen, vilket man kan göra genom att på ett bättre sätt ta vara på stallgödseln. Men det gäller också att försöka rena råvaran från kadmium, vilket det alltså pågår försök med.

Vad beträffar nitrifikationshämmare kan jag i och för sig hålla med vpk om att man inte skall ersätta ett gift med ett annat. Kemikalieinspektionen förbereder att infoga nitrifikationshämmare under bekämpningsmedel, och därmed kommer man att kunna ingripa mycket mer både mot användningen över huvud taget och mot användning av sådana medel som man inte anser att det finns behov av.

Sedan tycker jag att det är glädjande att det i Sverige finns ett formellt förbud mot PCB i nya produkter. Man försöker nu också att internationellt komma åt detta genom att man har fått Helsingforskommissionen till att också gå med på ett förbud inom vissa år.

I Sverige försöker vi alltså att helt avveckla användningen av PCB, som i dag i vårt land förekommer endast i vissa stora transformatorer. Man försöker nu förhindra att dessa maskiner skall ställa till med miljöskador när de skrotas. Naturvårdsverket säger att man inte har sig bekant att det skulle finnas PCB-innehåll på några andra ställen.

Det finns en reservation angående obligatorisk kemikalieförsäkring. Jag

kan i och för sig anse det beklagligt att produktansvarskommitténs betänkande, som kom 1979, inte har blivit färdigberett, men det kunde tydligen inte heller den borgerliga regeringen klara under sin tid.

Nu tror jag inte att frågan om ansvarsförhållandena inom miljövården kan lösas med en kemikalieförsäkring. Det är väl tveksamt om den skulle ge de rätta incitamenten till producenterna att försöka skapa produkter som inte är miljöfarliga.

Ett avgiftssystem tror jag trots allt kan vara en bättre lösning, eventuellt i samband med någon form av fondbildning för miljöskador. Det är också ett förslag som precis nu behandlas i miljödepartementet. Kanske kan vi hoppas att produktansvarskommitténs betänkande också kan komma upp till behandling i det sammanhanget.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets förslag och avslag på motionerna och reservationerna i ärendet.

Anf. 50 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad talar vackert både om betydelsen av giftiga ämnen och om att man skall ha så litet som möjligt av dem. En del ämnen är viktiga, en del är nödvändiga och en del är livsfarliga, och det är då ett bekymmer att samma ämnen ofta är både livsfarliga och viktiga. Det innebär att de måste hanteras med mycket stor försiktighet.

När det gäller kemikalieförsäkringen är problemet att man måste se till att ha en kostnad som belastar ett ämne i förhållande till dess farlighet. Det är mycket svårt att åstadkomma det med en gång genom direktiv från en myndighet. Hade vi haft en försäkringsmodell, hade man säkert lagt på en hög premie tills man visste att det inte var så farligt, och då hade problemen löst sig litet mer av sig självt och med mindre byråkrati.

Jag tycker att det är synd att socialdemokraterna inte har satt sig in i den här frågan och försökt tänka konstruktivt.

Om vi minskar kväveanvändningen, för det är i huvudsak det den debatt har handlat om som gällt övergödningen av haven, påverkar det inte ett dugg kadmiuminnehållet i gödselmedlen, eftersom kadmium finns i fosfor. Användningen av fosfor kan man inte minska så där väldigt mycket, eftersom det är nödvändigt att tillföra lika mycket som man bortför i grödan. Det problemet kommer vi nog inte ifrån.

Vi måste alltså ha en ganska hård attityd gentemot kadmium för att på sikt bli av med det och inte fördärva våra jordar. Jag är ganska övertygad om, utan att ha alldeles klart vetenskapligt belägg för det, att kadmium är betydligt farligare än små halter av arsenik.

Låt mig sedan ställa en fråga till Grethe Lundblad om kemikaliekontrollen. Det sägs att det är full fart på kemikalieinspektionen, och det tror jag i och för sig, men vi vet också att kemikalieinspektionen har, trots denna fulla fart – eller kanske just därför – brist på resurser för att pröva exempelvis ämnen som används inom jordbruket och som är godkända enligt nuvarande lagstiftning. Vi håller alltså på att använda en hel del ämnen som inte borde användas.

När tänker socialdemokraterna och regeringen ge tillräckliga resurser till de myndigheter som man har tillsatt, så att de kan fylla sina uppgifter på ett snabbt och effektivt sätt?

Anf. 51 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Med anledning av Grethe Lundblads anförande tänkte jag fälla några kommentarer om socialdemokraterna och kemikaliekontrollen.

När socialdemokraterna var i opposition fanns inte jag här i riksdagen, men dokumenten visar att då drev de mycket starkt behovet av en förbättrad kemikaliekontroll. Man skulle ha starka myndigheter och en ingående prövning av kemikalierna.

När socialdemokraterna sedan kom till makten, tillsatte de kemikaliekommissionen, där jag hade förmånen att vara med som ledamot. Med ordet kommission ville man väl ge intryck av att det var något mera kraftfullt än en vanlig utredning.

Kommissionen arbetade flitigt och lämnade fram ett förslag som ledde till förändringar i lagstiftningen och inrättande av en myndighet med mycket begränsade resurser. Från folkpartiets sida ställde vi oss bakom det förslaget. Vi ansåg att det var så långt man kunde komma då. Men jag tror att det fanns en stor dissonans mellan förväntningarna som byggts upp och det resultat som uppnåddes.

Med de krav och förväntningar som fanns och de resurser som ställdes till förfogande blev det naturligtvis arbetsamt för dem som arbetar i den här myndigheten. Grethe Lundblad sade här i dag att kemikalieinspektionen är ansvarig för förhandsgranskning. Reellt sker förhandsgranskning bara av bekämpningsmedel, och inspektionen har svårt att hinna med det, med de resurser den har. Det tar årtatal att vänta på prövning av nya bekämpningsmedel, och det beror inte på någon slöhet hos myndigheten utan på att trycket på verksamheten är så stort.

Därför tror jag att det är viktigt att diskutera det här mot bakgrund av de reella förhållanden som råder och de resurser som står till förfogande.

PCB har vi en reservation om. Jag kan inte förvänta mig annat än att socialdemokraterna menar att den användning av PCB i transformatorer som fortfarande förekommer skall få fortsätta. Därför är vår reservation synnerligen berättigad. Vi säger ju där att PCB bör komma bort ur hanteringen över *huvud taget i Sverige med hänsyn till de stora risker och olägenheter som är förenade med användningen av detta material.*

Anf. 52 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Det är väl rätt som Karl Erik Olsson sade här att samma ämnen kan vara både livsfarliga och viktiga. För min del vill jag se det så, att är ämnena livsfarliga skall man naturligtvis ingripa mot dem, oavsett om de är viktiga eller inte. Det väsentliga är om de är farliga.

Det är möjligt att en ökad kostnad för att använda olika ämnen kan avhålla producenten från att använda dem, men helt säkert är det inte. Jag är ändå litet rädd för det förslag som föreligger om en kemikalieförsäkring. Som Karl Erik Olsson också helt riktigt sade i sitt första anförande, kan det ju vara svårt att relatera skadorna till en viss användning. Om det är så, får man alltså inte i denna försäkring några större krav på skadeersättningar, och då kommer premien att bli för liten, så att den inte kommer att avhålla från användning. Inom försäkringsbranschen – som jag själv har varit i en gång – arbetar man med premiereserver. Det kommer alltså inte att bli något större tryck på

denna premiereserv, och därför är det troligt att premien inte blir så stor att den kommer att avhålla från användning. För den skull tror jag att det är bättre med ett avgiftssystem, som av myndigheterna hela tiden mycket enklare kan anpassas till de skaderisker som finns. Därmed kan man också pressa ned användningen av de farliga kemikalierna.

När det gäller kadmium i handelsgödsel är jag, som jag sade tidigare, verkligen också för att få bort kadmium. Men man håller på med denna anläggning för rening, och jag hoppas att man där skall lyckas komma dithän. Lösningen med den norrländska antraciten har man fått ge upp en smula på grund av att det finns andra giftiga ämnen i denna råvara.

På Lars Ernestams anmärkningar om kemikaliekontroll och lag och myndigheter vill jag gärna svara, att det ändå har blivit en kraftig förstärkning. Vi som i många år arbetade med miljöfrågorna vet ju att produktkontrollen hos naturvårdsverket inte fick så stora satsningar som vi här i riksdagen hade önskat. Nu har det alltså kommit ett speciellt nytt verk med, såvitt jag har förstått, 65 personers personal, och det är en stor ökning. Jag tycker att vi skall låta dem få litet arbetsro under de första åren, så att de verkligen kan komma i gång. Det besök vi fick i utskottet och de skrifter vi fick gav oss ändå en klar bild av att man håller på med förhandsgranskning och går noga till verket. Man kräver bestämda besked och man är också beredd att, om det är nödvändigt, föreslå förbud och klara begränsningar.

Jag yrkar fortfarande bifall till utskottets förslag.

Anf. 53 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad säger att hon inte tror att det skulle vara en fördel med en försäkring, utan att det är bättre att ha en avgift från en myndighet, från en byråkrati i samhället. Det egendomliga är att på områden som är vittutbredda använder vi försäkringssystemet. Jag tog tidigare upp jämförelsen med bilförsäkringen, som är lagstadgad. Försäkringsbolagen har olika premier för olika bilar, beroende på skadefrekvensen, och på olika håll i landet, beroende på riskmomentet. Naturligtvis finns det en kapacitet inom försäkringsbolagen för att bedöma risker av väldigt skilda slag. Men det är möjligt att Grethe Lundblad hellre skulle önska att bilförsäkringen hade varit inkluderad i bilskatten och administrerad via samhället.

Sedan förstår jag mycket väl att vi skall ge kemikalieinspektionen den arbetsro den behöver. Jag ställde emellertid i min förra replik en fråga om resurstilldelningen. Jag upplever det så, att arbetsron inte skadas av tillräckliga resurser. På den frågan gav Grethe Lundblad inget svar, och därför vill jag gärna återkomma till den.

Anf. 54 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Också jag sade i mitt inledningsanförande att det är rimligt att avvakta och låta kemikalieinspektionen få den utvärdering som myndigheten vill ha. Jag sade också att myndigheten arbetar väl med de resurser som finns.

Nu säger Grethe Lundblad att det ändå rör sig om 65 tjänster. Det är inte riktigt på det sättet, för nästan samtliga av dessa tjänster kom någon annanstans ifrån. Tjänsteinnehavarna i det gamla produktregistret och en del

befattningshavare från naturvårdsverket och från andra myndigheter fördes samman till den här myndigheten. Nettoförstärkningen var alltså inte särskilt stor. Det är därför jag menar att socialdemokraterna har blåst upp förväntningarna på den här myndigheten för högt. Nu får vi låta den arbeta så gott den kan – den jobbar säkert bra – men vi skall inte inge några falska förhoppningar om att den klarar mer än den gör. Därför är det fel att säga att myndigheten ansvarar för all förhandsgranskning, när den bara har resurser för att förhandsgranska bekämpningsmedel.

Anf. 55 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Till Karl Erik Olsson vill jag säga att när det gäller bilförsäkring går skadan ändå väldigt lätt att hänföra till en viss försäkrad eller en viss grupp av försäkrade. Inom miljöområdet är det däremot mycket svårt att på samma sätt beräkna skadans storlek i relation till någon viss försäkrad. Hur skulle det t. ex. vara, om alla jordbrukare skulle ta en kemikalieförsäkring – skulle den ersätta fiskarnas förlust i sin yrkesutövning när fisken dör?

Jag tror, som sagt, att det är mycket svårt att försäkringsvägen lösa dessa problem. Det måste vara enklare att stoppa miljöfarliga kemikalier redan vid försäljningen. Det bästa sättet att klara detta på är att vi hjälps åt att begränsa användningen av kemikalier i stället för att enbart gå ut och ersätta skadorna. Vi måste på detta område komma in med förebyggande verksamhet. I längden kan vi inte räkna med att bara sopa undan skadorna.

Kemikalieinspektionen tycker jag ändå har fått ett nettotillskott. Det är möjligt att det långt ifrån gäller alla tjänster, men ett nettotillskott har den fått.

Med anledning av vad både Karl Erik Olsson och Lars Ernestam har sagt måste jag betona, att jag med stor spänning väntar på centerns och folkpartiets budgetalternativ. Det måste ju komma miljontals nya kronor till miljövården från dessa partier. Jag skall med glädje se de förslag som kommer och också se på vilka andra områden man skall strypa verksamheten.

Anf. 56 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Jag vill göra några kommentarer med utgångspunkt i motionen Jo802, som jag har väckt.

Gifterna i vår miljö oroar människorna, det vet vi alla. Den största oron har nog många känt när de på sin fritid ofrivilligt kommer i kontakt med giftspridningen. Det har gällt skogsbesprutning med flyg, där många helt ofrivilligt i samband med strövtåg eller bärplockning kommit att vistas på marker som utsatts för besprutning. Nu har vi genom lagstiftningen i de flesta fall kommit till rätta med just detta.

Ett annat område där allmänheten kommer i kontakt med bekämpningsmedel är när grannen i villaträdgården sprutar eller när det sprutas på kommunal mark. På båda dessa områden kan det tyckas onödigt att gifter används. Stora kvantiteter kemiska bekämpningsmedel används i privata trädgårdar, parker och liknande. Giftmängden här har varit större än inom hela trädgårdsnäringen och skogsbruket. I varje fall gäller det den inköpta

giftmängden; en del pytsar och burkar har väl blivit stående oanvända. Det har varit något märkligt, med hänsyn till att det har rått en samfällid övertygelse om att giftspridning i naturen skall begränsas så mycket som möjligt, att man privat har använt så stora mängder. Användningen här har inte kunnat motiveras utifrån företagets ekonomiska lönsamhetsaspekter.

Herr talman! Till dels kanske detta kan bero på den raffinerade reklamen och annonseringen. Vi har ju väldigt strama bestämmelser när det gäller annonser för tobak och alkohol. Där vet vi hur människan fysiskt drabbas. Men när det gäller de här gifterna och kemikalierna känner vi inte till det, och då är det tydligen lätt att med skickligt utförda annonser locka. Några invändningar mot denna annonsering hör man knappast.

Herr talman! Med tanke på att små barn ofta vistas på de här ytorna – i trädgårdar och på kommunala ytor, i parker och liknande – borde gifter inte användas vare sig i trädgårdar eller i allmänna parker och på lektyor. Från kristdemokratiska samhällspartiets sida har vi under många år krävt förbud mot kemiska bekämpningsmedel i privata trädgårdar, parker och liknande. Förbudet skall även omfatta kommunal mark som nyttjas av allmänheten.

Som framgår av utskottets skrivning väckte vi en liknande motion förra året. Då fanns det en reservation till förmån för vår motion. Så är inte fallet i år, och det torde bero på att det hänt en hel del på det här området sedan motionen väcktes. Det framgår av att utskottet erfarit att ytterligare ett sextiotal ämnen kommer att klassificeras som bekämpningsmedel fr. o. m. den 1 juli 1988, vilket innebär att såväl tillståndsprövning som ökade krav på utbildning och hantering kommer att gälla för en betydligt större grupp kemikalier än för närvarande. Jag har också med tillfredsställelse noterat kemikalieinspektionens åtgärd att drastiskt reducera de ca 400 ämnen som tidigare kunnat användas i trädgårdar till ett fyrtiotal. Det måste tolkas som att motionskravet nu till ungefär 90 % tillmötesgått.

Jag hoppas att detta också utgör en signal till miljö- och hälsoskyddsmyndigheterna ute i kommunerna att införa motsvarande restriktioner när det gäller tillstånd eller, som vi vill, att meddela förbud mot användning av gifter och bekämpningsmedel på kommunal mark som nyttjas av allmänheten. Tyvärr används gifter till synes slentrianmässigt på flera områden än dem vi har tagit upp i vår motion. Nu senast kommer larm om att bekämpningsmedelsanvändningen på golfbanor förorsakar stora problem för omgivningen. Användningen av kemiska bekämpningsmedel på golfbanor har varit ett föga uppmärksammat, om över huvud taget uppmärksammat, miljöproblem. Men i takt med ökade insikter om riskerna med bekämpningsmedel och det ökade antalet golfbanor i landet växer problemen. Det torde därför finnas fog för att kemikalieinspektionen fortsätter sitt arbete med att eliminera gifterna i vår närmiljö.

Anf. 57 GÖRAN MAGNUSSON (s):

Herr talman! Kadmium är farligt för allt levande. Det är den insikten som är bakgrunden till min motion Jo728. Jag yrkar i motionen att en högsta tillåtna gräns för kadmium i handelsgödsel skall fastställas och att apatit från bl. a. Bergslagen skall användas vid produktion av handelsgödsel, eftersom det medför en låg kadmiumhalt. I jordbruksutskottets betänkande nr 6

behandlas min motion liksom en med liknande innehåll av Nils Erik Wååg m. fl. Utskottsmajoriteten yrkar avslag på båda motionerna. Samtidigt måste jag konstatera att utskottet delar min oro för kadmiumproblemet. Utskottets ställningstagande grundas på naturvårdsverkets arbete för att begränsa kadmiumhalten bl. a. i våra åkerjordar.

I naturvårdsverkets utmärkta skrift "Miljöprogram för kadmium" kan följande fakta återfinnas: De direkta utsläppen av kadmium från fabriker i Sverige till luft och vatten är ca 9 ton per år. Det totala nedfallet över Sverige – huvudsakligen från utlandet – uppgår till ca 20 ton per år.

Genom spridning av handelsgödsel tillförs åkermarken årligen ungefär 4 ton. Det är således en långt ifrån oväsentlig del av den totala tillförseln som sker genom användningen av handelsgödseln. Att gödsla åkermarken kommer alltid att vara nödvändigt, varför den korrekta åtgärden, enligt min mening, är att minska – och helst eliminera – halten av kadmium i handelsgödsel. Det är viktigt att gå den vägen, eftersom varje förekomst av kadmium är onödigt och skadligt. Under den tidigare debatten här i kammaren har man diskuterat giftiga men nödvändiga eller värdefulla medel. När det gäller kadmium kan man konstatera att det är oerhört giftigt men saknar varje positiv betydelse för natur och människa.

Ytterligare ett par förhållanden är angelägna att uppmärksamma beträffande kadmium, dels att den naturliga bortförseln är långt mindre än tillförseln, vilket innebär att kadmium ackumuleras i åkerjorden, dels att kadmiumhalten i en gröda ökar genom försurningen, särskilt om pH-värdet sjunker under 6.

Kadmiumhalterna i svensk åkerjord har tidigare uppskattats öka med ca 1 % per år. Den nuvarande ökningstakten bedöms till ca 0,4 % per år. Ökningstakten har alltså minskat, men med hänsyn till kadmiumets farlighet är ökningstakten självfallet alldeles för hög.

Kadmiumhalterna i åkerjorden har särskilt stor betydelse för människan, eftersom nästan hela vårt kadmiumintag kommer via maten. Av hela intaget finns tre fjärdedelar i vegetabilier – exempelvis bröd, rotfrukter och grönsaker. Man kan på goda grunder antaga att det kadmium som finns i djurfoder leder till en ökning av människans kadmiumintag också genom animaliska livsmedel. Även där har således kadmiumhalten i åkerjorden stor betydelse. För närvarande beräknar man att genomsnittssvensken får en daglig dos av kadmium på 15 miljondels gram. Det är en fjärdedel av vad Världshälsoorganisationen rekommenderar som daglig högsta dos. Kroppens förmåga att utsöndra kadmium är mycket liten, varför det sker en lagring i kroppen – främst i njurarna – under hela livstiden.

Herr talman! Jag har velat ge kammaren denna bakgrund. Mot den är det väl i och för sig inte svårt att vara överens om att vi på allt sätt måste motverka fortsatt spridning av tungmetallen kadmium.

Som jag tidigare har sagt är utskottet väl medvetet om problemet. Det är därför svårförståeligt att utskottet utan närmare diskussion avvisar tanken på en högsta tillåtna gräns för kadmium i handelsgödsel.

Enligt min uppfattning skulle ett sådant gränsvärde verksamt bidra till att minska människans intag av kadmium. På längre sikt betyder det väldigt mycket för folkhälsan.

Jag nämnde tidigare naturvårdsverkets skrift om kadmium i miljön. Av skriften framgår att verket anser:

- att åkerjordens kvalitet måste bevaras för framtida generationer,
- att tillförseln av kadmium till åkerjorden måste minskas – på sikt till en sådan nivå att kadmiumhalterna i åkerjorden upphör att stiga,
- att vart och ett av nuvarande flöden av kadmium till åkerjorden måste minskas i den takt det är tekniskt och ekonomiskt möjligt,
- att några nya tillflöden av betydelse inte kan accepteras och
- att åkerjorden måste kalkas så att dess pH-värde hålls över 6.

Detta är ett alldeles utmärkt program, som också synes vara mycket väl underbyggt. För att sätta mer kraft bakom programmet anser jag att ett gränsvärde – satt så lågt som det är praktiskt och tekniskt möjligt – skulle vara av utomordentligt stor betydelse.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till motion Jo728 vad det gäller både gränsvärde och användningen av apatit.

Låt mig då något också beröra frågan om apatiten. Sådan finns bl. a. i Grängesberg i Bergslagen och i malmfälten. Den innehåller låga halter av kadmium. Handelsgödselproduktion med apatit som råvara skulle alltså automatiskt leda till en kraftig minskning av kadmiumtillförseln till de svenska åkrarna. Eftersom det genom tekniskt utvecklingsarbete är – eller torde bli – möjligt att reducera kadmiumhalten även i svensktillverkad handelsgödsel där importerad råfosfat används skulle ett lågt svenskt gränsvärde snabbt leda till att även importerad handelsgödsel anpassas till de skärpta svenska miljökraven.

En viktig faktor är också att man genom försäljning av apatiten kan förbättra lönsamheten inom svensk gruvnäring. Enligt uppgift sker nu en viss export av apatit till Norsk Hydro i Norge.

Genom den import av handelsgödsel som, enligt min mening, i alltför stor utsträckning sker från Norge kan man väl förmoda att de lägre kadmiumhalter som apatitanvändningen där skulle leda till också kommer Sverige till del. Men eftersom Supra har två handelsgödsel fabriker i Sverige förefaller det mig som om importen av större mängder handelsgödsel är onödig.

Utän att behöva bli beskylld för provinsialism – vare sig inom Sverige eller i Europa – anser jag att man med fog kan hävda att det är bra om större delen av landets behov av handelsgödsel kan produceras på hemmaplan och nära marknaden.

Medför den svenska produktionen dessutom att vi får miljövänligare produkter är det ju så mycket bättre. Skulle den svenska produktionen ge utrymme för export så är det åtminstone angeläget ur miljösynpunkt – kadmium är ett större problem i Europa i övrigt än i Sverige.

Herr talman! Utskottet har inte närmare motiverat sin inställning till svensk apatit som råvara vid handelsgödselproduktion utan yrkar avslag på motionerna. Jag vill gärna ytterligare understryka apatitens betydelse i detta sammanhang, sett både från miljösynpunkt och ur näringspolitiska aspekter.

Jag yrkar avslutningsvis än en gång bifall till motion Jo728.

Anf. 58 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Jag delar Göran Magnussons uppfattning att vi skall sträva efter att minimera halten av kadmium – eller helst ta bort allt kadmium – i handelsgödsel. Men intresset för metoden att använda den norrländska apatiten, som vi från början fann så tilltalande, har minskat sedan vi av naturvårdsverket fått veta att vi med denna metod ökar föroreningen med arsenik. Det bör ju inte vara så att vi ersätter ett giftigt ämne med ett annat. Helst vill man i stället försöka få fram ett handelsgödsel helt utan farliga gifter.

Om det nu är så, som naturvårdsverket påstår, att den enda producenten i Sverige av handelsgödsel tillsammans med naturvårdsmyndigheterna i en pilotanläggning aktivt arbetar för att utveckla en teknik för rening av handelsgödsel från kadmium, anser jag att vi bör se tiden an och hoppas att dessa försök på Supra skall ge ett sådant resultat att man får fram ett handelsgödsel utan kadmium. Jag anser alltså att vi i det läget inte bör övergå till andra råvaror, om vilkas innehåll av gifter vi vet alldeles för litet och av vilka vi i varje fall riskerar att få andra föroreningar.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan. Jag hoppas att jag därmed också medverkar till att man vid denna pilotanläggning arbetar effektivt för att få fram ett handelsgödsel fritt från kadmium.

Anf. 59 GÖRAN MAGNUSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill gärna understryka att det i sak inte råder någon oenighet om målet när det gäller frågan om kadmium i handelsgödsel. Det är väl snarast i fråga om vägarna att nå det målet som uppfattningarna skiljer sig. Jag vidhåller uppfattningen att ett lågt satt gränsvärde skulle ge de rätta signalerna till handelsgödselmarknaden. På det sättet skulle vi bidra till att man snabbare kan minimera eller eliminera kadmiumproblemet.

Det är riktigt som Grethe Lundblad säger att den svenska apatiten innehåller en viss mängd arsenik. Nu tycks man emellertid vara av den uppfattningen att arsenik ur giftighetssynpunkt är ett mindre problem än vad kadmium är. Dessutom är det så att Supras anläggning, där man arbetar för att reducera halten av kadmium i råfosfaten och därmed i slutprodukten handelsgödsel, också kan användas för att reducera arsenikhalten i den svenska apatiten, om man nu skulle finna det angeläget. Det är säkerligen också så att man på grund av arsenikproblemet inte utan vidare kan använda apatiten. Men jag anser att det ur många synpunkter vore värdefullt om man på fullt allvar finge pröva frågan om användning av apatit från Bergslagen och malmfälten i den svenska handelsgödselproduktionen.

Anf. 60 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! När min motion om miljömärkning av varor skrevs för snart ett år sedan var en sådan märkning någonting ganska okänt här i landet. Men under det år som gått har frågan blivit alltmer aktuell. För en tid sedan aviserade miljö- och energiminister Birgitta Dahl att ett miljömärkningssystem förbereds i Sverige. Med detta anser ett enigt utskott att syftet med motionen nu är tillgodosett. Men fp-ledamöterna i utskottet har velat understryka frågans vikt genom att avge ett särskilt yttrande. Jag vill i korthet

påvisa vilket värdefullt hjälpmedel en sådan här märkning kan vara i strävandena att åstadkomma miljövänliga produkter.

Det är viktigt att konsumenterna snabbare lär sig att välja produkter som skadar naturen så litet som möjligt. En del producenter försöker redan i dag med olika kemiska sammansättningar att skapa sådana produkter, men det är svårt för konsumenterna att skilja den ena kemiska beteckningen från den andra. Ett lätt igenkännligt märke – helst den internationella symbolen från United Nations Environment Programme, UNEP – kan snabbare leda konsumenterna i dagens varuflöde mot mindre skadliga tvättmedel och batterier, mot oblekt papper, för att ta några exempel, och mot de mindre farliga bekämpningsmedel som Alf Svensson nyss talade om.

Det är emellertid inte bara inom området kemiska produkter som miljömärkning kan vara till nytta vid köpbeslut. Vattenbesparande kranar, tystgående gräsklippare eller – som i Västtyskland – biljetter till tunnelbanan kan märkas och ge konsumenten en puff mot ett miljövänligare levnadssätt. Det är ju sist och slutligen vi konsumenter som genom vårt agerande direkt kan påverka miljön.

De energisnålare maskiner som chefen för statens energiverk ser framför sig som ett led i framtidens energihushållning borde också vara lämpliga produkter för en sådan här märkning.

Eftersom det finns åtminstone ett land, nämligen Västtyskland, där ett sådant här system fungerar bra sedan flera år, borde det inte vara svårt att skapa också ett svenskt system.

Jag hoppas därför att vi nästa gång denna fråga kommer upp i riksdagen får säga ett klart ja till förslaget om detta nya steg i miljövårdsarbetet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 61 GRETHER LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Vid kemikalieinspektionens besök hos utskottet fick vi se prov på den märkning av farliga kemiska produkter som skall införas. Det är här frågan om en s. k. negativ märkning med åtta olika märken från dödskallemärket till ett utropstecken, allt i fallande skala. Jag tycker att detta är ett utmärkt sätt att tala om för konsumenterna hur de bör välja kemiska produkter. Jag hoppas att denna märkning när den introduceras kommer att åtföljas av en bred information till allmänheten.

Även en positiv märkning är en sak som övervägs inom miljödepartementet.

Anf. 62 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp) replik:

Herr talman! Det är givetvis bra att man inför en negativ märkning med dödskallar till utropstecken i en fallande skala. Men jag tycker att det är bättre med en så positiv märkning som möjligt. Jag tror att det på ett bättre sätt stimulerar konsumenterna att välja de miljövänligare produkterna.

Anf. 63 SVEN MUNKE (m):

Herr talman! Jag har begärt ordet därför att kadmium, ett mycket giftigt ämne, i dag har varit uppe till debatt. Jag vill ge Göran Magnusson en eloge

för den utmärkta information som han lämnade. Nu har gödseln angripits i stor utsträckning, men det finns betydligt farligare giftkällor. Organisationen Greenpeace har gjort en större undersökning – den första som över huvud taget har gjorts – av avloppsslam, och det har visat sig att denna gödsling har skrämmande effekter på odlingsmarken.

Jag vill erinra om att LRF, lantbrukarnas fackliga organisation, för två år sedan införde ett stopp för slamgödsling. Detta gjorde man icke av rädsla för giftigheten i slammet utan för att använda det som påtryckning i de pågående pristäffhandlingarna. Då gjordes en undersökning av jordar runt Stockholm. Göteborg och Malmö, och det visade sig att slamgödslade jordar innehöll 40 gånger mer kadmium än vanligt gödslad jord. De jordarna innehöll också 19 gånger mer kvicksilver än de jordar som var gödslade med det som felaktigt betecknas som konstgödning men som egentligen heter handelsgödsel – det är inte fråga om att göda någon gris utan om att gödsla jorden.

Jag vill med denna upplysning säga till jordbruksutskottets ledamöter att de skall beakta vad gödsling med avloppsslam kan innebära. Det är alltså 40 gånger farligare att gödsla med det än att gödsla med handelsgödsel.

Överläggningen i detta ärende var härmed avslutad.

Beträffande jordbruksutskottets betänkanden 7 och 9 konstaterade tredje vice talmannen att ingen talare var anmäld, varför kammaren övergick till att fatta beslut i de förevarande ärendena.

Jordbruksutskottets betänkande 5

Mom. 1 (en landsomfattande naturvårdsstrategi m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 16 för reservation 1 av Jan Jennehag.

Mom. 3 (nationalparker och naturreservat)

Utskottets hemställan bifölls med 233 röster mot 65 för reservation 2 av Sven Eric Lorentzon m. fl.

Mom. 4 (vården av kulturlandskapet)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 142 för reservation 3 av Karl Erik Olsson m. fl.

Mom. 5 och 6 (Stora Sjöfallets nationalpark och nationalpark i Sjaunja)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (Abisko nationalpark)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (nationalparker i Taavavuoma och Rogen)

Utskottets hemställan bifölls med 253 röster mot 43 för reservation 6 av Lars Ernestam och Anders Castberger. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 10 (skogsbruk i fjällområdet m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (marina naturreservat)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (Kalixälven)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 46 för reservation 9 av Lars Ernestam och Anders Castberger.

Mom. 13 (flora- och faunavårdsarbetet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (våtmarkernas betydelse)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (torrläggning av mägergravar m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 23 för det av Sven Munke under överläggningen framställda yrkandet. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 18 (ersättning till markägare m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (ny naturvårdslagstiftning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (naturvårdslagens bestämmelser om hotade arter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 14 av Sven Eric Lorentzon m. fl., *dels* reservation 15 av Lars Ernestam och Anders Castberger – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (strandskyddet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 24 (Antarktis)

Utskottets hemställan bifölls med 218 röster mot 78 för reservation 17 av Karl Erik Olsson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 6

Mom. 1 a (användningen av kadmium)

Först biträdades reservation 1 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranledades av bifall till motion 1986/87:Jo728 av Göran Magnusson – med acklamation.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 261 röster mot 36 för reservation 1 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 1 b (förbud mot användning av nitrifikationshämmare)

Utskottets hemställan bifölls med 283 röster mot 14 för reservation 2 av Jan Jennehag.

Mom. 2 (förbud mot användningen av PCB)

Utskottets hemställan bifölls med 254 röster mot 44 för reservation 3 av Lars Ernestam och Anders Castberger.

Mom. 6 (obligatorisk kemikalieförsäkring)

Utskottets hemställan bifölls med 263 röster mot 35 för reservation 4 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkanden 7 och 9

Vad utskottet hemställt bifölls.

8 § Anf. 64 TREDJE VICE TALMANNEN:

Morgondagens frågestund inleds med särskild information av miljö- och energiminister Birgitta Dahl om viss tillämpning av bilavgaslagen.

9 § Anmäldes och bordlades

Skrivelse

1987/88:75 med redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen

10 § Anmäldes och bordlades

Motionerna

med anledning av prop. 1987/88:22 om vissa grundlagsfrågor m. m.

1987/88:K10 av Börje StenSSon m. fl. (fp)

1987/88:K11 av Alf Svensson (c)

1987/88:K12 av Erkki Tammenoksa (s)

1987/88:K13 av Lars Werner m. fl. (vpk)

1987/88:K14 av Carl Bildt m. fl. (m)

1987/88:K15 av Sylvia Pettersson (s)

Prot. 1987/88:26
18 november

Meddelande om interpellationer

1987/88:K16 av Nils G Åsling (c)

1987/88:K17 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m. fl. (c)

med anledning av prop. 1987/88:34 om fortsatt skattefrihet vid anställning ombord på utländskt fartyg i vissa fall, deklarationsskyldighet, ändrat underlag för fastighetsskatt, m. m.

1987/88:Sk3 av Sonja Rembo och Stig Bertilsson (m)

med anledning av prop. 1987/88:41 om sekretesskyddet för vissa myndighetsregister m. m.

1987/88:K18 av Birgit Friggebo m. fl. (fp)

1987/88:K19 av Bo Hammar m. fl. (vpk)

11 § Meddelande om interpellationer

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 17 november

1987/88:113 av *Alexander Chrisopoulos* (vpk) till statsrådet Georg Andersson om kommunernas flyktingmottagande:

Det kommunala flyktingmottagandet bedrivs i dag med stora svårigheter i många kommuner. Svårigheterna består för det första i bristen på lediga lägenheter, som gör att många kommuner är ytterst tveksamma till att fullfölja flyktingmottagandet. Bostadsbristen utgör också inte sällan orsak till ökade spänningar mellan framför allt bostadssökande ungdomar och flyktingar.

För det andra är arbetsmarknadssituationen i dag mycket ojämn. På vissa orter finns det en ökad efterfrågan på arbetskraft, i andra orter råder det brist på lediga jobb. Detta innebär att man kanske borde acceptera en större koncentration av flyktingar i vissa kommuner med expansiv arbetsmarknad.

För det tredje vilar ofta ansvaret för det kommunala flyktingmottagandet på den lokala flyktingsamordnaren, som för det mesta utan något som helst bistånd från invandrarverket och med bristande erfarenheter och kunskaper skall lösa alla de praktiska problem som uppstår.

De ovan beskrivna svårigheterna tenderar att bli ett hinder för genomförandet av riksdagens beslut om en human och generös flyktingpolitik.

Mot bakgrund av ovanstående frågar jag:

Är invandrarministern beredd att göra något för att lösa problemen i samband med kommunernas flyktingmottagande?

1987/88:114 av *Kersti Johansson* (c) till socialministern om ersättning för vård av äldre anhörig:

Antalet personer som är 80 år och äldre beräknas öka med över 125 000 fram till år 2000.

Samtidigt bygger tillgängliga prognoser på förutsättningen att institutions-

boendet skall minska. Landstingens och kommunernas långtidsplanering har tagit fasta på detta. Någon utbyggnad av institutionsboendet planeras inte, trots att antalet äldre beräknas öka kraftigt. Snarare planerar de kommunala myndigheterna för en viss minskning av antalet platser.

Framtidens äldreomsorg bygger i stället på tanken om att äldre i största möjliga utsträckning skall kunna bo i egen bostad och ha tillgång till den service och de vårdinsatser som var och en behöver i hemmet.

Det är oviss om hemtjänsten och sjukvård i hemmet klarar att "väga upp" framtidens ökade omsorgsbehov utanför institutionerna. Sannolikt kommer familjerna/nära anhöriga att få ta på sig än mera av den dagliga hjälpen och omsorgen i framtiden. Det är därför nödvändigt att gruppen anhängvårdare får stöd från samhällets sida. Alltför många får i dag ej det ekonomiska stöd de borde ha rätt till och följaktligen inte heller någon social grundtrygghet.

Redan 1983 lade anhängvårdskommittén fram förslag om lagstadgad rätt till ledighet för vård av anhörig. Kommittén underströk också de starka humanitära skäl som talar för att den som gör betydande vårdinsatser i hemmet för en anhörig i princip bör kunna ersättas genom den allmänna försäkringen. Beräkningar och bedömningar som kommittén gjorde visade på att ett sådant ersättningsystem på sikt skulle leda till samhällsekonomiska besparingar.

Trots att det nu förflutit mer än fyra år sedan anhängvårdskommittén avlämnade sitt betänkande har regeringen inte vidtagit en enda åtgärd till förbättringar för den oerhört viktiga grupp som anhängvårdarna ändå är.

Avser regeringen beakta de ökade krav på anhängvårdinsatser, som avinstitutionaliseringen innebär, genom att lägga fram förslag i anledning av anhängvårdskommitténs betänkande?

1987/88:115 av *Sven Munke* (m) till miljö- och energiministern om förbud mot gödsling med avloppsslam:

Organisationen Greenpeace har genomfört en undersökning av innehållet i det slam som produceras vid landets reningsverk. Resultatet är skrämmande. Greenpeace konstaterar att det slam som årligen sprids på landets åkerareal innehåller ca 400 ton gifter som dels skadar odlingsjorden, dels utgör en fara för konsumtion av de livsmedel som produceras på mark som gödslats med slam från reningsverk.

För två år sedan uppmanade LRF sina medlemmar att neka att ta emot avloppsslam. Ändamålet var den gången att påverka prisförhandlingarna genom stoppet. Men man informerade också om att de åkrar som gödslats med avloppsslam hade ökat sitt kadmiuminnehåll 40 gånger och sin kvicksilvermängd 19 gånger! Och ändå handlade det om slam som kontrollerats.

Företrädare för LRF, bl. a. provinsordförande Arne Lyngé i Skåne, har också i en radiosänd utfrågning deklarerat att ett förbud mot gödsling med avloppsslam är befogat när det gäller mark som används för livsmedelsproduktion.

I vårt grannland Danmark är gödsling med avloppsslam förbjudet. Man är där rädd för att odlingsjorden – grunden för Danmarks livsmedellexport – på

sikt skulle bli obrukbar att producera livsmedel på.

Många bedömare anser att avloppsslammets användning på jordbruksmark är en miljöbomb som när som helst kan brisera med förödande effekter som följd.

Mot bakgrund av det sagda vill jag fråga miljöministern vilka åtgärder ministern ämnar föreslå för att förhindra fortsatt förgiftning av den svenska åkerjorden, som gödslas med avloppsslam.

1987/88:116 av Rosa Östh (c) till socialministern om kostens betydelse i hälso- och sjukvårdsarbetet:

På senare tid har framkommit uppgifter om att kost- och näringskunskaperna ofta är otillräckliga hos yrkesverksamma inom sjukvården och den sociala omsorgen. Till en del hänger det samman med svårigheten att över huvud taget rekrytera kompetent personal till de här områdena. Det måste emellertid också ifrågasättas om kost- och näringskunskap har fått erforderlig plats i resp. utbildning. I socialstyrelsens allmänna råd "Kost" framhålls att det torde vara lämpligt med kompletterande utbildning för flera yrkesgrupper. Brist på kännedom om kostens betydelse kan i värsta fall leda till att personer som vårdas inom sjukvården, inte minst cancersjuka och äldre människor, drabbas av undernäring så att deras chans till tillfrisknande därigenom radikalt minskar.

"Ökade kunskaper inom befolkningen om kostvanor som befrämjar en god hälsa är ett medel för kost- och livsmedelspolitiken. Därför behövs insatser inom det utbildningspolitiska området så att man inom förskola, grundskola, gymnasium och i det frivilliga studiearbetet och vid högskolorna ger hälsofrågorna och då bl. a. kostfrågorna en framskjutande ställning."

Ovanstående är ett citat ur rapporten "Hälso- och sjukvården inför 90-talet". Under senare år har i olika sammanhang framhållits sambandet mellan kost och hälsa. Den betydelse kostfaktorer har för uppkomsten resp. förebyggandet av olika sjukdomstillstånd, cancer, hjärt- och kärlsjukdomar m. fl., har dokumenterats flitigt. Det är givetvis önskvärt att den samlade kunskap som finns på detta område tas till vara och kommer till tillämpning i praktisk verksamhet.

Det måste emellertid konstateras att det finns avsevärda brister härvidlag. Det svenska folkets kost- och matvanor har under de senaste decennierna ändrats högst betydligt och, tyvärr, många gånger på ett sätt som är till men för hälsan. Med ökat välstånd följer att vi använder allt mindre av sädessprodukter, potatis, rotfrukter och baljväxter och alltmer fett, framför allt animaliefetter, och socker. Vårt förändrade levnadssätt har också inneburit att många måltider hoppas över och att matlagning i hemmet sker i betydligt mindre omfattning än tidigare. Den mesta födan som intas har i livsmedelsindustrin genomgått en rad beredningsprocesser.

Från centerpartiet har vi i upprepade motionskrav pekat på det behov av ökad grundkunskap om kost och näring som finns bl. a. inom grund- och gymnasieskolan.

Det finns, sammantaget, mycket som pekar på att vår ökade vetenskap om sambandet kost-hälsa inte i önskvärd grad kommer till uttryck i samhället.

Sett ur ett hälsoekonomiskt perspektiv är en sådan utveckling givetvis inte försvarbar.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga socialministern:

Avser regeringen ta några ytterligare initiativ, så att kostens betydelse i hälso- och sjukvårdsarbetet beaktas?

1987/88:117 av *Rune Backlund* (c) till utbildningsministern om vårdutbildningarna:

Antalet mycket gamla blir långt större vid sekelskiftet än vad som tidigare beräknats. Det visar siffror som presenterats hösten 1986 om befolkningsutvecklingen fram till år 2000. Detta ställer ökade krav på samhällets vård och omsorg om de gamla.

Av de anställda vårdbiträdena i hemtjänsten är i dag var tredje över 50 år. Ålderssammansättningen bland de anställda på ålderdomshemmen är likartad. Fram till år 2000 förväntas drygt 40 000 av de ca 165 000 anställda i vård och service för äldre avgå med pension. Äldreberedningens beräkningar pekade på att befolkningsmässiga förändringar och förskjutningar av vård- och omsorgsarbetet till mer öppna vård- och serviceformer, främst social hemtjänst, ökar personalbehovet med mellan 50 och 90 %. Det innebär att om man också tar hänsyn till pensionsavgångarna, är nyrekryteringsbehovet till primärkommunal service och vård 80 000–115 000 personer fram till sekelskiftet. Läger man därtill att avgångarna från vårdyrkena av andra skäl än pensionering är stora i många kommuner, blir nyrekryteringsbehovet ännu större.

Även inom sjukvården ökar behovet av personal under 1990-talet. Utredningen HS 90 uppskattade behovet av personal med s. k. meddelång utbildning, bl. a. sjuksköterskor, till ca 18 000 fram till sekelskiftet.

Dimensioneringen av landets vårdutbildningar står i dag inte i proportion till det förväntade behovet av personal inom vården. Antalet utbildningsplatser på den sociala servicelinjen är för närvarande ca 2 400. Det skall jämföras med det beräknade behovet på ca 10 000 utbildade under de närmaste åren. Bilden blir än mörkare om man tar hänsyn till det aktuella utbildningsläget. Under senare år har avhoppet från utbildningarna varit betydande, och antalet utbildningsplatser har inte utnyttjats fullt ut. Intresset för vissa vårdutbildningar är också vikande; exempelvis var antalet behöriga sökande i höstas till sociala servicelinjen bara 1 686.

Med hänvisning till ovanstående vill jag ställa följande frågor till utbildningsministern:

1. Vilka åtgärder avser utbildningsministern vidta för att öka antalet utbildningsplatser så att behovet av personal inom vården kan tillgodoses under 1990-talet?
2. Vilka åtgärder avser man vidta för att öka intresset för vårdutbildningarna och minska antalet avhopp från utbildningarna?

Prot. 1987/88:26
18 november

Meddelande om interpellationer

1987/88:118 av *Alf Svensson* (c) till jordbruksministern om bestrålning av livsmedel:

Det har rätt, och såvitt jag vet råder fortsättningsvis, enighet om att svenska livsmedel inte skall behandlas med radioaktiv strålning. Jordbruksministern har också uttalat att det inte finns några skäl som talar för att konsumenterna behöver eller vill ha den här konserveringsmetoden.

I England, Västtyskland, Danmark och Sverige är försäljning av bestrålad mat förbjuden. Holland och Belgien har stora anläggningar för bestrålning i bruk. Italien och Frankrike bygger upp sin verksamhet. I EG, Europeiska gemenskapen, är frågan ännu under utredning.

Syftet med bestrålning av livsmedel är att förlänga hållbarhetstiden. Strålningen dödar skadeinsekter, bakterier och mögelangrepp. Men om bakterierna redan hunnit producera toxiner, gifter, så blir dessa kvar och förgiftningsrisken likaså. Bestrålning kan bli, och är kanske redan, ett sätt för mindre nogräknade personer inom livsmedelsindustrin att sälja gammal skämd mat.

Det finns i dag inte tillräcklig kunskap om hur livsmedel påverkas av bestrålning i syfte att eliminera vissa bakterier. Vissa forskare hävdar att bestrålningen bl. a. kan förstöra vitaminer. Det finns också uppgifter som gör gällande att försöksdjur som fått enbart bestrålad mat hade låg tillväxt, låg fertilitet, förhöjt antal njurskador, kromosomskador och ökad cancerfrekvens.

I Sverige är det alltså inte tillåtet med bestrålning av livsmedel. Enligt livsmedelslagstiftningen får mat inte behandlas med joniserande strålning utan tillstånd från livsmedelsverket. Något sådant tillstånd har aldrig getts. Däremot kan importerade livsmedel vara bestrålade. Det går uppenbarligen inte att via prover eller analyser kontrollera om importerade livsmedel bestrålats.

Helt nyligen har som bekant ett parti råg stoppats från import, eftersom det innehöll rests substanser av stråförkortningsmedel, vilka inte är tillåtna i Sverige. Vi känner också väl till att importerad frukt och importerade grönsaker inte sällan innehåller större kvantiteter restmängder efter besprutningar än vad svenska varor vanligtvis gör. Det finns således anledning att fråga sig varför inte kraven på importerade varor harmoniserar med den inhemska produktionen.

Stadsveterinärerna i Stockholm och Göteborg har uttalat misstanke om att svenska restauranger importerar radioaktivt bestrålad mat. Det skulle speciellt gälla hästkött, räkor och fågel.

Enligt livsmedelslagen är det tydligen möjligt att importera och försälja bestrålad mat. Det är självfallet orimligt att Sverige håller sig med två olika förhållningssätt gentemot bestrålning av livsmedel; ett som förbjuder bestrålning i Sverige och ett annat som tillåter försäljning av importerade livsmedel.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga jordbruksministern:

Prot. 1987/88:26
18 november

Meddelande om interpellationer

Är jordbruksministern beredd att medverka till en lagändring som medför att livsmedelslagen ställer samma krav på importerade varor som på svenskproducerade?

12 § Kammaren åtskildes kl. 14.57.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

Olof Marcusson

Förteckning över talare
(Siffrorna avser sida i protokollet)

Onsdagen den 18 november

Tredje vice talmannen 73
Annerstedt, Ylva (fp) 24, 29, 30, 37, 40
Brunander, Lennart (c) 47, 51, 53
Bråkenhielm, Anita (m) 6
Eriksson, Ingvar (m) 43, 51, 53
Ernestam, Lars (fp) 45, 50, 52, 58, 63, 64
Fleetwood, Elisabeth (m) 21
Franck, Hans Göran (s) 18, 20
Hammarbacken, Britta (c) 11
Hasselström Nyvall, Ingrid (fp) 69, 70
Hemmingsson, Margareta (s) 33, 38, 41
Jennehag, Jan (vpk) 48, 59
Johansson, Larz (c) 26, 29, 31, 37, 39
Karlsson, Ove (s) 48, 52, 53
Leissner, Maria (fp) 9
Lundblad, Grethe (s) 59, 63, 65, 69, 70
Magnusson, Göran (s) 66, 69
Munke, Sven (m) 54, 70
Olsson, Karl Erik (c) 56, 62, 64
Rydle, Birgitta (m) 22, 29, 30, 36, 41
Samuelson, Björn (vpk) 31, 38, 40
Sandberg, Barbro (fp) 42
Svartberg, Karl-Erik (s) 17, 20
Svensson, Alf (c) 65
Söderqvist, Oswald (vpk) 14